

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN KISSASLARI BAĞLAMINDA HİCRET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr.Abdurrahman KASAPOĞLU

HAZIRLAYAN
Gülsüm GÖRGEÇ

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN KISSASLARI BAĞLAMINDA
HİCRET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Gülsüm GÖRGEÇ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU

MALATYA-2019

KABUL VE ONAY

Gölsüm GÖRGEÇ tarafından hazırlanan “Kur’ân Kıssaları Bağlamında Hicret “ adındaki çalışma 20.12.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürilerimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir

Jüri Üyelerinin Ünvanı

Adı Soyadı

İmzası

1. PROF.DR.

Abdurrahman KASAPOĞLU(DANIŞMAN)

2. DR. ÖĞRETİM ÜYESİ

Mustafa TAŞ (JÜRİ BAŞKANI)

3.DR. ÖĞRETİM ÜYESİ

Kerim ÖZMEN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
..... tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü
onaylanmıştır.

Prof. Dr Mehmet KUBAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım KUR'ÂN KISSALARI BAĞLAMINDA HİCRET başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden olduğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Gülsüm GÖRGEÇ

ÖNSÖZ

Yüce Allah'ın verdiği nimetlerin bilincinde olup O'na içtenlikle yönelen mümin kullar, hayatlarının merkezine tevhîdi koymuşlardır. Düşünce, inanç ve davranışlarıyla âyetlerde övülen ve cennet vaadedilen müslümanlar kimi zaman îmânları uğruna sıkıntıya düşmüşlerdir. Seçtikleri hayat tarzından ötürü bâtil düzenlerin, onların destekçisi kişi ve grupların hatta toplumların zulmüne mâruz kalmışlardır. Allah, hakları gasp edilen, adaletsizce yargılanan, inancından tâviz vermesi istenen inananlara çıkış yolu olarak hicreti göstermektedir.

Bu çalışmada dünyanın neresinde olursa olsun her insan için İslâm'ı yaşama imkânı olduğu, müslümanca hayata engel teşkil eden ideolojilerden, baskı ve işkenceden hicretle kurtuluşun mümkün olduğu anlatıldı. Kur'ân kıssalarındaki örneklerin iddiayı destekler mahiyette olduğu müşahade edildi. Ele alınan peygamber ve iman erlerinin kıssalarında, inanç noktasında kâfirlerden tamamen uzaklaşmanın azâptan ve helaktan korunmaya, dinin rahat yaşanmadığı vatandan ayrılıp daha iyi bir yere hicret etmenin, hayatı bereketlendiren ve umut edildiğinden daha çok hayra kavuşmaya vesile olan bir amel olduğu ortaya konuldu. Tez iki bölüme ayrılarak birinci kısımda hicret kelimesinin anlam sahası belirlenmiş, konuyla ilgili kavramlar âyetlerdeki bağlamı da dikkate alınarak açıklanmıştır. İkinci bölümde Kur'ân'da anlatılan peygamberler ve sâlih kimselerden kıssasında hicret olgusu yer alanlar ele alınmıştır. Kıssalar işlenirken olayların meydana geliş şekli, sebepleri, amaçları ve sonuçları açıklanmıştır.

Tez çalışması sürecinde her konuda yardım ve destek veren, yöntem, kaynak, fikir ve okumalarda her zaman istifâde ettiğim kıymetli Prof. Dr. Abdurrahman Ateş ve Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Hicret, Kur'ân'da müminlerin inançlarından dolayı baskı ve zulüm gördükleri yerlerden, dinlerini daha rahat yaşayabilecekleri beldeleere gidip orada yeni bir hayat kurması şeklinde anlatılır. Bununla birlikte birçok kıssada kelime olarak geçmese de sebepleri ve sonuçları açısından bakıldığında yaşanan tecrübenin “hicret” olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Kur'ân kıssaları bağlamında müminin îmânını sağlamlaştıran, hayatına bereket katan hicret olgusu hem maddî (göç) hem de düşünce ve dünya görüşü açısından her türlü kötülükten uzak olmak anlamıyla ele alındı. Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. İbrahim'in eşi ve oğlu Hz. İsmail, Hz. Meryem, Hz. Yûsuf, Hz. Yakûb ve oğullarının, Hz. Lût, Ashâb-ı Kehf ve İsrailoğullarının hicreti mekân değişikliği açısından uzaklaşma; Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Şuayb ve Hz. İbrahim'in hicretleri ise düşünce, inanç ve hayat tarzı yönünden hicret olarak değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Kıssa, Peygamber, Hicret, Davet, Baskı

ABSTRACT

In the Qur'an, the Hijra is described as a new life that believers go to places where they can live their religion more easily from places where they are oppressed and persecuted because of their beliefs. However, although it is not mentioned as a word in many stories, it is understood that the experience is “hijra” in terms of its causes and consequences.

In this study, the phenomenon of hijra, which strengthens the faith of the believer and adds fertility to his life in the context of Quranic narratives, is dealt with in terms of both material (migration) and being free from all kinds of evil in terms of thought and worldview. Hz. Muhammad, Hz. Moses, Hz. Abraham's wife and son Hz. Ismail, Hz. Mary, Hz. Joseph, Hz. Jacob and his sons, Hz. Lot, the People of the Cave and Children of Israel's hijras were considered as emigration in terms of space; but Hz. Noah, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb and Hz. Abraham's hijras were considered as emigration in terms of thought, belief and lifestyle.

Keywords: narrative, prophet, hijra, invitation, oppression

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
2. Araştırmanın Metodu	2
3. Araştırmanın Kapsamı ve Önemi	3

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Hicret Kavramının Etimolojisi	4
1. 2. Hicretle İlgili Kavramlar	6
1. 2. 1. Kıssa (القصة)	6
1. 2. 2. Resûl ve Nebi (النبى/الرسول)	7
1. 2. 3. Davet (دعوة).....	8
1. 2. 4. Zulüm (ظلم)	9
1. 2. 5. İhrâç (اخراج).....	10
1. 2. 6. Hubût (هبوط)	11
1. 2. 7. Terk Etmek (ترك)	11
1. 2. 8. Ensâr (انصار)	12

2. BÖLÜM

KUR'ÂN KISSALARINDA HİCRET

2. 1. Peygamber Kissalarında Hicret	13
2. 1. 1. Hz. Âdem'in Hicreti (Hubûtu)	13
2. 1. 1. 1. Hz. Âdem'in Hubûtunun Oluş Şekli.....	13
2. 1. 1. 2. Hz. Âdem'in Hubûtunun Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	16
2. 1. 2. Hz. Nûh'un Hicreti.....	17
2. 1. 2. 1. Hz. Nûh'un Hicretinin Oluş Şekli.....	17
2. 1. 2. 2. Hz. Nûh'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	20
2. 1. 3. Hz. Hûd'un Hicreti.....	21
2. 1. 3. 1. Hz. Hûd'un Hicretinin Oluş Şekli.....	21
2. 1. 3. 2. Hz. Hûd'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları.....	24
2. 1. 4. Hz. Sâlih'in Hicreti.....	24
2. 1. 4. 1. Hz. Sâlih'in Hicretinin Oluş Şekli.....	25
2. 1. 4. 2. Hz. Sâlih'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	27
2. 1. 5. Hz. İbrâhîm'in Hicreti	28
2. 1. 5. 1. Hz. İbrâhîm'in Hicretinin Oluş Şekli	29
2. 1. 5. 2. Hz. İbrâhîm'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	31
2. 1. 6. Hz. İsmâîl ve Annesinin Hicreti	31
2. 1. 6. 1. Hz. İsmâîl ve Annesinin Hicretinin Oluş Şekli	32
2. 1. 6. 2. Hz. İsmâîl ve Annesinin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	34
2. 1. 7. Hz. Lût'un Hicreti	35
2. 1. 7. 1. Hz. Lût'un Hicretinin Oluş Şekli	35
2. 1. 7. 2. Hz. Lût'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	37
2. 1. 8. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicreti.....	38
2. 1. 8. 1. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicretinin Oluş Şekli.....	38
2. 1. 8. 2. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları.....	41

2. 1. 9. Hz. Yûsuf'un Hicreti	42
2. 1. 9. 1. Hz. Yûsuf'un Hicretinin Oluş Şekli	42
2. 1. 9. 2. Hz. Yûsuf'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	45
2. 1. 10. Hz. Şuayb'ın Hicreti.....	45
2. 1. 10. 1. Hz. Şuayb'ın Hicretinin Oluş Şekli.....	46
2. 1. 10. 2. Hz. Şuayb'ın Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları.....	48
2. 1. 11. Hz. Mûsâ'nın Medyen'e Hicreti.....	49
2. 1. 11. 1. Hz. Mûsâ'nın Medyen'e Hicretinin Oluş Şekli.....	49
2. 1. 11. 2. Hz. Musa'nın Medyen'e Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları.....	51
2. 1. 12. Hz. Muhammed'in Hicreti	52
2. 1. 12. 1. Hz. Muhammed'in Hicretinin Oluş Şekli	52
2. 1. 12. 2. Hz. Muhammed'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları.....	54
2. 2. Peygamber Olmayanların Kıssalarında Hicret	55
2. 2. 1. İsrâîloğullarının Hicreti.....	55
2. 2. 1. 1. İsrâîloğullarının Hicretinin Oluş Şekli.....	55
2. 2. 1. 2. İsrâîloğullarının Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	57
2. 2. 2. Ashâb-ı Kehfin Hicreti.....	58
2. 2. 2. 1. Ashâb-ı Kehfin Hicretinin Oluş Şekli.....	59
2. 2. 2. 2. Ashâb-ı Kehfin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	61
2. 2. 3. Hz. Meryem'in Hicreti.....	61
2. 2. 3. 1. Hz. Meryem'in Hicretinin Oluş Şekli.....	62
2. 2. 3. 2. Hz. Meryem'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	63
2. 2. 4. Muhâcirûnun Hicreti	64
2. 2. 4. 1. Muhâcirûnun Hicretinin Oluş Şekli	64
2. 2. 4. 2. Muhâcirûnun Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları	66
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	70

KISALTMALAR

a.s: Aleyhisselam

A. İ. B. Ü. : Abant İzzet Baysal Üniversitesi

A. Ü. İ. F. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

AÜSBE: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

çev: Çeviren

G. Ü. İ. F. : Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hız: Hazreti

M. Ü. İ. F: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

s.a.v: Sallallahu aleyhi ve sellem

s: Sayfa

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi

v:Vefatı

yy: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmada Kur'ân'da ibret verici kıssalardan hicret konusunu içerenler tespit edilmeye, bu bölümlerden hareketle her çağda iman edenlere verilmek istenen mesajlar elde edilmeye çalışıldı. Hicret konusunun sadece göçten ibaret olmadığı, Kur'an kıssalarının bir kısmında düşünce ve dünya görüşü açısından uzaklaşma anlamına geldiği, Hz. Âdem'in hayatında ise cennetten dünyaya gelmenin ontolojik anlamda bir hicret olduğu vurgulandı.

Hicret olgusu hangi bağlamda olursa olsun îmânı artıran, hayata bereket üstüne bereket katan, Allah'ın rahmetine nâil olmaya yarayan büyük fedakârlık ve sâlih amel oluşu kıssalardan yola çıkılarak kanıtlanmaya çalışıldı. Hicretin değeri, îmânı sağlamlaştırmadaki rolü günümüz müslümanına anlatılmaya gayret edildi.

Araştırmanın bir diğer amacı da Kur'ân kıssalarından yola çıkarak tarihten itibaren günümüz de dâhil olmak üzere yurdundan zorla çıkarılan, savaş mağduru olup ülkesini terke zorlanan, İslamî hayatına engel olan mekândan uzaklaşıp, dinini daha iyi yaşamaya gayret eden müslümanların hâlini anlamak ve onlara destek olmaktır. Sürgün edilen ya da hicret etmeye mecbur bırakılan bu insanların başına gelenlerin, daha önce yaşamış peygamberler ve sâlih kişilerin de tecrübe ettiği imtihan olduğunu hatırlatmaktır.

Hicretin bir diğer boyutunun kötü düşünce, söz ve davranıştan uzaklaşmak manasına geldiği ifade edildi. Dünya görüşü ve imân yönünden müslümanın yaşantısına uymayan, onu Allah'ın emirlerini yerine getirmekten alıkoyan, nehyettiklerinden sakınmaya engel olan kişi, grup, kurum ve hatta toplumlardan uzaklaşmanın da manevî hicret oluşu belirtildi.

Hicreti gerek mekân değişikliği gerek düşünce, söz ve davranış yönünden uzaklık mânâsında kim gerçekleştirirse onun tıpkı Kur'ân'da anlatılan sâlih kişiler gibi hem bu dünyada hem de ahirette rahmete nâil olacağı anlatıldı. Kıssalarda söz konusu edilen hicretin, insanın dünyada iken tüm umutlarının tükendiği bir noktada, beklentilerinin çok üzerinde nimetlere ve Allah'ın mağfiretine vesile olduğu ispatlanmaya çalışıldı.

Müslümanın hayatında, yalnızca Yüce Allah'a kul olacağı, O'nun istediği tarzda yaşamının her devirde ve her toplumda imkânı olduğu ele alındı. Geçmişte yaşananları açıklayarak çağımız insanına maddî ve manevî hicret konusunda cesaret vermek hedeflendi.

İmanı kökleştiren bu değerli ameli gerçekleştirmenin her kişi için mümkün olduğu vurgulandı.

2. Araştırmanın Metodu

Konuya giriş yaparken önce “hicret” kelimesinin etimolojisi temel lügatlerden ve Kur’ân sözlüklerinden faydalanılarak anlatılmaya çalışıldı. Geçtiği âyetler ve hadisler bağlamını da dikkate alarak semantik tahlili yapıldı. Kur’ân’da konuyla ilgili âyetlere hem klasik hem de modern tefsirlerde verilen mânâlar irdelendi. Hicretle birlikte zikredilen ve onunla doğrudan ilgili kavramların da temel anlamları sözlüklerden araştırılarak Kur’ân bütünlüğünde genel çerçevesi çizildi.

Tezin ikinci bölümünde şekil ve amaç itibarıyla hicret iki bölüme ayrıldı. Tüm başlıkların alt konuları tespit edilirken âyetlerdeki anlatıma göre konuyla bağlantısı belirlendi. Her kısımdaki Peygamber ve sâlih kimselerin kıssaları Kur’ân’dan belirlenip sıralandı. Kıssalar işlenirken tarihsel kronoloji gözönünde tutuldu. Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar peygamberlerin hicretlerinden bahsedildi. Peygamber efendimizin hayatının kıska olup olmamasıyla alakalı tartışmalara yer verilmeden mesele anlatıldı. Kur’ân’da anlatılan geçmiş toplumlar ve sâlih kimselerin hicretlerine de yer verildi.

Âyetlerin yorumu özellikle (el-Keşşâf an Hakaiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûnu’l-Ekâvil fî Vucûhi’t-Te’vîl, et-Tefsîru’l-Kebîr (Mefâtîhu’l-Ğayb), Tefsîru’l-Merâĝi, Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr, et-Tefsîru’l-Hadîs, et-Tefsîru’l-Münîr, Fî Zilâl’il-Kur’ân, Tefhîmu’l-Kur’ân, Hak Dini Kur’ân Dili, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Yorumu) tefsirlerinden istifâde edilerek yapıldı. Bu tefsirlerin özellikle günümüze yakın zamanlarda yazılması, çağımız müslümanına hikmet esaslı bilgiler barındırması onlardan faydalanmaya sevk etmiştir. Konuyla ilgili makale ve tezlerden istifâde edildi. “Kavram ve Hadise Olarak Kur’ân’da Hicret” tezinde kıssalardaki hicretin bir bölüm şeklinde sunulduğu tespit edildi. Burada hicretin sadece mekân değişikliği olarak ele alındığı, konuyla ilgili kıssaların tamamına yer verilmediği, manevî hicretin işlenmediği ayrıca kıssalardaki hikmetlerden bahsedilmediği görüldü. Bunun üzerine Kur’ân’da ve peygamberlerin hayatlarında önemli yeri olan hicretin daha geniş kapsamlı ele alınması gerekliliği ortaya çıktı. Kıssaları işlerken hicret vurgusu ön plâna çıkarılıp olayların tamamına yer verilmedi. Birbiriyle çelişen rivâyetlere değinmeden asıl konudan uzaklaşmamaya gayret edildi.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Önemi

Araştırmada önce temel kavram ve onunla doğrudan ilgili birkaç ifâde ele alınıp anlam sahalarının çerçevesi oluşturuldu. Hicret vurgusu bulunanları belirlemek için âyetlerde anlatılan tüm kıssalar gözden geçirildi. Hz. Adem, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Şuayb, Hz. Mûsa, Hz. İbrâhîm, Hz. İsmâîl ve annesi, Hz. Lût, Hz. Yûsuf, Hz. Yakûb, Hz. Meryem, Ashâb-ı Kehf, İsrâîloğulları, Hz. Muhammed ve Muhâcirûn'un kıssalarında hicret vurgusu olduğu tespit edildi. Yalnızca Hz. İbrâhîm'in diliyle "hicret edeceğim" sözünün yer aldığı, diğer başlıklarda adı geçmese de yaşanan tecrübenin hicret olduğu ifâde edildi. Konuyla alakalı kısımlar işlenirken olayların öncesi ve sonrasıyla bağ kurulup bütünlük içinde sunuldu ancak kıssanın tamamına yer verilmedi. Çelişkili rivâyetlere yer verilmeden sadece hicretin oluş şekli, sebep, amaç ve sonuçları işlendi.

Çalışmada bir yandan Kur'ân'da hicretle ilgili dersler çıkarılırken, diğer yandan hicretin manevî anlamda tüm kötülüklerden ve günah işleyip Allah'a bilerek kulluk etmeyenlerden uzak durmak, mânâsı ele alındı. Böylece günümüz Müslümanına -kıssalardan hareketle- Allah'a itaatten alıkoyan herşeyi terk etmesi gerektiği mesajı verildi. Allah'ın yardımının O'nun yolunda hicret eden ve cihat edenlerle olduğu dile getirildi.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Hicret Kavramının Etimolojisi

H-c-r (هـ-ج-ر) kökünden türeyen “hecr” kelimesi, vaslın zıddıdır.¹ Hicrân kelimesi de böyledir. Bir toplumun hicreti ise onların bir yerden başka bir yere göç etmesidir, ikinci yeri birinciye tercih etmesidir. Muhâcirlerin Mekke’den Medine’ye göç etmesi buna örnek gösterilebilir.²

Hicretân (iki hicret) dan kasıt Habeşistan ve Medine’ye olandır. Muhâcere ise bir yerden başka bir yere gitmektir. Hecr, aynı zamanda hezeyan demektir.³ “Benim kavmim Kur’ân’ı terk etti”⁴ âyetiyle ilgili yorumda “mehcûra” kelimesini “mehcûral merîdi”(hastalık bulaşır endişesiyle hastanın uzaklaşması) benzetmesi yapılarak açıklanmıştır.⁵

“Hucr” sözde aşırı gitmek, kötü söz söylemek, “hiccirâhu”(هجيرا) bir şeyi çokça söylemek, sayıklamak, “hecîru”(هجير) ve “hecirâtu”(هجيراة) yolculuk yapmanın yasaklandığı zaman (havanın çok sıcak olduğu zamanlar gibi), “hicâru”(هجار) atların bağlandığı kalın ip demektir.⁶

“Hicret” kelimesi birşeyi kesmek anlamındadır. Oruç için kullanıldığında cinsî münasebette bulunmaktan uzak durmaktır. Hicretin asıl anlamı ise bir yerden başka bir yere göç etmektir. İki hicretten kasıt Habeşistan ve Medine’ye olandır.⁷

Kur’ân’da 32 yerde h-c-r kökünden türeyen kelime yer almaktadır. Dört yerde emir kipinde “fehcur, fehcurnî” gibi, çoğu âyette mufâale vezninin mâzî sîğasında “hecera, hecerû” şeklinde, bir âyette “hecrân” ifadesiyle hâl olarak, bir yerde ism-i mefûl sîğasında “mehcûran” kelimesiyle, diğer bölümlerde ism-i fâil şeklinde geçmektedir.⁸

Âyette geçen “onları yataklarında yalnız bırakın”⁹ sözünde “vehcurûhunne” kelimesi kadınlara yaklaşmamak, “Şüphesiz benim kavmim Kur’ân’ı terk etti”¹⁰ âyetindeki “mehcûra”

¹ el-Cevherî, İsmâîl b. Hammad, *Tâcu’l-Luğa ve Sthahu’l-Arabiyye*, Dâru’l-İlm lil Melâyîn, Beyrût 1979, I/851.

² İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed, *Mu’cemu Makâyisi’l- Luğa*, Dâru’l-Fikr, yy. 1979, VI/34, 35.

³ el-Cevherî, *Tâcu’l-Luğa*, I/851.

⁴ el-Furkân, 25/30.

⁵ el-İsfehânî, Ebu’l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb, *el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Marife, Beyrût 1961, s. 537.

⁶ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 537.

⁷ el-Firuzabâdî, Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 2005, s.495.

⁸ Abdalbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemu’l-Müfrehes li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Mektebetu Nuveydi’l-İslâm, Kum 2000, s. 880, 881.

⁹ en-Nisâ, 4/34.

¹⁰ el-Furkân, 25/30.

kelimesi kalben ya da dille terk, “Kötü şeylerden yüz çevir”¹¹ âyetinde “uhcur” tam manasıyla uzaklaşmak, “Ben Rabbime hicret ediyorum”¹² âyetinde kavmimi terk edip Allah’a yöneliyorum, “Hicret edenler ve cihat edenler”¹³, “Mallarından ve yurtlarından uzaklaştırılarak hicret edenlere”¹⁴, “Kim evinden Allah’a hicret niyetiyle çıkarsa”¹⁵ âyetlerinde hicret küfür diyarından İslâm diyarına –Mekke’den Medine’ye olduğu gibi- göç etmek, “Allah’ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya?”¹⁶ âyetinde nefisle mücadele anlamına gelmektedir.¹⁷

“Tehcurûn” ifâdesi, “Çünkü âyetlerim size okunurdu da siz, buna karşı kibirlenerek arkanızı döner, geceleyin (Kâbe’nin etrafında toplanarak) hezeyanlar savururdunuz.”¹⁸ âyetinde kaba, çirkin ve kötü söz söylemek anlamındadır. “Kimin hicreti Allah ve Resûlü içirse onun hicreti Allah’a ve Resûlüdür.”¹⁹ hadîsinde hicret, küfür diyarını terk etmek ve kötü huylarla kötü alışkanlıkları bırakmak anlamındadır.²⁰ Cürcânî, Kitâbu’t-Ta’rîfât’ta hicretin küfür diyarından İslâm diyarına gitmek olduğunu belirtmiştir.²¹ “Esâsu’l-Belâğa” da Zemahşerî, Hz. Peygamberin hicretle ilgili hadîslerine yer vermiştir. Bunlardan biri, “Fetihten sonra hicret yoktur”²² sözüdür.²³

Hicret kavuşmanın zıddıdır. Bir şeyi bırakmak, terk etmek, ilgi ve alâkayı kesmek anlamındadır. Hz. Muhammed, bir hadîsinde “üç şeyden sonra hicret yoktur,”²⁴ demiştir. Buradaki hicretten kasıt müslümanların bidat ehli ve hevasına uyanlardan -tevbe edip kendilerini düzeltmedikleri müddetçe- uzak durmak, onlara kızmak ve kırgın olmaktır. Kâb b. Mâlik ile ilgili anlatılanlar buna örnektir. Resûlullâh (s.a.v), onun ve arkadaşlarının Tebuk savaşında geri kalmalarından dolayı nifâka düşmelerinden korkarak elli gün boyunca

¹¹ el-Müddessir, 74/5.

¹² el-Ankebût, 29/26.

¹³ el-Bakara, 2/218.

¹⁴ en-Nahl, 16/41.

¹⁵ en-Nisâ, 4/100.

¹⁶ en-Nisâ, 4/97.

¹⁷ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536, 537; el-Firuzabâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*, İhyau’t-Turâsi’l-İslamiyyi, Kâhire 2000, V/304, 305.

¹⁸ el-Mü’minûn, 23/67.

¹⁹ Buhârî, İman, 41; Müslim, İmâre, 155; Ebu Dâvud, Talâk, 11.

²⁰ el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf es-Semin, *Umdetu’l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafî’l-Elfâz*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 1996, IV/ 240, 241.

²¹ el-Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu’t-Ta’rîfât*, Mektebetu Lübnan, Beyrût 1985, s. 277.

²² Buhârî, Sayd, 10; Müslim, İmâre, 86; Tirmizî, Siyer, 33.

²³ ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Ömer b. Ahmed, *Esâsu’l-Belâğa*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 1998, I/362,363.

²⁴ Müslim, Birr, 27; Ahmed b. Hanbel, II/278, 292, 456.

müslümanların onlardan uzak durmalarını istemiştir. Eşi bir ay uzak durmuş, sahabeden bir grup da onlara dargın ölmüştür.²⁵

1. 2. Hicretle İlgili Kavramlar

1. 2. 1. Kıssa (القصة)

Hicrete konu olan olaylar, Kur'ân'da kıssalar aracılığıyla anlatıldığı için “kıssa” kavramı hicretle ilgili kavramlara dahil edilmiştir. Sözlükte “haber, söz, rivâyet, emir” anlamlarına gelen²⁶ kıssa kelimesi Kur'ân'da çoğunlukla mâzî ve muzâri sîğasında fiil şeklinde, bazı âyetlerde tekil ve çoğul isim olarak geçmektedir.²⁷ “Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz”²⁸ âyetinde “en güzel açıklama”, “Musa: İşte aradığımız o idi, dedi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler”²⁹ âyetinde “hayvanlar otladıktan sonra çayırdaki kalan izler ve yollar”, “Annesi Musa'nın ablasına: Onun izini takip et, dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi”³⁰ âyetinde “izini sürmek”, “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı”³¹ âyetinde “kan davası olmaması için suça verilen ceza” mânâlarına gelmektedir.³²

Kıssa aynı zamanda izini takip etmek, olayları sırasıyla, basamak basamak ele almak, olay örgüsüyle açıklamak anlamlarında da kullanılır. Kur'ân'da bu ifâde peygamberlerin ve geçmişte yaşamış toplumların başından geçen ibret verici olayları tanımlamak için söz konusu edilmiştir. Bu mesellere hikaye demek yerine kıssa kelimesinin kullanılması manidardır. Çünkü hikayede anlatılanların bir kısmı gerçekte yaşanmış olsa da çoğunlukla hayal ürünüdür. Ancak Kur'ân'ın tecrübe edilmemiş, tarihten beri dillere dolanan masalları ibretlik diye bahsetmesi mümkün değildir.³³

Kur'ân'da Yüce Allah, peygambere, yanındaki inananlara ve sonradan yaşayacak tüm müslümanlara kıssalar yoluyla inanç, sabır, sebat, tevekkül, şükür gibi değerleri öğretmiş, onlara hidayet rehberliği yapmıştır. Müminlerin yaşadıkları sıkıntıların benzerini tarihte

²⁵ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, Müessesetü'l-A'la lil Matbuât, Beyrût 2005, IV/321.

²⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III/129.

²⁷ Abdülbâkî, el-Mu'cem, s. 295.

²⁸ Yûsuf, 12/3.

²⁹ el-Kehf, 17/64.

³⁰ el-Kasas, 28/11.

³¹ el-Bakara, 2/178.

³² el-Halebî, *Umdetu'l-Huffâz*, III/312, 313.

³³ Şengül, İdris, “Kıssa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV yay., Ankara 2002, XXV/498-501.

peygamberlerin ve tabiilerinin de tecrübe ettiğini belirtmiştir. Böylece onlara kurtuluş yollarını örnek olaylarla, edebî üslûpla aktarmıştır.³⁴

1. 2. 2. Resûl ve Nebi (النبي/الرسول)

Kur'ân kıssalarında anlatılan hicret örnekleri daha çok peygamberler üzerinden ifâde edildiği için Kur'anî kavramlar olan “resûl” ve “nebi” sözcüklerinin anlamı üzerinde durulmuştur. Farsça kökenli bu kelime, “haber veren” manasına gelir. Kur'ân'da ve Resûlullâh'ın hadîslerinde onun yerine “resûl”, “nebi” ya da “mürsel” sözcükleri kullanılır. Hepsî Yüce Allah'ın emirlerini, mesaj ve öğütlerini insanlara aktaran, seçilmiş ve elçilikle görevlendirilmiş kişileri tanımlar.³⁵

“Resûl” kelimesi tekil ve çoğul formunda, bazı âyetlerde sonunda bitişik zamir gelerek kullanılmıştır, Kur'ân'da sıklıkla geçmektedir. Aynı kökten türeyen “murselûn” kelimesi de 36 yerde genellikle çoğul şekliyle yer almaktadır.³⁶ “Resûl” kelimesinde “gönderilen” anlamı ağır basmaktadır. Âyetlerde sadece peygamberlik görevi verilen elçiler değil, aynı zamanda gönderilen azap, rüzgar, insanlara vesvese veren şeytanların gönderilmesi de anlatılır. Rabbinin nübüvvet görevi verdiği her resûl, toplumuna vahyi, hikmeti ve ilmi öğretmiş, doğruyu yanlıştan ayırma yetisini kazandırmıştır.³⁷ “*İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak resûlleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir*”³⁸ âyeti ifadeyi destekler niteliktedir.

“Nebi” kelimesi Kur'ân'da “resûl” sözcüğünden daha az yer almakta, tekil ve çoğul şekilde, bazı yerlerde sonuna zamir gelerek kullanılmaktadır.³⁹ Nebi, insanlara faydalı, değerli haberler ve mesajlar getiren, ahlâkî ve insanî değerler açısından üstün özelliklere sahip kişidir. Yüce Allah'ın temize çıkardığı, insanlar içinden seçtiği, elçilik görevi verdiği kimselerdir. Tarihten beri son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar her topluma müjdecî ve

³⁴ Şengül, “Kıssa”, TDV, XXV/498-501.

³⁵ Yavuz, Yusuf Şevki, “Peygamber”, TDV, İstanbul 2007, XXX/257-262.

³⁶ Abdalbâkî, *el-Mu'cem*, s. 417-425.

³⁷ Ünal, Ali, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Beyân Yayınları, İstanbul 1990, s. 561, 562.

³⁸ en-Nahl, 16/36.

³⁹ Abdalbâkî, *el-Mu'cem*, s. 837, 838.

uyarıcılar olan nebiler gönderilmiştir.⁴⁰ Bu durum âyette “*İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilâfa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir*⁴¹ şeklinde anlatılır.

1. 2. 3. Davet (دعوة)

Kur’ân kıssalarında peygamberlerin ve salih kimselerin hicretleri tevhide davetten sonra meydana gelmiştir. Bundan ötürü davet kavramı hicretle ilgili kavramlarla birlikte ele alınmıştır. D-a-v kökünden türeyen “davet” kelimesi Kur’ân’da 6 yerde geçmektedir. Bunların dördünde tekil ve nekre olarak, ikisinde sonuna zamir eklenerek kullanılmıştır.⁴² Kelime anlamı davet etmek, çağırmaktır. Yüce Allah için kullanıldığında dua etmek, peygamberler için söylendiğinde hakka yöneltmek mânâsındadır. Yemeğe davet etmek, savaşa teşvik etmek şeklinde de ifadesi mevcuttur.⁴³ “*Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız*” diye Allah’a yalvarırlar⁴⁴ âyetinde “boyun eğmek”, “(Ey müminler!) Peygamber’i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın⁴⁵” âyetinde Rasûlullâh ile konuşurken Yüce Allah’ın hitâbı gibi hitâp etmek, “*Elleri boyunlarına bağlı olarak onun (cehennemin) dar bir yerine atıldıkları zaman, oracıkta yokoluvermeyi isterler*”⁴⁶ âyetinde ölümü yardıma çağırmak, “*Azabımız onlara geldiğinde çağırışları, ‘Biz gerçekten zalim kişilermişiz’ demelerinden başka bir şey olmadı*”⁴⁷ âyetinde iddia etmek anlamına gelmektedir.⁴⁸

Davet, İslâmî literatürde hangi din, düşünce, mezhep, dünya görüşüne mensup olursa olsun herkesi Allah’ın beşer fitratına uygun ortaya koyduğu dosdoğru yola çağırmak, insanları hakka sevk etmektir. Tevhîdi, Kur’ân’ı ve İslâm esaslarını anlatmak ve benimsetmektir. İyi niyetle ve samimiyetle -tıpkı peygamberlerin yaptığı gibi- insanların hayatlarını ve ahiretteki

⁴⁰ Ünal, *Kur’ân’da Temel Kavramlar*, s. 559, 560.

⁴¹ el-Bakara, 2/213.

⁴² Abdalbâkî, *el-Mu’cem*, s. 346.

⁴³ ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer, *Esâsu’l-Belâğâ*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 1998, I/288.

⁴⁴ Yûnus, 11/22.

⁴⁵ en-Nûr, 24/63.

⁴⁶ el-Furkân, 25/13.

⁴⁷ el-A’raf, 7/5.

⁴⁸ el-Halebî, *Umdetu’l-Huffâz*, II/13, 14.

geleceklerini olumlu yönde değiştirecek vaaz ve nasihatte bulunmaktır.⁴⁹ Bunu yaparken Allah'ın “(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir”⁵⁰ emri dikkate alınmalıdır.

1. 2. 4. Zulüm (ظلم)

Hicreti ortaya çıkaran olaylardan biri olması nedeniyle “zulüm” olgusu hicretle ilgili kavramlardan birisi olarak değerlendirilmiştir. Kur'ân'da insanlara maddî-manevî zarar vermenin, onları hem ruhsal hem de bedensel yıpratmanın genel adı “zulüm” kavramıyla ifâde edilir. “Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.”⁵¹ âyeti verilen bilgiyi destekler niteliktedir. Çünkü Firavun'un İsrâîloğullarına yaptığı hem cinayet hem de psikolojik yıpratma hareketidir. Burada “baskı” sözcüğünün Kur'ânî karşılığı diye düşünülen “zulüm” kelimesi açıklanmıştır.

“Zulüm” kelimesi Kur'ân'da isim, fiil, ism-i fâil gibi formlarda bulunmakta, îmân edenler için söylendiğinde günah işlemek, haksızlık yapmak, hata etmek anlamlarına gelirken, kâfirler için ifâde edildiğinde Yüce Allah'ın mesajını inkâr etmek, peygamberi yalanlamak, müminlere baskıcı ve zorba davranmak, hak ihlâli yapmak mânâsındadır. Ayrıca nûr ve aydınlığın zıddı olan karanlık kelimesini anlatmak için de kullanılır.⁵²

İnsanların, toplumların, siyasî otoritelerin kendileriyle aynı düşünce, inanç, dünya görüşü ve hayat tarzını benimsemedikleri için diğer kimselere yaptıkları haksızlık, dışlama, itibarsızlaştırma, maddî yönden zayıflatma gibi eylemlerin hepsi zulümdür. Bu olumsuzlukları engelemenin yolu ilahî düzene yani İslâm'ın hükümlerine uymaktır. Çünkü Yüce Allah'ın dinindeki en temel değerlerden biri adalettir. “Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir”⁵³ âyeti müminlere muhatapları kâfir bile olsa hakkı gözetme konusunda üstün ahlâkı öğütlemektedir. Kur'ân aynı zamanda

⁴⁹ Ece, Hüseyin, *İslâm'ın Temel Kavramları*, Beyân Yayınları, İstanbul 2013, s. 124, 125.

⁵⁰ en-Nahl, 16/125.

⁵¹ el-Bakara, 2/49.

⁵² Ece, *İslâm'ın Temel Kavramları*, s. 797-803.

⁵³ el-Mâide, 5/8.

müslümanların zulme hiçbir koşulda rıza göstermemelerini, zalimlere karşı cihada sarılmalarını, bu uğurda yeri gelirse hicret etmelerini emretmektedir.⁵⁴

1. 2. 5. İhrâc (اخراج)

Kıssalardaki hicret olgusu işlenirken, tevhîd çağrısına uymayan toplumların, peygamberlerini yurtlarından çıkışa zorladıkları, bununla tehdit ettikleri anlatılır. Bundan dolayı “ihrâc” kavramına burada yer verildi. H-r-c kök harflerinden türeyen if’âl vezninde masdar olan “ihrâc” kelimesi Kur’ân’da genellikle emir, mâzî ve muzâri sîğalarında fiil olarak kullanılmıştır.⁵⁵ “Çıkarmak” anlamına gelen kelime cümlede mef’ûl-u bih, ism-i mekân ve vakit (çıkış zamanı) belirten öge konumunda bulunur.⁵⁶ Kur’ân’da genelde bulunulan yeri terk etmek, göç etmeye zorlanmak ya da bir beldeden başka mekâna kaçmak anlamlarında kullanılmıştır.

“İhrâc” kelimesi *“O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık”*⁵⁷ âyetinde bitkileri yerden bitirmek⁵⁸, *“Çık oradan! Orada büyükmeye hakkın yok!”*⁵⁹, *“Rabbin seni evinden hak ile çıkardığı zaman”*⁶⁰, *“Lût’u ve beraberindekileri yurdunuzdan çıkarın!”*⁶¹ âyetlerinde hep bir yerden çıkışı anlatmaktadır. *“Allah sizi annelerinizin karnından çıkardı”*⁶² âyetinde doğum, *“Biz yerden farklı renklerde bitkiler çıkarırız”*⁶³ âyetinde topraktan ekin yetiştirmek mânâlarına gelmektedir.⁶⁴

Geçmişte yaşamış peygamberlerin ve müminlerin karşılaştıkları zorlukların başında yurtlarını terk etmeye mecbur bırakılmaları gelir. Bundan ötürü Kur’ân’da birçok kıssada ihrâc olayları aktarılır. Bunların ilki Hz. Âdem, eşi ve şeytanın bulundukları mekândan çıkarılmasıdır.⁶⁵ Hz. Lût ile Hz. Şuayb ve iman edenler vatanlarından ihrâc edilmekle tehdit edilmiş, Hz. Mûsâ’nın öncülüğünde İsrâîloğulları, Firavun’un zulmüne dayanamayıp

⁵⁴ Ece, *İslâm’ın Temel Kavramları*, s. 797-803.

⁵⁵ Abdalbâkî, *el-Mu’cem*, s. 304-307.

⁵⁶ Cevherî, *es-Sihâh*, I/309.

⁵⁷ Tâhâ, 20/53.

⁵⁸ el-Halebî, *el-Umdetu’l-Huffâz*, I/495.

⁵⁹ el-A’raf, 7/13.

⁶⁰ el-Enfâl, 8/5.

⁶¹ en-Neml, 27/56.

⁶² en-Nahl, 16/78.

⁶³ el-En’am, 6/99.

⁶⁴ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s.145.

⁶⁵ Sıcak, Ahmet Sait, Çalışkan, Necmettin, “Kur’ân’da İhrâc Kavramı Özelinde Göç Olgusu”, Kilis 7 Aralık Ü.İ.F Dergisi, (2018), s. 485, 486.

yurtlarını terk etmiş, Hz. Muhammed (s.a.v) ve müminler Mekke’de ağır işkence ve boykotlara tahammül edemeyip doğup büyüdüğü yurtlarından çıkmışlardır.

1. 2. 6. Hubût (هيوط)

Kur’ân’da 8 yerde geçen “hubût” kelimesi, bir âyette muzâri fiil kalıbında, diğer bölümlerde ise emir kipinde kullanılmıştır. “H-b-t” kök harflerinden türeyen “hubût” kelimesi Hz. Nûh’un gemiden selâmetle inmesi, Hz. Mûsâ’nın, İsrâîloğullarının isteklerini karşılamaları için Mısır’a yeniden gitmelerini istemesi, Hz. Âdem ile eşinin Yüce Allah’ın yasağını unutup şeytana uymaları, sonrasında dünyaya gönderilmelerini anlatırken ifâde edilmiştir.⁶⁶

Hubût kelimesi, *“Bunun üzerine: ‘Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz’*⁶⁷ âyetinde aşağılanmış hâlde tıpkı taş gibi yukarıdan aşağıya düşmek, *“Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Mûsâ! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Mûsâ ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O hâlde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi”*⁶⁸ âyetinde “inin” sözü Hz. Âdem ve Havva’da olduğu gibi kızgınlık ve küçük düşürme ifâdesi olarak kullanılmıştır.⁶⁹

1. 2. 7. Terk Etmek (ترك)

Arapça t-r-k kökünden türeyen Türkçede de aynı sesle söylenen terk kelimesi uzaklaşmak, bırakmak anlamlarına gelir. Kur’ân’da üç yerde ism-i fâil olarak, diğer yerlerde mâzî ya da muzâri fiil kalıbında farklı sîğalarla çekimlenmiş toplam 43 yerde geçmektedir.⁷⁰ Âyetlerin çoğunda miras bırakılan mal anlamındadır.⁷¹ Ancak burada konu gereği Hz. Yûsuf’un kavminin dinini terk etmesi üzerinde durulmuştur.

Hız. Yûsuf (a.s) zindandayken yanındaki iki arkadaşı gördükleri rüyanın tabirini sormuşlar, çünkü onun doğru sözlü ve güvenilir olduğuna inanmışlardır. Hapse atıldıktan sonra kendisine vahiy verilen peygamber, rüyayı yorumlamadan önce, arkadaşlarını tevhide ve hak dine davet etmiştir. Allah’ın elçisi oluşunun ispatı, yiyecekleri yemek gelmeden onu bilmesidir. Zindandakilerin bâtil inançları bırakması için halktan farklı inancı benimsediğini,

⁶⁶ Abdalbâkî, *el-Mu’cem*, s. 880.

⁶⁷ Tâhâ, 20/123.

⁶⁸ el-Bakara, 2/61.

⁶⁹ el-Halebî, *Umdetu’l-Huffâz*, IV/238.

⁷⁰ Abdalbâkî, *el-Mu’cem*, s. 211, 212.

⁷¹ en-Nisâ, 4/7, 11, 12, 33, 176.

inanç yönünden onlardan ayrılıp ataları Hz. İbrâhîm, Hz. İshâk ve Hz. Yakûb'un dinine tâbi olduğunu beyân etmiştir.⁷²

1. 2. 8. Ensâr (انصار)

Hz. Muhammed'in ve muhâcirûnun hicretinde önemli yer teşkil eden ensâr kavramı, hicretin başarıya ulaşmasında etkin unsur olması dolayısıyla burada ele alınmıştır. *“Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”*⁷³ âyetinde övülen Medîneli müslümanlar Kur'ân'da dokuz yerde doğrudan ve dolaylı olarak geçmektedir.

N-s-r kök harflerinden türeyen ensâr kelimesi “yardım edenler” anlamına gelmektedir. Kur'ân'da isim ve fiil formlarında kullanılmıştır.⁷⁴ *“İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.”*⁷⁵, *“İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfîret ve bol rızık vardır.”*⁷⁶ âyetlerinde bahsi geçen ve İslâm tarihinde önemli yeri olan Medîneli ensâr Hz. Muhammed'in ve Mekkeli müslümanların hicretine yön veren asıl unsurdur.⁷⁷

⁷² Şimşek, Mehmet Sait, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsîri*, Beyân Yayınları, İstanbul 2012, III/27; Yûsuf, 12/37.

⁷³ el-Haşr, 59/9.

⁷⁴ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 495.

⁷⁵ el-Enfâl, 8/72.

⁷⁶ el-Enfâl, 8/74.

⁷⁷ Algül, Hüseyin, “Ensâr”, TDV, İstanbul 2007, XI/ 251, 252.

2. BÖLÜM

KUR'ÂN KISSALARINDA HİCRET

2. 1. Peygamber Kissalarında Hicret

2. 1. 1. Hz. Âdem'in Hicreti (Hubûtu)

Allah'ın yarattığı ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, aynı özden yaratılan eşi⁷⁸ Hz. Havva ile birlikte bir müddet cennette yaşamış, sonra Allah imtihan olmaları için onları yeryüzüne göndermiştir.⁷⁹ Burada Hz. Âdem'in ve eşinin yeryüzüne gönderilişi anlatılacaktır. Kavram olarak "hicret" yerine âyetlerde geçen "hubût"u ele alıp, insanlığın atası, ilk peygamber ve eşinin müslümanların ana vatanı cennetten ayrılışı konu edilmiştir. Bu terk ediş, mekân değişikliği açısından maddî, insanlığın başlangıcından beri asıl vatandan ayrı kalma yönüyle ontolojik olarak hicret şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece hicret olgusunun ilk insandan itibaren var olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.

2. 1. 1. 1. Hz. Âdem'in Hubûtunun Oluş Şekli

Hz. Âdem'in yaratılışını ve cennetteki sınavını Allah Kur'ân'da şöyle ifâde eder: *"Hani Rabbin Meleklerle: "Muhakkak ben yeryüzünde bir halife var edeceğim" demişti. Onlar da: "Biz seni şükürle yüceltir ve (sürekli) takdis ederken orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?" dediler. (Allah): "Şüphesiz sizin bilmediğinizi ben bilirim" dedi. Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklerle yöneltip: "Eğer doğru sözlüyseniz bunları bana isimleriyle haber verin" dedi. (Bunun üzerine): Ey Âdem ! Eşyanın isimlerini meleklerle anlat, dedi. Âdem onların isimlerini onlara anlatınca: Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim? dedi. Ve meleklerle: "Âdem'e secde edin" dedik. İblis hâriç (hepsi) secde ettiler. O ise directti ve kibirlendi (böylece) kafirlerden oldu. Ve dedik ki: "Ey Âdem sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan neresinden dilerseniz bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz." Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için*

⁷⁸ en-Nisâ, 4/1.

⁷⁹ el-Bakara, 2/36.

yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik.”⁸⁰ Benzer ifadeler Âl-i İmrân, A’râf, Hicr, Kehf, Tâhâ, Sâd sûrelerinde de geçmektedir.⁸¹

Yüce Allah Hz. Âdem’i ve eşini cennete yerleştirdiğinde onlara bir ağacı yasaklamıştır. Ağacın dalları birbirine karışmış, üzerindeki meyveler de meleklerin sonsuz yaşaması için vardır. Bu meyvelerden yemeyi Yüce Allah, Hz. Âdem ve eşine yasaklamıştır. İblis onları tuzağa düşürmek için yılanın karnına girer. Yılan cennete girince İblis onun karnından çıkar. Allah’ın Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya yasakladığı ağacın yanına gelir. Hz. Havva’yı da ağacın yanına getirir. Ona “şu ağaca bak kokusu ne güzel tadı da ne kadar hoş” der. Havva da ondan yemeye başlar. Havva Âdem’e giderek “şu ağaca bak ne güzel kokusu ve ne hoş tadı var” der. Âdem ondan yiyince ikisinin edep yerleri açılır. Âdem bir ağacın kovuğuna girer. Allah Âdem’e nerede olduğunu sorar. O burdayım Rabbim, der. Yüce Allah oradan çıkıp çıkmayacağını sorduğunda Adem O’ndan utandığını söyler. Yüce Allah ona yaratıldığı maddeden yani topraktan olan yeryüzüne gitmesini, oranın lanetli ve meyvelerinin de dikenli olduğunu söyler. Sonra Rabbi Havva’ya seslenir: “Ey Havva! Sen kulumun ayağını kaydıldın ve kötü bir yük yüklendin. Buna karşılık sen de karnındakini çıkarırken defalarca öleceksin. Yüce Allah yılanı da: “Sen lanetlenmiş olanı karnında taşıdın, o da benim kulumu tuzağa düşürdü, sen lanetlisin artık ayakların karnının içinde olarak yaşayacaksın. Senin yiyeceğin toprak olacak, sen Âdemoğlunun düşmanısın onlar da senin düşmanıdır.”⁸² demiştir.

Yüce Allah’ın Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya “Sen ve eşin cennette yaşayın, dilediğiniz yerden yiyin fakat şu ağaca yaklaşmayın yoksa zâlimlerden olursunuz” emrinden sonra şeytan, önceden yaratıldığını ve cennetteki o ağacın sonsuzluk verdiğini öne sürerek her ikisinin ayağını kaydirmiştir.⁸³ Müfessirlerden Sa’lebî (v. 150), âyetle geçen “Allah o ikisini bulundukları yerden çıkardı” sözüyle Hz. Âdem ve Havva’nın nimetlerden uzaklaştırıldıklarını, Taberî (v. 310)’de anlatılanlara benzer bir olayla açıklar.⁸⁴ Yukarıda söz konusu ettiğimiz son âyetle ilgili Mukâtil b. Süleymân (v. 150), Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın İblise uyup Allah’ın rahmetinden kovulduktan sonra Hz. Âdem’in Cidde’ye, eşinin Hind’e, İblis’in ise Basra’ya gönderildiğini daha sonra Hz. Âdem ve eşinin Müzdelife’de buluştuğunu ifade etmiştir.⁸⁵

⁸⁰ el-Bakara, 2/30-36.

⁸¹ Abdalbâkî, *el-Mu’cem*, s. 35.

⁸² et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Camîu’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’ân*, Merkezü’l-Buhûsi ve’d -Dirâsâtî’l-Arabîyyeti’l-İslâmiyye, Kâhire 2001, I/561, 562.

⁸³ Ebu’l-Hasen, Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 2003, I/387.

⁸⁴ es-Sa’lebî, Ebu İshâk Ahmed, *el-Keşf ve’l-Beyân*, Dâru Ahya-i’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrût 2002, I/183.

⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr*, I/42, 43.

Sa'lebî, burada şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı süslü sözlerle aldattığından bahseder. İbn Abbas (v. 68) ve Katade (v. 117)'nin Hz. Âdem ve Havva ile ilgili görüşlerini anlatır. Söz konusu olaya göre Yüce Allah Âdem'e yasak ağaç dışında diğer ağaçların meyvesini helal kılıp kılmadığını sorar, o da helal kıldığını ancak hiç kimsenin Yüce Allah adına yalan söyleyeceğini ummadığını söyler. Yüce Allah da bu yaptıklarına karşılık o ikisini dünyaya gönderip kıt kanaat geçineceklerini belirtir.⁸⁶ Benzer yorumu Zemahşerî (v. 538) *el-Keşşaf* isimli eserinde yapmaktadır.⁸⁷ İbn Atiyye (v. 541) de Sa'lebî'de olduğu gibi Hz. Âdem'in hata işlemesinin sebebini onun hiçbir kulun Allah adına yalan söylemeyeceğini düşünmesi olarak belirtir.⁸⁸ Suyutî Durru'l-Mensûr isimli eserinde Hz. Âdem ve Havva'nın kıssasını anlatırken çoğu tefsirde anlatılanların benzerini sunmaktadır.⁸⁹

Hz. Âdem ve Hz. Havva ile ilgili tefsîr kitaplarında geçen ve bazıları İsrâîliyyat kaynaklı bilgileri Mehmet Sait Şimşek şöyle değerlendirmiştir: “Dinlerin hatta felsefî akımların, Hz. Âdem'in cennetten çıkarılışı olayına bakışları, hayata bakışları konusunda bir nirengi noktasıdır. Mesela Tevrat'a göre yasak ağaçtan ilk yiyen Havva'dır. Kendisi yedikten sonra Hz. Âdem'i de aldatarak yemesini sağlamıştır. İşte bu sebeple kadın cinsi dünya hayatı boyunca birtakım cezalara çarptırılmıştır. Bu cezalardan biri, hayatı boyunca kadının kocasına hizmetçilik yapmasıdır. Halbuki Kur'ân'a göre her ikisi, yasak ağaçtan yeme yasağına muhatap olmuş, kendi hür iradeleriyle her ikisi yasak ağaçtan yemiş ve her ikisi bu davranışlarından dolayı cezalandırılmışlardır. Konuyla ilgili âyetlerde mesken edinme/ yerleşme yönünde hitap sadece Hz. Âdem'e yöneltilmekte ve ardından hitâplar hep Âdem ve Havva ikilisine yapılmaktadır. (7/ A'raf suresi 19-25) Mesken edinme ile ilgili hitapta: “*Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşin*” denilmektedir. Mesken edinme konusunda kadın erkeğe tâbi olduğundan dolayı burada hitâp sadece Hz. Âdem'e yapılmıştır. Ardından gelen hitâplar ise hep ikisine yöneltilmiştir: “*Dilediğiniz yerden bol bol yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın. Sonra zalimlerden olursunuz.*” Şeytan onları aldatmaya kalkışırken de ikisini muhatap almıştır: “*Derken şeytan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve Rabbiniz, sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye sizi bu ağaçtan menetti, başka bir sebepten değil, dedi.*”

⁸⁶ es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân*, IV/224.

⁸⁷ ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakâiki Ğavamizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl fî Vucuhi't-Te'vîl*, Mektebetu'l-Abikan, Riyâd 1998, II/434.

⁸⁸ İbn Âtiyye, Ebu Muhammed Abdulhâk b. Ğalib el-Endelûsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2001, II/385.

⁸⁹ es-Suyutî, Celaleddin, *ed-Durru'l-Mensûr et-Tefsîru bi'l-Me'sûr*, Merkezu Hicri'l-Buhûsî ve'd-Dirâsati'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, Kâhire 2003, VI/342.

Sorumlulukta, cezada ve irâde hürriyetinde de Hz. Âdem ile Havva arasında hiçbir ayırım yapılmamış, hitâplar ikisine birlikte yöneltilmiştir. Hatta olaylara karşı kendi irâdeleriyle verdikleri tepkiler de aynıdır.”⁹⁰ Sait Şimşek’in de belirttiği gibi kıssa boyunca fiillerde hep ikil sîğası kullanılmıştır. Yani her eylemi Hz. Âdem ve Havva aynı anda yapmış, birlikte pişman olup tevbe etmişlerdir.

Hz. Âdem işlediği suçtan pişman olmuş Yüce Allah’tan bağışlanma dilemiştir. Bu durum âyette: “*Derken Âdem Rabbinden (birtakım) kelimeler aldı. Bunun üzerine (Allah da) tevbesini kabul etti. Şüphesiz O tevbeleri kabul edendir esirgeyendir. Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.*”⁹¹ şeklinde geçmektedir. Taberî, Hz. Âdem’in tevbesiyle ilgili Süddî (v. 127)’nin rivâyetine yer verir. Buna göre anlatılan diyalog şu şekildedir: “Hz. Âdem Rabbine dedi ki: Beni sen yaratmadın mı? Rabbi: Evet, dedi. Âdem: Bana ruhundan sen üflemedin mi? O: Evet, dedi. Âdem: Rahmetin gazabını geçmemiş miydi? O: Evet, dedi. Âdem: Sen bu rahmet kanununu bana da yazmadın mı? O: Evet, dedi. Âdem: Öyleyse Rabbim eğer ben tevbe edip hatamı telafi edersem o zaman beni yeniden cennete döndürür müsün? deyince Rabbi evet diyerek onun tevbesini kabul etti.”⁹²

Âyette “oradan inin” emrinden Hz. Âdem ve Havva’nın cennetten kovulmaları anlaşılmamalıdır. Çünkü yukarıda zikredilen âyette Yüce Allah onların tevbesini kabul etmiş ve günahlarını bağışlamıştır. Ve bu buyruğun da ceza diye anlaşılabilecek bir tarafı yoktur.⁹³ İlk insan ve ilk peygamber eşiyle birlikte Allah’ın uyarısını unutarak ana vatanlarından ayrı düşmüşlerdir. Artık daha zor şartlarda yaşayacakları, hastalık, açlık ve üzüntü çecekleri bir hayata sahip olmuşlardır. Hz. Âdem ve eşinin, müminlerin asıl vatanından hubûtu, olgu olarak terk etme ve hicretin insanlığın başlangıcından beri var olduğunu göstermektedir.

2. 1. 1. 2. Hz. Âdem’in Hubûtunun Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Âdem, Yüce Allah’ın yarattığı, üstün özelliklerle donattığı ve diğer varlıklardan bu değeri bilmeleri için boyun eğmelerini istediği insanlığın atasıdır. Kendisiyle aynı şekilde yaratılan eşiyle birlikte cennette yaşam sürmüş, Yüce Allah’ın sınamak kastıyla birtakım yasaklarına tâbi tutulmuştur. Hz. Âdem yaratıldığından beri üstünlüğünü kabul etmeyen İblis’in, onu ve eşini aldatmasından ötürü ilk suçlarını işlemişlerdir. Ancak yukarıda ele alınan âyetlerde belirtildiği gibi Yüce Allah’a tevbe etmiş ve bağışlanmışlardır. Bu olaylar

⁹⁰ Şimşek, Mehmet Sait, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, Beyân Yayınları, İstanbul 1999, s. 207-210.

⁹¹ el-Bakara, 2/37, 38.

⁹² et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/583.

⁹³ Mevdudî, Ebu’l-A’la, *Tefhîmu’l-Kur’ân* (Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 1996, II/24.

yaşandıktan sonra Yüce Allah, Hz. Âdem'i, eşini ve İblisi imtihan etmek için yeryüzüne göndermiştir. Yani onların cennetten dünyaya gönderilmelerinin amacı sadece kulluk açısından sınanmalarıdır.

Hz. Âdem ve eşi sayısız nimetin bulunduğu cennetten dünyaya gönderilince daha önce yaşamadıkları sıkıntılar ve zorluklarla dolu bir hayata sahip olmuşlardır. Cennette olmayan yorgunluk, açlık, hastalık gibi olumsuzluklarla karşılaşmışlardır. Bu meşakkatlere katlanıp ana yurtları olan cennete yeniden gidebilmek için çokça gayret sarf etmeleri gereken bir âlemde yaşamaya mahkûm olmuşlardır.

2. 1. 2. Hz. Nûh'un Hicreti

Hz. Nûh 950 sene kavmini tek ve bir olan Allah'a kulluk etmeye davet etmiştir.⁹⁴ *"Andolsun biz Nûh'u kendi kavmine (toplumuna) gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Doğrusu ben, sizin için büyük bir günün azabından korkmaktayım. 'Kavmimin önde gelenleri: 'Gerçekte biz seni açıkça bir 'şaşırmışlık ve sapmışlık' içinde görüyoruz' dediler. O: 'Ey kavmim, bende bir 'şaşırmışlık ve sapmışlık' yoktur; ama ben alemlerin Rabbinden bir elçiyim.' dedi. "Size Rabbinin risâletini tebliğ ediyorum. (Ayrıca) Size öğüt veriyor ve sizin bilmediklerinizi ben Allah'tan biliyorum. "Sakınıp rahmete kavuşmanız için, içinizden sizi uyarıp korkutacak bir adam aracılığı ile bir zikir (Kitâp) gelmesine mi şaşırdınız?"⁹⁵ diyerek kavmini îmân konusunda ikna etmeye çalışmıştır.⁹⁶*

2. 1. 2. 1. Hz. Nûh'un Hicretinin Oluş Şekli

Her peygamber gibi Hz. Nûh (a.s) da tebliğine devam etmiş, bunun için tüm fırsatları değerlendirmiştir. Kavmini şöyle davet etmiştir: *"Sizi uyarmak için aranızdan bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikir'in gelmesine mi şaşırdınız? (Allah'ın) Nûh kavminden sonra sizi halifeler kıldığını ve sizin yaratılıştaki gelişiminizi arttırdığını (veya üstün kıldığını) hatırlayın. Öyleyse Allah'ın nimetlerini hatırlayın, ki kurtuluş bulasınız."⁹⁷ Onlar ise inkârlarında ısrar edip *"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: 'Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis**

⁹⁴ el-Ankebût, 29/14.

⁹⁵ el-A'raf, 7/59-63.

⁹⁶ es-Sa'lebî, el-Keşf ve'l-Beyân, V/167.

⁹⁷ el-A'raf, 7/69.

sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.”⁹⁸ Allah’ın resûlü bu sözlere karşılık onların basiretsizliğini şu sözleriyle kanıtlamıştır: “(Nûh) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz hâlde biz sizi ona zorlayacak mıyız?”⁹⁹ Nübüvvetin Allah’ın emaneti olduğunu bilen Hz. Nûh: “Ey kavmim! Allah’ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.”¹⁰⁰ demiştir. Hiçbir delili anlamayan, inkarda direten insanlar samimi çağrıya cevâben “Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir! (Nûh) dedi ki: "Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah'ı) âciz bırakacak değilsiniz.”¹⁰¹ sözlerini sarf etmişlerdir.

Hz. Nûh’un çağrısına icâbet etmeyen kavmi, yolundan döndürmek için onu yakalayıp korksun diye boğmak istemişlerdir. Onlardan kurtulunca Allah’a: “Rabbim sen kavmimi bağışla çünkü onlar bilmiyorlar.” diye dua etmiştir. Ancak onlar hatalarında ısrar etmiş ve yaptıkları kötülükleri sürdürmüşlerdir. Hz. Nûh’un başına belalar getirmişler, cimrilikte ısrar etmişlerdir. Zaman geçtikçe daha da kötüleşmişlerdir. Sonradan gelenler de öncekiler gibi onu mecnûn diye isimlendirmişler, söylediklerini kabul etmemişlerdir. Hz. Nûh onları Yüce Allah’a şikayet edip şöyle dua eder: “Rabbim! ben kavmimi gece gündüz senin yoluna çağırdım. Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden kimseyi bırakma.”¹⁰² Yüce Allah da ona gemi yapmasını vahyetmiştir. Zulmedenlerle hiç muhatap olmamasını çünkü onların artık boğularak helak olacaklarını söylemiştir.¹⁰³ Ancak Hz. Nûh gemi yapmayı bilemez, Yüce Allah’ın vahiyle öğretmesi sayesinde onu inşa eder.¹⁰⁴ Ömrünün sonlarına doğru ağaç dikip, onun kuru dallarını keserek gemiyi yapmaya başlamıştır. Kavmi yanına uğradığında ona ne yaptığını sormuştur. Gemi yaptığını söyleyince onunla alay etmişlerdir. Hz. Nûh ise yakında meselenin iç yüzünü bileceklerini söylemiştir. Yağmur yağıp sular kabarmış, yollar suyla

⁹⁸ Hûd, 11/27.

⁹⁹ Hûd, 11/28.

¹⁰⁰ Hûd, 11/29.

¹⁰¹ Hûd, 11/32, 33.

¹⁰² Nûh, 71/26.

¹⁰³ es-Sa’lebî, el-Keşf ve’l-Beyân, V/168.

¹⁰⁴ et-Taberî, Camiu’l-Beyân, XII/392.

dolmuş hatta sular o kadar yükselmiş ki anne evladını kurtarmak için su arttıkça daha yükseğe çıkmış, Yüce Allah'ın rahmet ettikleri hariç kimse kurtulamamıştır.¹⁰⁵

İnkârcıların helâk olduğu bir sırada Hz. Nuh oğlunu suların arasında görür. Âyetlerde ikisi arasında geçen diyalog: *“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nûh): “Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur” dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.”*¹⁰⁶ şeklinde anlatılır. Önüne gelen herşeyi yutan dalgalar arasında iman etmeyen oğlunun bu acınacak hâlini gören Hz. Nûh, baba olma şefkatiyle bağışlanmasını dileyerek *“Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.”* Yüce Allah bu yakarışa karşılık buyurdu ki: *“ Ey Nûh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O hâlde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”*¹⁰⁷

Yüce Allah, Hz. Nûh'un öz oğlunu “senin ehlinden değildir” diye vasıflandırmıştır. *“Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir”* sözüyle oğlu arasındaki ilişkinin sadece kan bağından ibaret olduğu, aynı dine mensubiyetin ise bundan daha değerli oluşunu belirtmiştir. Çünkü akraba olmayan biri, iman etmeyen yakın akrabaya göre daha yakındır.¹⁰⁸ Yüce Allah, Hz. Nûh'un “oğlum da ehlimdendir” sözünü “o senin ehlinden değildir” diyerek reddetmiştir. Onun buradaki sözünden kastı ehlinden iman edenlerdir.¹⁰⁹ Uyarıdan sonra *“Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!”*¹¹⁰ sözleriyle Allah'ın hükmüne razı olduğunu göstermiştir. *“Andolsun, Nûh bize (dua edip) seslenmişti de, ne güzel icabet etmiştik. Onu ve ailesini, o büyük üzüntüden kurtarmıştık. Ve onun soyunu, (dünyada) onları da bâkî kıldık. Sonra gelenler arasında ona (hayırlı ve şerefli bir isim) bıraktık. Âlemler içinde selam olsun Nûh'a. Gerçekten biz, ihsanda bulunanları böyle ödüllendiririz. Şüphesiz o, bizim mü'min olan kullarımızdandı. Sonra diğerlerini suda boğduk. Doğrusu*

¹⁰⁵ es-Sa'lebî, el-Keşf ve'l-Beyân, V/167.

¹⁰⁶ Hûd, 11/42, 43.

¹⁰⁷ Hûd, 11/45, 46.

¹⁰⁸ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, III/204; Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Camiu li Ahkâm'il-Kur'ân, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2006, XI/134.

¹⁰⁹ İbn Atiyye, el-Muharrerü'l-Vecîz, III/176.

¹¹⁰ Hûd, 11/47.

*İbrâhîm de onun (soyunun) bir kolundandır. »*¹¹¹ âyetlerinde de benzer şekilde Hz. Nûh ile birlikte azaptan kurtulanlar « Nûh'un ehli » diye isimlendirilmiştir.

Hz. Nûh'un oğlu iman etmeyerek, eşi de Hz. Lût'un eşi gibi peygamberin söylediklerini arkasından alay ederek yalan saymış ve onun getirdiklerini inkâr ederek ihanet etmiştir.¹¹² Bu durum âyette “*Allah, inkâr edenlere, Nûh'un eşini ve Lût'un eşini örnek verdi. İkisi de, kullarımızdan salih olan iki kulumuzun nikahları altındaydı; ancak onlara ihanet ettiler. Bundan dolayı, (kocaları) kendilerine Allah'tan gelen hiçbir şeyle yarar sağlamadılar. İkisine de: "Ateşe diğer girenlerle birlikte girin" denildi . »*¹¹³ şeklinde anlatılmaktadır. Her iki peygamberin eşleri kocalarıyla oturup kalkmış, yiyip içmiş, gece gündüz yanlarında olmuşlardır. Ancak Yüce Allah'ın elçilikle görevlendirdiği eşlerinin, nebi olduğuna inanmamışlardır. İnkâr etmekle birlikte onları düşmanlarının yanında kötü sözlerle anıp alay etmişler, küçük düşürmüşlerdir. Yüce Allah da onları dünyada azaba uğratarak ahirette de ateşe attırmakla cezalarını vermiştir.¹¹⁴

İman edenlerle birlikte Yüce Allah'ın emriyle gemiye binen Hz. Nûh, kâfir toplumdan uzaklaşarak tufandan kurtulmuştur. Yüce Allah Hz. Nûh'a olan emrini âyette “*Denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır. »*¹¹⁵ şeklinde anlatmaktadır.

Hz. Nûh, Yüce Allah'ın davetine uymayan halktan, peygamberliğini kabul etmeyip yüz çeviren ve karşıtlarıyla hareket eden eşinden, Allah'ın azabına mâruz kaldığı hâlde iman etmemekte ısrar eden oğlundan uzaklaşmış, imanının gereği manevî bir hicreti gerçekleştirmiştir. Yüce Allah da onun bu sâlih ameline karşılık helakten korunmayı nasip etmiş, zalimlerin sonunu kesmiştir. Böylece peygamber ve iman edenler geri kalan hayatlarında bolluk, bereket ve huzur içinde yaşama fırsatı bulmuşlardır.

2. 1. 2. 2. Hz. Nûh'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Nûh'un uzun süren davet mücadelesi sonucunda oğlu ve eşi dâhil kavminin çoğu imân etmemekte ısrar etmiştir. Geçen süre inkârcıların muhâlefetini azatmak yerine artırmıştır. Hz. Nûh kendisine inananlardan başka kimsenin artık imân etmeyeceğini anlamış ve Yüce Allah'a -yukarıda geçen Nûh sûresindeki âyetlerde belirtildiği gibi- kavmi adına

¹¹¹ es-Saffât, 37/75-83.

¹¹² es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, V/172.

¹¹³ et-Tahrîm, 66/10.

¹¹⁴ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, (tercüme heyeti: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), Risâle Yayınları, İstanbul 2005, XIV/561.

¹¹⁵ Hûd, 11/48.

bedduada bulunmuştur. Allah Teâla onun bu yönelişine icâbet etmiş, zâlimlerin sonunun geleceğini vahyetmiştir.¹¹⁶

Hız. Nûh, peygamberlik görevini hakkıyla yerine getirmiş ve bunun karşılığında insanlardan hiçbir menfaat beklememiştir. Aynı zamanda zorlu mücâdelesini kararlılıkla sürdürmüş ve kavminden kaçmayı düşünmemiştir. Ancak yıllar süren daveti karşılığında bir avuç inanandan başka kimse onun tebliğine olumlu bakmamıştır. Yüce Allah'ın azap sözünden sonra ve onun emriyle gemi inşa edip helâktan korunmak için îmân edenlerle birlikte kavminden ayrılmıştır. Hız. Nûh'un ve müminlerin bu ayrılığı tufandan korunmalarına ve düşmanlarından tamamen kurtulmalarına vesile olmuştur. Taraftarlarının çokluğuna güvenen kavim, Yüce Allah'ın îmânları sayesinde güvene kavuştuğu bir avuç kişiye mağlup olmuştur. Hız. Nûh'un inanmayan eşi ve oğlu, onun gücünden ve hayrından bir şey eksiltmemiştir.¹¹⁷

2. 1. 3. Hız. Hûd'un Hicreti

Âd kavmi tıpkı Hız. Nûh (a.s)'un toplumu gibi Yüce Allah'a şirk koşan, Vedd, Süva, Yeğus ve Nesr isimli putları yapıp onlara tapan bir millettir. Yemen'de Amman ve Hadramevt arasında kalan topraklarda yaşamaktaydılar. Yüce Allah'ın verdiği gücü ve otoriteyi ülkelerinde bozgunculuk yapmak için kullanmaktaydılar. Rableri onlara içlerinden biri olan Hız. Hûd'u peygamberlikle görevlendirmiştir. O, halkını tek ve bir olan Yüce Allah'a imâna davet etmiştir.¹¹⁸

2. 1. 3. 1. Hız. Hûd'un Hicretinin Oluş Şekli

Güçlerine ve otoritelerine güvenen Âd halkı, elçilikle görevlendirilen Hız. Hûd'un peygamberlik iddiasına karşı inkârcı bir tutum sergilemişlerdir.¹¹⁹ Onun getirdiği tevhîd inancını reddetmişler ve Hız. Hûd'u akıl hastası olarak nitelemişlerdir. Hız. Hûd'un kavmi ile arasındaki diyaloglar âyetlerde *"Ey kavmim Allah'a kulluk edin sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâlâ korkup-sakınmayacak mısınız?" dedi. Kavminin önde gelenlerinden inkâr edenler dediler ki: "Gerçekten biz seni 'aklî bir yetersizlik' içinde görüyoruz ve doğrusu biz senin yalancılardan olduğunu sanıyoruz."(Hûd) "Ey kavmim" dedi. "Bende 'akıl yetersizliği'*

¹¹⁶ Zeynelâbidîn, Muhammed Surûr, *Allah'a Davette Peygamberlerin Metodu*, (çev.) Ahmet İhsan Dündar, Ğuraba Yayınları, İstanbul, 2015, s. 97, 98.

¹¹⁷ Zeynelâbidîn, *Allah'a Davette Peygamberlerin Metodu*, s. 103-105.

¹¹⁸ el-Merâğî, Ahmed Mustafâ, *Tefsîru'l-Merâğî*, yy, 1946, VIII/192, 193.

¹¹⁹ en-Neccâr, Abdulvehhâb, *Kasasu'l-Enbiyâ*, Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1998, s. 71.

yoktur; ama ben gerçekten alemlerin Rabbinden bir elçiyim" dedi. "Size Rabbimin risâletini tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."¹²⁰ şeklinde yer almaktadır.

Bütün nebiler gibi Hz. Hûd da risâlet görevini en iyi şekilde yapmış ve halkına: "Ey kavmim ben bunun karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratanın başkasına ait değildir. Akıl erdirmeyecek misiniz?"¹²¹ demiştir. Onların vicdanlarına dokunmak için Yüce Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatmıştır. "Sizi uyarmak için aranızdan bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikr'in gelmesine mi şaşırdınız? (Allah'ın) Nûh kavminden sonra sizi halifeler kıldığını ve sizin yaratılıştaki gelişiminizi arttırdığını (veya üstün kıldığını) hatırlayın. Öyleyse Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluş bulasınız."¹²² ifâdeleriyle tevhîd inancını ispatlamaya çalışmıştır.

İlahî çağrısı defalarca tekrarlayan Hz. Hûd "Ey kavmim, Rabbinizden bağışlanma dileyin sonra O'na tevbe edin. Üstünüze gökten sağanak (yağmurlar bol nimetler) yağdırsın ve gücünüze güç katsın. Suçlu-günahkarlar olarak yüz çevirmeyin."¹²³ diyerek Yüce Allah'ın sadece kainattaki mahlûkatın hükümdarı değil, bilakis insanlığın ve toplumların da yegâne otoritesi olduğunu anlatmıştır. Çünkü insanlar Yüce Allah'ı tek ve bir kabul edip ona hakkıyla yönelirlerse maddi-manevi rahmet kapıları açılacak, peygamberin davetini reddederlerse helak olacaklardır. Her nebi gibi Hz. Hûd da bu değişmez yasayı kavmine duyurmuştur.¹²⁴ Ancak onlar "Ey Hûd" dediler. "Sen bize apaçık bir belge (mucize) ile gelmiş değilsin ve biz de senin sözünle ilahlarımızı terketmeyiz. Sana iman edecek de değiliz. Biz: 'Bazı ilahlarımız seni çok kötü çarpmıştır' (demekten) başka bir şey söylemeyiz." sözleriyle ilahî çağrısı reddetmişler, Hz. Hûd ise onlara: "Allah'ı şahid tutarım, siz de şahidler olun ki, gerçekten ben sizin şirk koştuklarınızdan uzağım."¹²⁵ karşılığını vermiştir. Hûd (a.s) davetinin karşılığında toplumunun batıl inançlarına bağlılığını ve putlara tapmaktan vazgeçemediklerini görünce Allah'ı şahid tutarak nübüvvet görevini hakkıyla yerine getirdiğini, onlarla inanç ve hayat tarzı açısından tamamen ayrıldığını belirtmiştir.¹²⁶ Açık ve net bir şekilde "O'nun dışındaki (tanrılardan uzağım). Artık siz bana toplu olarak dilediğiniz tuzağı kurun, sonra bana süre tanımayın."¹²⁷ demiştir. Bu sözleriyle Allah'ın elçisi, herşeyin sahibi tek ilâha şirk koşan, onun resûlünü inkar eden Âd kavminden manevî anlamda hicret etmiştir.

¹²⁰ el-A'raf, 7/65-68.

¹²¹ Hûd, 11/51.

¹²² el-A'raf, 7/69.

¹²³ Hûd, 11/52.

¹²⁴ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, II/401.

¹²⁵ Hûd, 11/53, 54.

¹²⁶ İbn Âşur, Muhammed b. Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tevenniyetu Linneşri, Tûnus, 1984, XII/99.

¹²⁷ Hûd, 11/55.

Bâtılın içinde bocalayan, hakka karşı kör ve sağır kesilen kavim, peygamberlerine: *"Sen bize yalnızca Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer gerçekten doğru isen bize vaadettiğin şeyi getir bakalım."*¹²⁸ sözleriyle itiraz etmişlerdir. Hz. Hûd, inkarcılardan daha özgüvenli, Yüce Allah'ın ahbine inanmış ve artık Âd kavminin imana gelmeyeceğini anlamıştır. Onlara hitaben *"Andolsun Rabbinizden üzerinize iğrenç bir azab ve gazab gerekli kılındı. Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmedeği ve sizin ile babalarınızın isimlendirdiği (düzüp uydurduğu) birtakım isimler (düzme tanrılar ve kurallar) adına mı benimle mücadele ediyorsunuz? Öyleyse bekleyedurun; şüphesiz ben de sizlerle birlikte bekleyenlerdenim."*¹²⁹ demiştir.

Hz. Hûd (a.s), Yüce Allah'ın mesajını iletmış, Yüce Allah'ın tek ve bir olduğunu, yalnız O'na iman edip hiç kimseden korkmadığını, kavminin ve önceki milletlerin de yaratıcısının Allah olduğunu duyurmuştur. Putlara tapan halkının bu işlerine devam etmeleri halinde toplu bir felakete uğrayacaklarını defalarca hatırlatmıştır.¹³⁰ Bu durum âyetle *"Buna rağmen yüz çevirirseniz, artık size kendisiyle gönderildiğim şeyi tebliğ ettim. Rabbin de sizden başka bir kavmi yerinize geçirir. Siz O'na hiçbir şeyle zarar veremezsiniz. Doğrusu benim Rabbin, herşeyi gözetleyip-koruyandır."*¹³¹ şeklinde anlatılır.

Yüce Allah'ın değişmez hükmü gereğince kâfir, putperest, mütekebbir kavim elem verici azapla ters yüz olmuşlardır. Onların yok edilişi Hâkka sûresinde *"Âd (halkın)a gelince; onlar da, uğultu yüklü, azgın bir kasırga ile helak edildiler. (Allah) Onu, yedi gece ve sekiz gün, aralık vermeksizin üzerlerine musallat etti. Öyle ki, o kavmin, orada sanki içi kof hurma kütükleriymiş gibi çarpılıp yere yıkıldığını görürsün. Şimdi onlardan arda kalan bir şey görüyor musun?"*¹³² ifâdeleriyle yer almaktadır.

Hz. Hûd ve imân edenler *"Böylece onu ve onunla birlikte olanları katımızdan bir rahmet ile kurtardık. Âyetlerimizi yalan sayarak inanmamış olanların kökünü kuruttuk."*¹³³ âyetinde geçtiği gibi düşmanları helak olurken Yüce Allah'ın yardımıyla azaptan kurtulmuşlardır. Çünkü Yüce Allah'ın va'dinin gerçekleşeceğine, resûlünün de doğru sözlülüğüne inanmışlardır. Allah Teâla, Âd kavmine ise önlerinden girip arkalarından çıkan can yakıcı bir ateş göndermiş, böylece tek tek soylarını kesmiştir.¹³⁴

¹²⁸ el-A'raf, 7/70.

¹²⁹ el-A'raf, 7/71.

¹³⁰ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar, İstanbul 1989, IV/315.

¹³¹ Hûd, 11/57.

¹³² el-Hâkka, 69/6-8.

¹³³ el-A'raf, 7/72.

¹³⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III/210.

Âd halkına tevhd inancını benimsetmekle risâlet emaneti tevdi edilen Hz. Hûd, milletini yıllarca Allah'ın vahdaniyetine ve uluhiyetine imana çağırmıştır. Ancak diğer peygamberlere yapıldığı gibi o da dışlanmış, hor görülmüş, alay edilmiş, az sayıda müminle inandığı değerlerle yaşamıştır. Uzun süre devam eden mücadelesinin sonunda Âd kavminden artık imân edecek kimsenin olmadığını anlamış, açık açık onlardan ve putlarından uzak olduğunu belirtmiştir. Bu tavrıyla hem iman edenlere örnek olmuş hem de düşünce ve dünya görüşü açısından hicret etmiştir. Yüce Allah bu güzel ve faziletli ameli sayesinde onu ve imân edenleri dünyada ve ahirette azaba uğramaktan korumuş, sonradan gelen müminlere kıssalarını örnek olarak anlatmıştır.

2. 1. 3. 2. Hz. Hûd'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Hûd kavmine karşı hakikati tebliğ görevini en iyi şekilde yapmasına rağmen diğer peygamberlere yapıldığı gibi baskı, dışlanma ve inkâr edilmeye mâruz kalmıştır. Uzun süren mücadelesinin ardından artık imân edenler dışında kimsenin kendisini benimsemeyeceğini anlamıştır. Hz. Hûd, kendi inancını ve değerlerini korumak adına hiç çekinmeden kavminden ayrı yaşam tarzına sahip olduğunu belirtmiştir.

Hz. Hûd'un kavminden manevî anlamda uzaklaşmasının amacı inkâr edenlerin doğru yola gelmeyeceklerini anlaması, onlarla ortak bir bağının olmamasıdır. Eğer o, inkâcılarının yanlarında kalmaya devam ederse bu durumda kavmine benzemiş olurdu. Çünkü müminin imân etmeyenlerle gönül birliği yapması, onların kötü işlerine kayıtsız kalması zamanla inancına zarar verebilmektedir.

Müslümanlar hangi çağda ya da hangi toplumda yaşıyor olursa olsun Hz. Hûd gibi Allah'ın istemediği tarzda hayat sürenlere önce hakikati tebliğ etmeli, muhataplar inkârda diretirlerse kesin ve net bir ayrılıkla uzlaşıp manevî anlamda hicret etmelidirler. Böylece kâfirlerle birlikte azaba uğramaktan korunup, dünyada ve ahirette hayır, rahmet ve berekete nâil olacaktırlar.

2. 1. 4. Hz. Sâlih'in Hicreti

Tebük ile Medine arasında bir yer olan Hicr şehrinde Semûd kavmi isminde bir toplum yaşamaktaydı. Âd kavminden sonra gelen bu halka, Yüce Allah Hz. Sâlih (a.s)'i peygamber seçmiştir.¹³⁵ Tüm peygamberler gibi Hz. Sâlih de Yüce Allah'ın risâlet görevi

¹³⁵ Zuhaylî, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, VI/346.

verdiği bir elçidir. “*Semûd (halkına da) kardeşleri Sâlih'i (gönderdik)*”¹³⁶ âyetinde anlatıldığı gibi kavminin kendi içlerinden seçilmiştir. Aynı âyetin devamında Hz. Sâlih'in kavmine tevhiidi tebliği “*Ey kavmim, Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı ve onda ömür geçirenler kıldı. Öyleyse O'ndan bağışlanma dileyin, sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz benim Rabbim, yakın olandır, (duaları) kabul edendir.*” şeklinde anlatılır. Hz. Sâlih bu sözleriyle insanları tevhiide davet etmekte, onların önce yaratılışından sonra yeryüzünde nimetler içinde yaşayıp hayatı îmar etme yetkilerinden örnek vererek Yüce Allah'ın birliğini ispatlamaktaydı.¹³⁷

2. 1. 4. 1. Hz. Sâlih'in Hicretinin Oluş Şekli

Hz. Sâlih'in aklı başında, dürüst, iyi huylu ve insanlara faydalı işler yaptığını bilen Semûd halkı, atalarından miras kalan inançlarından dönmek için peygamberin çağrısına kulak tıkamışlardır.¹³⁸ “*Ey Sâlih, bundan önce sen içimizde kendisinden (iyilikler ve yararlılıklar) umulan biriydin. Atalarımızın taptığı şeylere tapmaktan sen bizi engelleyecek misin? Doğrusu biz, senin bizi davet ettiğin şeyden kuşku verici bir tereddüt içindeyiz.*”¹³⁹ sözleriyle peygambere karşı çıkmışlardır. Allah'ın resûlü ise Semûd halkının îmana gelmesi için elinden gelen gayreti göstermekteydi. Hz. Sâlih halkına “*Ey kavmim, görüşünüz nedir söyler misiniz? Eğer ben Rabbimden apaçık bir belge üzerindeysem ve bana tarafından bir rahmet vermişse, bu durumda O'na isyan edecek olursam Allah'a karşı bana kim yardım edecektir? Şu hâlde kaybımı arttırmaktan başka bana (hiçbir yarar) sağlamayacaksınız.*”¹⁴⁰ şeklinde seslenmiştir. Tebliğini güçlü delillerle sürdüren Hz. Sâlih, Semûd kavminin Âd halkından sonra güç ve zenginliğe sahip, şehirlerinin düzlüklerinde köşkler kurup, dağlarını yontarak evler yaptıklarını, bütün bu güzellikleri Allah'ın bahsettiğini hatırlatmaktaydı. Yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmamaları için uyarmaktaydı.¹⁴¹

Semûd kavminin karakterine saygı duyduğu, değer verdiği Hz. Sâlih (a.s), putlara tapmanın bâtıl olduğunu söyledikten sonra aralarındaki ilişkiler bozulmuştur. Davetine ilk başladığında herşeyin sahibi Yüce Allah'a kulluğu öğütlemiş, sonra nübüvvetten bahsetmiş, inanmadıklarını görünce Allah'ın mucizesini ortaya koymuştur.¹⁴² Halk bir bayram gününde Hz. Sâlih (a.s)'in kayalardan deve çıkarmasını istemiş, bunun karşılığında îman edeceklerini

¹³⁶ Hûd, 11/61.

¹³⁷ er-Râzi, Fahrüddin Muhammed, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1981, XVIII/18.

¹³⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III/213.

¹³⁹ Hûd, 11/62.

¹⁴⁰ Hûd, 11/63.

¹⁴¹ el-A'raf, 7/74.

¹⁴² Râzi, *Tefsîru'l-Kebîr*, XVIII/20.

söylemişlerdir. Yüce Allah'tan bu mucizeyi gerçekleştirmesini isteyen peygamberin duâsı kabul olmuş ve taşların içinden bir deve çıkmıştır.¹⁴³ Hz. Sâlih kavmine şöyle hitâp etmiştir: *"Ey kavmim, size işte bir âyet olarak Allah'ın devesi; onu serbest bırakın, Allah'ın arzında yesin. Ona kötülük (vermek niyeti)yle dokunmayın. Yoksa sizi yakın bir azab sarıverir."*¹⁴⁴ Tıpkı geçmişte aynı bölgede yaşayan Nûh, Âd ve Lût kavimlerinin başına geldiği gibi Semûd toplumu da peygamberin çağrısına icâbet etmezse helak edilecektir. Hz. Sâlih bu hakikati yolun başındayken vurgulamıştır.¹⁴⁵ Ancak onlar Allah'a ve peygambere itaatin simgesi olan bu deveyi öldürerek isyan etmişlerdir.¹⁴⁶ *"Rablerinin emrine karşı çıkıp (Sâlih'e de şöyle) dediler: "Ey Sâlih, eğer gerçekten gönderilenlerden (bir peygamber) isen, vaadettiğin şeyi getir, bakalım."*¹⁴⁷ sözleriyle gelecek azâpla alay etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Sâlih onlardan yüz çevirerek Allah'ın emanetini tebliğ edip öğüt verdiğini ama onların samimi niyetle öğüt verenleri sevmediklerini söylemiştir.¹⁴⁸ *"(Sâlih) Dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yararlanın. Bu, yalanlanmayacak bir vaaddir."*¹⁴⁹ âyetinde belirtildiği gibi Hz. Sâlih azâbın yakınlığını beyân etmiştir.

Haber verildiğine göre Semûd kavminin yaşadığı beldede dokuz kişilik bir çete yaşamaktadır. Bunlar şehrin ileri gelenlerinin çocukları olup, sürekli bozgunculuk çıkaran, insanlara zarar veren kimselerdir. Aralarında anlaşıp Hz. Sâlih'e baskın düzenlemeye, onu öldürmeye karar verirler.¹⁵⁰ Bu durum âyette *"Kendi aralarında Allah adına and içerek, dediler ki: "Gece mutlaka ona ve ailesine bir baskın düzenleyelim, sonra velisine: Ailesinin yok oluşuna biz şahid olmadık ve gerçekten bizler doğruyu söyleyenleriz, diyelim."*¹⁵¹ şeklinde anlatılır. Ancak onların bu hilesine karşı Yüce Allah'ın da bir plânı vardır.¹⁵²

Allah'a ve resûlüne isyan eden, bildikleri hâlde hakkı benimsemeyen, peygamberin mucizesini inkâr edip karşı gelen toplum artık iflâh olmaz hâle gelmiştir. Kur'ân'da Semûd kavminin helâkiyle ilgili kimi âyetlerde korkunç sesle, acı veren azapla yok edildikleri anlatılmaktadır. *"Bunun üzerine onları dayanılmaz bir sarsıntı tuttu da kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar."*¹⁵³ âyeti bunlardan biridir. Kur'ân'da Semûd kavminin helâkiyle ilgili kimi âyetlerde korkunç sesle, acı veren azapla yok edildikleri anlatılmaktadır. Hepsinde

¹⁴³ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, VI/346-348.

¹⁴⁴ Hûd, 11/64.

¹⁴⁵ Hûd, 11/89.

¹⁴⁶ er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIV/172.

¹⁴⁷ el-A'raf, 7/77.

¹⁴⁸ el-A'raf, 7/79.

¹⁴⁹ Hûd, 11/65.

¹⁵⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/460, 461.

¹⁵¹ en-Neml, 27/49.

¹⁵² en-Neml, 27/50.

¹⁵³ el-A'râf, 7/78.

kastedilen ortak anlam kalplerin, gözlerin ve tüm âzâların korkudan dehşete kapıldığı, büyük gürültü ve sarsılmayla inkârcıların aynı anda ölmesidir.¹⁵⁴ O şehirde hiç yaşamamış gibi, Yüce Allah'ın rahmetinden uzak bir sona mâruz kalmışlardır.¹⁵⁵

Hız. Sâlih ve beraberindeki îmân edenler *"Emrimiz geldiği zaman, tarafımızdan bir rahmetle Sâlih'i ve O'nunla birlikte iman edenleri o günün aşağılatıcı azabından kurtardık. Doğrusu senin Rabbin, güçlü olandır, aziz olandır."*¹⁵⁶ âyetinde anlatıldığı gibi korkunç azâptan kurtulmuşlardır. Bu necâtın vesilesi peygamberin ve inananların Semûd kavminden artık iman etmeyeceklerini anlayıp, onlardan düşünce ve inanç hususunda uzak olduklarını açıkça söylemeleridir. Allah'ın elçisi ve müminler, iman yolunda manevî hicreti gerçekleştirmiş, bu güzel amelin karşılığını dünyada iken helaktan korunma şeklinde almışlardır. Müminlerin az sayıda olup kâfirlere güçlerinin yetmeyeceğini bilmeleri, buna rağmen Allah'a sığınarak kesin ve net şekilde imanlarını göstermeleri, Yüce Allah'ın ödülüne ulaştırmış ve korumasına girmelerini sağlamıştır.

2. 1. 4. 2. Hız. Sâlih'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Semûd kavmine peygamber olarak gönderilen Hız. Sâlih, halkını tek ve bir olan Yüce Allah'a îmân etmeye çağırmıştır. Yukarıda zikredilen âyetlerde geçtiği gibi Hız. Sâlih toplum tarafından sevilen ve değer verilen bir kimseyken, kavminin putperestlik inancını eleştirmesiyle dışlanan biri olmuştur. Yüce Allah'ın izniyle inkârcıları âciz bırakmak için mucize göstermiş, ancak onlar inkârda ısrar etmişlerdir.

Hız. Sâlih defalarca halkını hak dine hiçbir karşılık beklemeden çağırmış ancak az sayıda bir grup dışında kimse ona inanmamıştır. Buna rağmen o davetine devam etmiş ve Yüce Allah'ın izniyle mucize göstermiştir. İnkârcılar Allah Teâla'ya ve elçisine itaatın simgesi olan bu deveyi öldürmüşler, bununla da yetinmeyip Hız. Sâlih'e baskın düzenlemeye teşebbüs etmişlerdir. Yüce Allah peygamberini ve müminleri onların hilelerinden koruyup kâfirlerin sonunu getirmiştir. Hız. Sâlih ve inananlar, haktan sapan toplumdan îmânları nedeniyle uzaklaşmış, onların çirkin işlerine ortak olmamışlardır. Manevî bir hicreti gerçekleştiren peygamber ve inananlar Yüce Allah'ın rahmetine kavuşmuş ve helak olmaktan korunmuşlardır. Yüce Allah müminlerin davalarında haklı olduklarını, düşmanlarının yok olmasıyla ve onların egemenliklerinin tamamen bitmesiyle ispat etmiştir.

¹⁵⁴ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, VIII/201.

¹⁵⁵ en-Neml, 27/51.

¹⁵⁶ Hûd, 11/66.

2. 1. 5. Hz. İbrâhîm'in Hicreti

Yahudiler, Hristiyanlar, Arap müşrikleri ve müslümanların büyük değer verdiği Hz. İbrâhîm, soylarını ona tahsis ettiği, mertebesinin yüceliğini ve üstün ahlâkını benimsediği bir peygamberdir.¹⁵⁷ Onun adı her zaman güzel anılmış, duaları ezberlenmiş, hayırla yâd edilmiştir. Çünkü putperest toplum içinde bir tek o Allah'a şirk koşmadan iman etmiş, bu uğurda eziyetlere katlanmış hatta ölüme bile rıza göstermiştir. Hayatının her döneminde ağır imtihanlara maruz kalmış ve hepsinden alnının akıyla çıkmıştır. Rabbine samimiyetle kulluk etmiş, tüm insanlara hayır yolunun öncülüğünü yapmıştır.¹⁵⁸ Hz. Nûh'tan sonra nebiler içinde en değerli görülendir.¹⁵⁹ "Peygamberlerin babası" diye adlandırılmış, soyundan birçok elçi gönderilmiştir. Bu durum da onun üstünlüğünün bir başka göstergesidir.¹⁶⁰ Âyetteki "*Biz O'na İshâk ve (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve O'nun soyundan Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Musa'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekerîyya, Yahya, İsâ ve İlyâs'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi. İsmâîl, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.*"¹⁶¹ ifâdesiyle Hz. İbrâhîm'in soyunun Yüce Allah'ın seçkin kullarıyla devam ettiği anlatılır.

Hz. İbrâhîm, cansız varlıklara ilâhlık atfedilen, putperestliğin tek gerçek inanç diye benimsendiği bir toplumda, hâlisane îmâna sahip olmuş, Yüce Allah'ın hidayetiyle yaratıcısını bulmuş, ona yönelmiştir. Başta babası olmak üzere halkının dünya ve ahirette mutluluğunu isteyen ve bunun tek yolunu tevhîd inancında bulan Hz. İbrâhîm, puta tapıcılığın bâtil olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.¹⁶² Tüm toplum ağaçtan, taştan yaptıkları putlara taparken, gökteki ve yerdeki âyetleri gören, ilim ve vahiy verilen Hz. İbrâhîm, "*babası Azer'e: "Sen putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.*"¹⁶³ diyerek inançları üzerinde düşünmeye davet etmiştir. Tebliğine ilk önce babasından başlayan Allah'ın elçisi, güzel sözlerle ve hikmetle Yüce Allah'ın yoluna çağırmıştır. Âyette geçen "*Hani babasına demişti: "Babacığım işitmeyen, görmeyen ve seni herhangi bir şeyden bağımsızlaştırmayan şeylere niye tapıyorsun? Babacığım gerçek şu ki*

¹⁵⁷ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Yenda Yayınevi, İstanbul 2000, III/331, 332; Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 57.

¹⁵⁸ Tabbâra, Afif Abdulfettâh (çev. Mehmet Aydın), "Hz. İbrâhîm (a.s)", A.Ü.İ.F Dergisi, 17 Eylül 1990, XXIV/547.

¹⁵⁹ Merâğî, *Tefsîru'l-Merağî*, VII/167.

¹⁶⁰ Tabbâra, "Hz. İbrâhîm", XXIV/547.

¹⁶¹ el-En'am, 6/84-86.

¹⁶² Tabbâra, "Hz. İbrâhîm", XXIV/549.

¹⁶³ el-En'am, 6/74.

bana sana gelmeyen bir ilim geldi. Artık bana tabi ol seni düzgün bir yola ulaştırayım. Babacığım şeytana kulluk etme kuşkusuz şeytan Rahman'a başkaldırandır. Babacığım gerçekten ben, sana Rahman tarafından bir azabın dokunacağından korkuyorum o zaman şeytanın velisi olursun."¹⁶⁴ sözleriyle Hz. İbrâhîm'in babasına en güzel muameleyi göstermesi anlatılmaktadır. Bu güzel tavırlara karşılık inançları üzerine düşünmeden yaşayan "(Babası) Demişti ki: *"İbrâhîm sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer (bu tutumuna) bir son vermeyecek olursan andolsun seni taşta tutarım; uzun bir süre benden uzaklaş (bir yerlere) git.*"¹⁶⁵ Yüce Allah'ın elçisi, babasının inkârına ve sert tutumuna rağmen "Selam üzerine olsun senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim çünkü O bana pek lütüfkardır."¹⁶⁶ diyerek saygı göstermiştir.

2. 1. 5. 1. Hz. İbrâhîm'in Hicretinin Oluş Şekli

Hz. İbrahim'in babası ve kavmi putlara tapmakta ve bunu ibadet sayarak atalarından devraldıkları önemli bir miras saymaktaydılar. O ise tek ve bir olan Yüce Allah'a îmân etmelerini istemekte, yeryüzünde yaratılanlardan hareketle yalnız bir ilâhın olabileceğini ispatlamaktaydı. Çünkü o, Yüce Allah'ın imanla şereflendirdiği, ruhunu taatle aydınlattığı, gözünü kainattaki âyetleri görmek için nurlandırdığı bir kimseydi. Âyette bu durum "*Böylece İbrâhîm'e -kesin bilgiyle inananlardan olması için- göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk*"¹⁶⁷ şeklinde belirtilir. Allah'ın elçisi aklî delilleri kullanarak yaratıcıyı öğretmekteydi.¹⁶⁸ "*Gece üstünü örtüp bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki: "Bu benim rabbimdir." Fakat (yıldız) kayboluverince: "Ben kaybolup-gidenleri sevmem" demişti. Ardından ay'ı (etrafa aydınlık saçarak) doğar görünce: "Bu benim rabbim" demiş fakat o da kayboluverince: "Andolsun" demişti "Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum." Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: "İşte bu benim rabbim bu en büyük" demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: "Ey kavmim doğrusu ben sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım. Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.*"¹⁶⁹ âyetlerinde onun yaptığı bu iş anlatılmaktadır.

Allah'ın resûlü halkın inancının batıllığını bilmesine rağmen onlarla alay etmeden, tatlı dille, aklî ve mantıkî delillerle tevhit ispatlamaktaydı. İnsanların kutsallarını tenkit

¹⁶⁴ Meryem, 19/42-45.

¹⁶⁵ Meryem, 19/46.

¹⁶⁶ Meryem, 19/47.

¹⁶⁷ el-En'am, 6/75.

¹⁶⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/366; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, III/69.

¹⁶⁹ el-En'am, 6/76-79.

etmenin yanlış bir davranış olduğunu bilmektedir. Kavminin güvenini kazanan Hz. İbrâhîm, putların aslında ilâh olamayacağını muhteşem bir metodla gözler önüne sermektedir.¹⁷⁰ Hz. İbrâhîm, kendi örnekliğiyle Yüce Allah'ı, her akıl sahibinin bulabileceğini, müşriklerin îmâna gelmeleri için gözlerini açmalarının yeterli olduğunu göstermektedir. Bunu, Allah'ın *"Bu İbrâhîm'e kavmine karşı verdiğimiz delilimizdir. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Şüphesiz senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir bilendir."*¹⁷¹ buyruğunda belirttiği gibi kendisine verilen burhan ve ilim sayesinde yapmaktaydı.

Peygamberin kevnî delilleri ortaya koyarak milleti tevhide davet etmesi karşılığında akıllarıyla çelişen, doğruyu gördüğü hâlde gönül gözünü hakka kapatan, atalarından miras kalan putperestliği sahiplenmiş toplum ile Hz. İbrâhîm âyette *"Kavmi onunla çekişip-tartışmaya girdi. Dedi ki: 'O beni doğru yola erdirmişken siz benimle Allah konusunda çekişip-tartışmaya mı girişiyorsunuz? Sizin O'na şirk koştuklarınızdan ben korkmuyorum ancak Allah'ın benim hakkımda bir şey dilemesi başka. Rabbim ilim bakımından herşeyi kuşatmıştır. Yine de öğüt alıp-düşünmeyecek misiniz? Hem siz Onun haklarında hiçbir delil indirmedikleri şeyleri Allah'a ortak koşmaktan korkmazken ben nasıl sizin şirk koştuklarınızdan korkarım? Şu halde 'güvenlik içinde olmak bakımından' iki taraftan hangisi daha hak sahibidir? Eğer bilebilirseniz. İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır."*¹⁷² anlatıldığı gibi mücadele etmiştir. Hz. İbrâhîm muhataplarının hiçbirinden olumlu karşılık alamamış, yine de mücadelesine devam etmiştir. Yüce Allah'ın yardımının daima kendisiyle olduğunu, onu asla kâfirlere karşı zelil etmeyeceğini bilmektedir. Muhteşem delillerle toplumun şirk inancını temelinden sarsmaktaydı. Allah'ın resûlu sadece aklî ispatları kullanmamış aynı zamanda fiilen de putları kırmıştır. Kimsenin mabette olmadığı bir sırada bu işi tek başına yapmıştır. Karşılığı ise ya kavminin inançlarına geri döndürmek ya da öldürmektir.¹⁷³ Âyette bu durum *"Bunun üzerine kavminin (İbrâhîm'e) cevabı yalnızca: 'Onu öldürün ya da yakın' demek oldu. Böylece Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda iman eden bir kavim için âyetler vardır."*¹⁷⁴ ifâdeleriyle anlatılır.

Hz. İbrâhîm, *"Sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan kopup-ayrılıyorum ve Rabbime dua ediyorum. Umulur ki Rabbime dua etmekle mutsuz olmayacağım."*¹⁷⁵ sözleriyle babasından, yakınlarından ve tüm toplumdan uzaklaşmış, onların taptığı putları ve dikili

¹⁷⁰ Tabbâra, "Hz. İbrâhîm", s.557.

¹⁷¹ el-En'am, 6/83.

¹⁷² el-En'am, 6/80-82.

¹⁷³ Tabbâra, "Hz. İbrâhîm", s. 579.

¹⁷⁴ el-Ankebût, 29/24.

¹⁷⁵ Meryem, 19/48.

taşları hiçe sayıp yalnızca Yüce Allah'a yöneldiğini söylemiştir. Hem düşünce ve îmân açısından hem de yaşadığı yurdu terk ederek davranış yönünden kavminden hicret etmiştir. Yüce Allah'a en güzel şekilde kul olacağı, dinini rahatça yaşayacağı beldeye -rivayetlere göre Şam Bölgesine- gitmiştir. Çünkü artık halkı içinde kendisine îmân edecek kimsenin olmadığını anlamıştır. Allah hicretle birlikte hayatını bereketlendirmiş, peygamberlerin atası olacak evlatlar nasip ederek soyunu ve davasını devam ettirmiştir. Böylece insanlar içinde nesilden nesile aktarılabilecek muhteşem bir örneklığe sahip olmuştur.¹⁷⁶

2. 1. 5. 2. Hz. İbrâhîm'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hiz. İbrâhîm hayatı boyunca zorlu bir tevhd mücadelesi sürdürmüştür. Gençliğinden itibaren kendi anne babası da dâhil olmak üzere tüm toplum putlara tapmaktadır. O ise böyle bir halkın içinde zeki, cesur ve kararlı bir şekilde davasını sürdürmüştür. Buna rağmen kendisini destekleyen kimse olmadığı gibi inançlarına dil uzattığı gerekçesiyle Hiz. İbrâhîm'i öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Yüce Allah elçisini düşmanlarından korumuştur. Onların Hiz. İbrâhîm'i ortadan kaldırmak istemelerinin nedeni, onun açıkça inancını göstermesi ve kavminden îmân konusunda ayrıldığını ifade etmesidir.

Hiz. İbrâhîm ateşe atıldıktan sonra Yüce Allah'ın korumasıyla yanmaktan kurtulmuş ve böyle bir cezayı verecek kadar ileri giden toplumdan kendisine inanan kimsenin artık olmayacağı kanaatine varmıştır. Bundan ötürü o şehirde yaşamının anlamsız olacağını düşünerek, başka bir beldeye hicret etmiştir.

Hiz. İbrâhîm hicretinin ardından itaatkâr bir aileye sahip olmuştur. Yüce Allah, onun oğullarına da risâlet vererek değerlerini artırmıştır. Hiz. İbrâhîm, oğlu Hiz. İsmâîl ile birlikte Kâbe'yi inşa ederek kendinden sonra gelenlere imâm tayin edilmiştir. Hac ibadetini başlatan kişi olmuş ve soyundan da Hiz. Muhammed gelmiştir. Hiz. İbrâhîm gençliğinde gerçekleştirdiği hicreti sayesinde Yüce Allah tarafından bu güzel nimetlerle şerefendirilmiştir.¹⁷⁷

2. 1. 6. Hiz. İsmâîl ve Annesinin Hicreti

Bu bölümde Hiz. İsmâîl ve annesinin hicreti ele alınırken öncelikle onları hicret ettiren Hiz. İbrâhîm'in hem kendi gençliğindeki hicretine hem de oğlu ve eşini Mekke vâdisine götürmesine yer verilmiştir. Hiz. İbrâhîm'in hicreti daha önce ele alındığı için burada kısaca değinilmiştir.

¹⁷⁶ Merağî, *Tefsîru'l-Merağî*, XVI/57.

¹⁷⁷ Demîr, "Kavram ve Hâdiseler Olarak Kur'an'da Hicret", s. 144, 145.

2. 1. 6. 1. Hz. İsmâîl ve Annesinin Hicretinin Oluş Şekli

Hz. İbrâhîm Yüce Allah tarafından toplumuna peygamber olarak görevlendirilmiş olgun bir kişidir. Allah'ın kitabında çokça bahsedilen, Yüce Allah'ın dost ve sırdaş edindiği elçidir. Kendisine “Halîlullâh” ve “Ebu'l-Enbiyâ” lakabları verilmiştir. Bu adlandırmalar onun iyi niyetli, temiz kalpli, samimi, her yaratılana şefkatle yaklaşmasından ötürüdür. Allah'ın dostu Hz. İbrâhîm, hem birçok sıkıntıya ve imtihana tâbi tutulmuş hem de büyük lütuflara mazhar olmuştur. Yaşadığı dönemdeki halk, yıldızlara, putlara ve kendi krallarına tapmaktaydı.¹⁷⁸ Babasına ve halkına “*Yonttuğunuz şeylere mi ibadet edersiniz! Oysa ki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı.*”¹⁷⁹ sözleriyle karşı çıktığını belirtmiştir. Putları elleriyle yapan milleti, tüm aklî delilleri getirmesine rağmen onun tebliğ ettiği tevhid inancını benimsememiştir. Bunun üzerine Allahın elçisi, onlara gerçeği göstermek için bir plân kurar. Halkın mabette olmadığı bir zamanda oraya girip ilâh olduğuna inanılan o putları kırar. Bayram kutlamasından dönen şehir halkı putlarının paramparça olduğunu görünce bunu yapan ancak İbrâhîm olabilir, demişlerdir.¹⁸⁰ Halk, inançlarını kökten yıkabilecek zeka ve kabiliyete, dönemin hükümdarına karşı gelebilecek cesarete sahip olan Hz. İbrâhîm'i, çok tehlikeli görmüş, onu tamamen ortadan kaldırmak istemiştir.¹⁸¹ İbretlik bir ceza olsun diye “*Onun için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın! dediler.*”¹⁸² âyetinde anlatıldığı gibi onu ortadan kaldırmak istemişlerdir.

Tevhid inancını benimsemeyen halk, Hz. İbrâhîm'i mabetteki putları yıkmasından dolayı ateşte yakarak cezalandırmak istemiştir. Ancak “*Böylece ona bir tuzak kurmayı istediler. Fakat biz onları alçaklardan kıldık.*”¹⁸³ âyetinde anlatıldığı gibi, Yüce Allah onu kavminin kötülüğünden korumuş, inanmayanları mağlup etmiştir.¹⁸⁴ Hz. İbrâhîm ateşe atılmak pahasına bile olsa son ana kadar inancından taviz vermemiş, Yüce Allah'ın kendisini kurtaracağına inanmış ve O'na tevekkül etmiştir. Hiçbir zaman acizliğini insanlara açmamış, her koşulda Rabbine yönelmiştir.¹⁸⁵ “*Ey ateş! İbrâhîm için serinlik ve esenlik ol!*”¹⁸⁶ emriyle canlı ve cansız her varlığın hâkimi Yüce Allah, kulunu korku cezadan korumuştur.

Hz. İbrâhîm, kurulan tuzaktan kurtulunca “*Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru*

¹⁷⁸ Deniz, Gürbüz, “Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm”, XI. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Risâlet (Samsun'da Kur'an Günleri), Fecr Yayınları, Ankara 2009, s. 203, 204.

¹⁷⁹ es-Saffât, 37/95, 96.

¹⁸⁰ el-Kurtubî, el-Câmî', 14/215-218.

¹⁸¹ Deniz, “Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm”, s. 206.

¹⁸² es-Saffât, 37/97.

¹⁸³ es-Saffât, 37/98.

¹⁸⁴ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, V/27.

¹⁸⁵ Deniz, “Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm”, s. 206.

¹⁸⁶ el-Enbiyâ, 21/69.

yolu gösterecek."¹⁸⁷ diyerek ülkesinden çıkmaya karar verir. Bu, Yüce Allah'ın dışında ilâhın olmadığını göstermek için yapılan ilk ayrılış, ilk hicrettir. Tevratta bu hicretin Harran diyarından Kenan'a doğru olduğu belirtilir. O "Ben Rabbime gidiyorum" sözüyle sadece Yüce Allah'a kul olacağı bir mekâna yönelmiştir. Yüce Allah'a güveni tam olduğu için kavminden ayrılırken tereddüt etmemiştir.¹⁸⁸

Tek başına ümmet olan Hz. İbrâhîm, bütün geçmişini, vatanını, ailesini ve tüm halkını Allah adına terk etmiş böylece iç dünyasındaki tevhîdi hicretle sağlamlaştırmıştır. Bütün benliğiyle alemlerin yaratıcısı ve yöneticisi olan Yüce Allah'a sığınmıştır. Kalbindeki yakîni îmânı hicretle göstermiştir.¹⁸⁹

Hicret ettikten sonra Yüce Allah'a yakararak "*Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlat ver*", dedi."¹⁹⁰ Yüce Allah da onun duasına icâbet etti ve "*İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik.*"¹⁹¹ âyetinde anlatıldığı gibi Hz. İsmâîl'in dünyaya geleceğini haber vermiştir.¹⁹²

Doğumu müjdelenen Hz. İsmâîl dünyaya gelip daha bebekken Yüce Allah, Hz. İbrâhîm'e onu ve annesi Hz. Hacer'i çorak vadi olan Mekke'ye götürüp orada bırakmasını istemiştir. O da Yüce Allah'ın emrini yerine getirerek söylenen yere eşini ve oğlunu götürür. İsmâîl'in annesi hiç kimsenin yaşamadığı, içecekleri suyun bile olmadığı bu topraklarda ne yapacaklarını sorarlar. Hz. İbrâhîm, Yüce Allah'ın vahyinden ötürü onları bu beldede bırakacağını anlatır. Hz. Hacer de öyleyse Allah bizi korur, bizi yalnız bırakmaz, karşılığını verir. Hz. İbrâhîm onlardan ayrılarak "*Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.*"¹⁹³ diye dua eder.¹⁹⁴

Oğluyla birlikte çorak vadide kalan Hz. Hacer, su ihtiyaçlarını karşılamak için temiz su kaynağı aramıştır. Safa ile Merve tepeleri arasında koştururken bir ses işittir, dönüp baktığında bir meleğin yere vurduğunu ve oradan su çıktığını görür. Oradan geçen Cürhüm

¹⁸⁷ es-Saffât, 37/99.

¹⁸⁸ İbn Âşur, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 23/147.

¹⁸⁹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâl'il-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire ya da Beyrût 2003, s. 2992, 2993.

¹⁹⁰ es-Saffât, 37/100.

¹⁹¹ es-Saffât, 37/101.

¹⁹² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Yenda Yayınları, İstanbul 2000, VI/452.

¹⁹³ İbrâhîm, 14/37.

¹⁹⁴ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, VII/222, 223.

kabileleri bu kaynağı daha önce görmediklerini ve ondan faydalanmak istediklerini Hz. Hacer'e söylemişlerdir. Ondan müsaade aldıktan sonra o vadiye yerleşirler. Böylece Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmâîl birlikte yaşayacakları birilerini tanırlar. Hz. İbrâhîm zaman zaman onları ziyarete gelir. Hz. İsmâîl büyüyünce, Yüce Allah Hz. İbrâhîm'den ve oğlundan o vadide bir ev yapmalarını istemiştir.¹⁹⁵ İnsanların ibadet kasdıyla yönelecekleri bu evi inşa eden Hz. İbrâhîm ve oğlu şöyle dua etmiştir: "*Rabbimiz bizden (bunu) kabul et. Şüphesiz Sen işiten ve bilensin. Rabbimiz ikimizi sana teslim olmuş (Müslümanlar) kıl ve soyumuzdan sana teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet (ver). Bize ibadet yöntemlerini (yer veya ilkelerini) göster ve tevbemizi kabul et. Şüphesiz sen tevbeleri kabul eden ve esirgeyensin. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.*"¹⁹⁶

Halkın, Hz. İbrâhîm'i geçmişte ateşte yakarak cezalandırmasına karşılık Yüce Allah'ın yardımıyla kurtulması imânını ve teslimiyetini arttırmıştır. Onun gençliğinde yaşadığı bu tecrübe, Yüce Allah'ın emirlerine uyma ve işlerin sonucunu yaradandan bekleme konusunda daha duyarlı olmasına katkı sağlamıştır. Bunda ötürü Hz. İbrâhîm, yıllar sonra eşini ve çocuğunu çorak bir vadide yalnız bırakma emrine karşı tereddüt yaşamamıştır. Yüce Allah'ın, ailesine en güzel nimetleri vereceğini ve onları daha büyük lütuflara ulaştıracağını umarak korku ve ümitsizlik yaşamamıştır.¹⁹⁷

2. 1. 6. 2. Hz. İsmâîl ve Annesinin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. İbrâhîm'in gençliğinde "*(Oradan kurtulan İbrâhîm:)* "*Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek.*"¹⁹⁸ diyerek başlayan hicret serüveni, eşini ve oğlunu Yüce Allah'ın emriyle verimsiz ve ıssız bir beldeye hicret ettirerek devam etmiştir. Hz. İbrâhîm, ateşe serin ve esenlik olma emrini veren Yüce Allah'ın, eşini ve oğlunu da yalnız ve çaresiz bırakmayacağına inanmış, sonuç da onun düşündüğü gibi olmuştur. Asırlar boyunca adı anılacak ve dünyanın her yerinden Yüce Allah'a kulluk amacıyla gelenlere ev sahipliği yapacak bu mekân, hicretin bereketiyle yücelmiştir. Hz. Hacer de tıpkı peygamber eşi gibi Yüce Allah'a gönülden bağlı olduğunu hicret emrine boyun eğerek göstermiştir. Verimsiz vadide kimsesizken Yüce Allah'a güveni sayesinde su kaynağı bulmuş, azmi ve gayretiyle

¹⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, V/31, 32.

¹⁹⁶ el-Bakara, 2/127-129.

¹⁹⁷ Deniz, "Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm", s. 209.

¹⁹⁸ es-Saffât, 37/99.

müminlere örnek olmuştur. Yüce Allah'ın isteklerini kusursuzca ve içtenlikle yerine getiren Hz. İbrâhîm, eşi ve oğlu doğup büyüdükları toprakları, akrabalarını ve sevdiklerini geride bırakarak bilmedikleri bir coğrafyada yaşamaya başlamışlardır. Müminlere hicretle birlikte bolluk ve ferahlık vereceğini vaad eden Yüce Allah, onların da bu değerli amellerinden ötürü dualarını kabul etmiş ve sonraki nesiller arasında adlarını hayırla anılanlar arasına katmıştır. Günümüzde hâlâ hac ibadetini yerine getirenler Hz. İbrâhîm'in makamını ziyaret ederek, Hz. Hacer gibi Safa ile Merve tepeleri arasında gidip gelerek onların hatıralarını yâd etmektedirler.¹⁹⁹

2. 1. 7. Hz. Lût'un Hicreti

Hz. Lût, Hz. İbrâhîmin yeğenidir. Amcası Hz. İbrâhîm'in getirdiği tevhd inancını benimsemiş, onunla birlikte Mısır'a gitmiştir. Bir süre sonra Ürdün'de Sodom denilen yere göç etmiş ve orada yaşamıştır. Diğer kıssalarda peygamberlerin kavimlerini tevhd'e davet etmesi öncelikli yer alırken Hz. Lût kıssasında toplumunu kötü ve iğrenç fiillerden vazgeçirmek ön plandadır.²⁰⁰

Kur'an'da Hz. Lût ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almasa da onun iyilik sahibi, Allah'ın merhametine ulaşan ve Hz. İbrâhîm'e inanan bir kimse olduğu anlatılmaktadır.²⁰¹ Bu bölümde Hz. Lût ve imân edenlerin, Sodom halkının uyarılara aldırış etmemelerinin ardından Yüce Allah'ın emriyle hicret etmeleri ele alınmıştır. Konu işlenirken öncelikle halkın genel tavırlarına ve Hz. Lût ile aralarında geçen diyaloglara yer verilmiştir.

2. 1. 7. 1. Hz. Lût'un Hicretinin Oluş Şekli

Hz. İbrâhîm ile aynı çağda yaşayıp ona iman eden Hz. Lût²⁰², Allah'ın peygamberlik verdiği kullarındandır. Daha önce hiçbir toplumda görülmediği kadar fuhuş müptelası olan kavmine şu uyarıda bulunmuştur: *"Siz gerçekten, sizden önce alemlerden hiç kimsenin yapmadığı 'çirkin bir utanmazlığı' yapıyorsunuz."*²⁰³ *"Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz."*²⁰⁴ Ancak günah bataklığına batan toplum, Hz. Lût'u dinlemek yerine onunla alay edip şehirlerinden çıkarmak istemiştir. *"Kavminin cevabı: Onları (Lût'u ve taraftarlarını) memleketinizden*

¹⁹⁹ Deniz, "Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm", 208, 209.

²⁰⁰ Şimşek, Mehmet Said, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyân Yayınları, İstanbul 2012, II/296.

²⁰¹ Polat, Kemal, "Lût Kıssasına Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Atatürk Ü. İ. F. Dergisi, Erzurum, 2005, s. 149.

²⁰² el-Ankebût, 29/26.

²⁰³ el-Ankebût, 29/28.

²⁰⁴ el-A'raf, 7/81.

çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış! demelerinden başka bir şey olmadı."²⁰⁵ âyetinde anlatıldığı gibi peygamber ve inananlarla alay edilmiştir.

Hız. Lût dışlanıp hor görüldüğü hâlde toplumunu uyarmaya devam etmiştir: "Siz, (yine de) erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve bir araya gelişlerinizde çirkinlikler yapacak mısınız? Bunun üzerine kavminin cevabı yalnızca: 'Eğer doğru söylüyor isen, bize Allah'ın azabını getir' demek oldu. Dedi ki: 'Rabbim, fesat çıkaran (bu) kavme karşı bana yardım et.'²⁰⁶ Yüce Allah da onun duasına icâbet ederek ona melekleri göndermiştir. Yakışıklı birer delikanlı kılığına giren melekleri görünce Hız. Lût, onlara kötülük yapılacağını düşünerek korkuya kapılmıştır. Bu durum âyette "Elçilerimiz Lût'a geldikleri zaman o, bunlar dolayısıyla kötüleşti ve içi daraldı. Dediler ki: 'Korkuya düşme ve hüzne kapılma. Karın dışında, seni ve aileni muhakkak kurtaracağız. O ise, arkada kalacaktır.'²⁰⁷ şeklinde anlatılır.

Hız. Lût'un düşündüğü olumsuzluklar gerçekleşmiş, kavmi elçilere kötülük yapmak istemiştir. "Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, (meleklerin yanına) geldiler. (Lût) onlara 'Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!' dedi. 'Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?' dediler. Lût: İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin), dedi."²⁰⁸ âyetlerinde belirtildiği gibi peygamber, ahlâksız halkı en güzel şekilde uyarmıştır. Ancak her türlü değeri hiçe sayan insanların arasında peygamber ve ona inananların yaşama imkânı kalmamıştır.

Kötü işleri âdet edinen toplumun, meleklerle dâhi sarkıntılık yapmaları dolayısıyla Hız. Lût (a.s)'a inananlarla birlikte şehri terk etmesi vahyedilmiştir. "(Melekler) dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?"²⁰⁹ emriyle Yüce Allah, Hız. Lût'un ve iman edenlerin, iğrenç işleri âdet edinen toplumdan kurtulması için hicreti işaret etmiştir. "Şüphesiz biz, fasıklık yapmalarından dolayı, bu ülke halkının üstüne gökten iğrenç bir azab indireceğiz."²¹⁰ sözü gerçek olmuştur. "Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi."²¹¹ âyetinde anlatıldığı gibi Hız. Lût'un karısı da imân etmeyenlerle birlikte helâk olmuştur.

²⁰⁵ el-A'raf, 7/82.

²⁰⁶ el-Ankebût, 29/29, 30.

²⁰⁷ el-Ankebût, 29/33.

²⁰⁸ el-Hicr, 15/67-71.

²⁰⁹ Hûd, 11/81.

²¹⁰ el-Ankebût, 29/34.

²¹¹ el-A'raf, 7/83.

Hız. Lût ve imân edenlerin insanlık dışı ahlâksızlıkları âdet edinen toplumda defalarca uyarıları sonuçsuz kalmıştır. Hatta inanmayanlar, ikâzlar karşılığında alaycı bir tavır takınmıştır. Son olarak halkın, Hız. Lût'un misafirlerine kötülük yapmak istemeleri, imân edenlerin o beldede yaşama imkânı kalmadığını göstermektedir. Gelen misafirlerin elçi melekler olması ve hicreti emretmesi, peygamber ve müminler için azaptan korunma ve rahmete ulaşma vesilesi olmuştur.

2. 1. 7. 2. Hız. Lût'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hız. Lût'un peygamber gönderildiği Sodom halkı, daha önce başka milletlerin yapmadığı homoseksüellik fiilini işlemekte, toplantılarında hiç utanmadan ahlâksızlıklarını sergilemekte, Allah'ı ve elçisini dikkate almamakta, yol kesmekte, her kötülüğü çekinmeden işlemekteydiler.²¹² Hız. Lût, her türlü ahlâksızlığı hiç çekinmeden işleyen bu toplumu defalarca uyarmıştır. Ancak onlar peygamberlerini "çok temiz insan" diyerek alaya almış ve şehirlerinden çıkarmak istemişlerdir.²¹³ Gönderilmiş elçi sıfatıyla Hız. Lût, Allah'ın emri olmadan isteğine göre hareket etmemiştir. Bu yüzden yıllarca kavmiyle yaşayıp onları doğru yola iletmek için çabalamıştır. İnsanî yaradılışını unutup haddi aşan toplum artık peygamberin misafirlerine karşı dâhi sarkıntılık yapmak isteyince çaresiz kalmıştır.

Hız. Lût, bütün umutlarının bitip korkularının boy gösterdiği bir anda evine gelen misafirlerin melek olduğunu öğrenmiştir ve hicret emriyle kurtuluş yolu görünmüştür. Gece yarısı peygamber ve iman edenler arkalarına bile bakmadan şehirden ayrılınca sabaha karşı Sodom halkı yerle bir olmuştur.²¹⁴ Hız. Lût ve iman edenler hicretin bereketiyle hem azaptan hem de ahlâksız toplumdan kurtulmuşlardır.

Peygamberin ve inananların, Sodom şehrinde iyiliği yaygınlaştırıp kötülüğü engellemeden, başka bir beldeye gitmeleri hicret değil bir kaçış olurdu. Ancak onlar selim fitrata sahip her insanın iğreneceği işler yapan toplumda, birlikte yaşamaya tahammül etmişlerdir. Uzun süre haksızlık, eşkiyalık ve ahlâksızlık karşısında direnmişler ve kendilerini kötülükten sakındırmışlardır. Böylece Allah'ın korumasına girerek azaptan ve cezadan beri olmuşlardır.

Kıssada Hız. Lût'un hicret emrini sorgulamadan boyun eğdiği, Allah'a gönülden itaat ettiği de anlaşılmaktadır. Yüce Allah'ın isteğiyle milletini terk etmiş ve sonucunu bilmeden

²¹² Polat, "Hız. Lût Kıssası", s. 152.

²¹³ el-A'raf, 7/82.

²¹⁴ el-A'raf, 7/84.

bir işe koyulmuştur. Ayrıca ailesinden olan eşinin de inanmayanlarla birlikte helak olacağını kabullenmiş, Yüce Allah'a karşı gelen kimse en yakın akraba bile olsa ondan ayrılmak gerektiğini göstermiştir.

2. 1. 8. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicreti

Hz. Yûsuf, Mısır'a yönetici olmasının ardından Kenan'da yaşayan ailesini, kendi yerleştiği bölgeye çağırmıştır. Bunun üzerine Hz. Yakub ve ailesi ikamet ettikleri şehri terk edip onun yanına hicret etmişlerdir. Hz. Yûsuf'un kardeşleri ilk olarak maddî sıkıntılardan dolayı Mısır'a erzak almaya gitmiş hiç ummadıkları bir zamanda onunla karşılaşmışlardır. Hz. Yakub ve ailesinin hicreti, diğer kıssalardaki göçten farklı olarak ekonomik ve ailevi sebeplerden dolayı gerçekleşmiştir.

2. 1. 8. 1. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicretinin Oluş Şekli

Hz. Yûsuf Mısır'da zindandayken hükümdârın rüyasını yorumlayınca ilim ve hikmete sahip oluşu ortaya çıkmış ve kralın danışmanlığını elde etmiştir. Rüyada görülen gerçekleşmeden *“Yûsuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyvesuyu ve yağ) sıkacaklar.”*²¹⁵ Nitekim durum yorumlandığı gibi olmuş, Mısır ve çevresindeki beldelerde kıtlık baş göstermiştir.

Kenan diyarında da kuraklık başlayınca Hz. Yakûb'un oğulları yardım ve erzak almak için Mısır'a gelmişler, Hz. Yûsuf (a.s)'un huzuruna çıkmışlardır. Onlar kardeşlerini tanıyamamış ancak o, abilerini tanımıştır. İstenen yardımı yapıp, getirmedikleri kardeşlerini de sonraki sefere getirmelerini söylemiştir. Asıl amacı öz kardeşinin yanına yerleşmesini sağlamaktır. Hz. Yakûb (a.s)'un iznini alan ve ona söz veren abiler kardeşlerini de kendileriyle Mısır'a götürürler. Hz. Yûsuf (a.s) söz verdiği üzere onlara erzak hazırlatır ve öz kardeşini yanında tutabilmek için o ülkenin kanunlarından hareketle bir plân kurar. Bünyamin'in yükünün içine kralın su kabını yerleştirir. Hz. Yakûb (a.s)'un oğulları saraydan ayrıldıktan sonra hükümdarın değerli eşyalarından birinin çalındığı fark edilir. Görevliler kısa süre önce giden bu grubu durdurup hırsızlık olayı yaşandığını, verilen malların kontrol

²¹⁵ Yûsuf, 12/47-49.

edileceğini söylerler. Yapılan aramada saraya ait biblo Bünyamin'in eşyalarının içinden çıkar. Böylece Hz. Yûsuf (a.s) kardeşini hırsız gibi göstererek onlardan alıkoyar, yıllar sonra birbirlerine kavuşurlar.²¹⁶

Kenan'da oğullarının dönmesini bekleyen Hz. Yakûb'a "(çocukları durumu aktarınca) O: "Hayır" dedi. "Nefsiniz sizi yanıltıp (böyle) bir işe sürüklemiş. Bundan sonra (bana düşen) güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah (pek yakın bir gelecekte) onların tümünü bana getirir. Çünkü O, bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan kendisidir." Ve onlardan yüz(ünü) çevirdi ve: "Ey Yûsuf'a karşı (artan dayanılmaz) kahrım" dedi ve gözleri üzüntüsünden (ağardıkça) ağardı. Ki yutkundukça yutkunuyordu."²¹⁷ Çevresinde bulunanlar "Allah adına, hayret" dediler. "Hâlâ Yûsuf'u anıp durmaktasın. Sonunda (ya kahrından) hastalanacaksın ya da helâke uğrayanlardan olacaksın."²¹⁸ Hz. Yakûb bu hâlinin isyan olmadığını belirterek: "Ben, dayanılmaz kahrımı ve üzüntümü yalnızca Allah'a şikayet ediyorum. Ben Allah'tan (bir bilgi olarak) sizin bilmediğinizi de biliyorum."²¹⁹ sözleriyle karşılık vermiştir.

Allah'ın hikmet, ilim ve peygamberlik lutfettiği Hz. Yakûb, Yûsuf ve kardeşi Bünyamin'i kaybetmenin üzüntüsünü yaşarken sabretmenin aynı zamanda mücadele olduğunu bilmekteydi. Bundan ötürü dedi ki: "Oğullarım, gidin de Yûsuf ile kardeşinden (duyarlı bir araştırmayla) bir haber getirin ve Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez."²²⁰ Kardeşleri üçüncü defa Mısır'a yardım almak için giderler. Böylece onun (Yûsuf'un) huzuruna girdikleri zaman, dediler ki: "Ey Vezir, bize ve ailemize şiddetli bir darlık dokundu; önemi olmayan bir sermaye ile geldik. Bize artık (yine) ölçeği tam olarak ver ve bize ilave bir bağışta bulun. Şüphesiz Allah, tasaddukta bulunanlara karşılığını verir."²²¹

Hiç beklemedikleri bir anda Yûsuf ve kardeşine ilişkin babalarının acısı son bulacak, ailelerinin maddi manevi sıkıntıları bertaraf edilecektir. Anne baba hasretiyle yıllarca her türlü zor imtihandan geçen Hz. Yûsuf artık kimliğini açıklayacak, kardeşlerini affedecektir.²²² "(Yûsuf) Dedi ki: "Sizler, cahiller iken Yûsuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" Hayretler içinde böyle bir soruyla karşılaşınca "Sen gerçekten Yûsuf musun, sensin öyle mi?" dediler. "Ben Yûsuf'um" dedi. "Ve bu da kardeşimdir. Doğrusu Allah bize lütufta

²¹⁶ Zuhaylî, et-Tefsîru'l-Münîr, VI/431, 432.

²¹⁷ Yûsuf, 12/83, 84.

²¹⁸ Yûsuf, 12/85.

²¹⁹ Yûsuf, 12/86.

²²⁰ Yûsuf, 12/87.

²²¹ Yûsuf, 12/88.

²²² Kutub, Fî Zilâl'il-Kur'ân, VI/210.

bulundu. Gerçek şu ki, kim sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah, iyilikte bulunanların karşılığını boşa çıkarmaz." Yıllar önce küçük ve savunmasızken kardeşlerini sürgüne zorlayan, şimdi ise ondan yardım almaya gelecek kadar aciz olan Yakûboğulları, ihtişam ve kudreti elinde tutan Hz. Yûsuf'un huzurunda "Dediler ki: "Allah adına, hayret, Allah seni gerçekten bize karşı tercih edip-seçmiştir ve biz de gerçekten hataya düşenler idik." Allah'ın resûlü sahip olduğu ilim ve yaradanına yakînî imanı sayesinde üstün ahlâkla bürünmüş, affedici olmayı zulme tercih etmiştir. Hz. Yûsuf kardeşlerine: "Bugün size karşı sorgulama, kınama yoktur. Sizi Allah bağışlasın. O, merhametlilerin (en) merhametlisidir." "Bu gömleğimle gidin de, babamın yüzüne sürün. Gözü (yine) görür hâle gelir. Bütün ailenizi de bana getirin."²²³ diyerek Mısır'a davet etmiştir.

Yıllarca oğlundan hiç haber alamayan Hz. Yakûb, çok uzak mesafeden Allah'ın izniyle onun kokusunu alır. Bu durum âyette "Kafîle (Mısır'dan) ayrılmaya başladığı zaman, babaları dedi ki: "Eğer beni bunamış saymıyorsanız, inanın Yûsuf'un kokusunu (burnumda tüter) buluyorum."²²⁴ şeklinde geçmektedir. Rabbinin ihsânıyla uzun zaman Mısır'da kalan Hz. Yûsuf'tan ümidini kesmiş hâldeyken artık müjdesinin başka diyarlardan geleceğini hissetmiştir.²²⁵ Etrafındaki aile efrâdı onun bu hâlini şaşkınlıkla karşılar. "Allah adına, hayret" dediler. "Sen hâlâ geçmişteki yanlışlığındasın."²²⁶ âyetinde bu durum anlatılmıştır.

Hz. Yakub'un hissettiği gibi Hz. Yûsuf'un yaşadığına dair haberi almıştır. Âyette "Müjdeci gelip de onu (gömleği) onun yüzüne sürdüğü zaman, gözü görür olarak (sağlığına) dönüverdi. (Yakûb) Dedi ki: "Ben, size bilmediğinizi Allah'tan gerçekten biliyorum demedim mi? (Çocukları da:) "Ey babamız, bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten hataya düşenler idik" dediler."İlerde sizin için Rabbinden bağışlanma dilerim. Çünkü O, bağışlayandır, esirgeyendir" dedi.²²⁷ şeklinde anlatılmaktadır.

Hz. Yakûb tıpkı kendisi gibi peygamber olan oğlunun isteği ve daveti üzerine ailesini de yanına alarak Kenan diyarını terk etmiştir. Bu olay Hz. Yûsuf'un dilemesiyle gerçekleştirdikleri bir çıkış, ayrılış ve bir hicrettir. Yüce Allah'a ve peygamberinin emrine uyan herkes gibi Yakûb (a.s) ve ailesinin bu tavrı da hem imanlarını artıran hem hayatlarını güzelleştirecek nimetlere kavuşturan, yılların özlemini dindirecek bir yol olmuştur. Artık geçmişte yaşanmış sıkıntılar ve çileler bitecek, geri kalan hayatlarında huzur, saadet ve refah hâkim olacaktır.

²²³ Yûsuf, 12/89-93.

²²⁴ Yûsuf, 12/94.

²²⁵ Mevdudî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, II/491.

²²⁶ Yûsuf, 12/95.

²²⁷ Yûsuf, 12/96-98.

Ailesini ve özellikle babasını büyük heyecanla bekleyen Hz. Yûsuf'un tavrı âyetle şöyle anlatılır: *“Böylece onlar (gelip) yanına girdikleri zaman, anne ve babasını bağrına bastı ve dedi ki: Allah'ın dilemesiyle Mısır'a güvenlik içinde giriniz."Babasını ve annesini tahta çıkarıp oturttu; onun için secdeye kapandılar. Dedi ki: "Ey Babam, bu, daha önceki rüyamın yorumudur. Doğrusu Rabbim onu gerçek kıldı. Bana iyilik etti, çünkü beni zindandan çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra, (O) çölden sizi getirdi. Şüphesiz benim Rabbim, dilediğini pek ince düzenleyip tedbir edendi. Gerçekten bilen, hüküm ve hikmet sahibi O'dur.”*²²⁸

Küçük yaşta sürgün edilen Hz. Yûsuf, Yüce Allah'ın lütfuyla peygamberlik, ilim ve hüküm sahibi olmuş, aynı zamanda büyük devlet adamı olmakla şânı yüceltilmiştir. Böylece çocukken gördüğü rüyası gerçekleşmiş, doğruluğu ve dürüstlüğü de kanıtlanmıştır. Ailesi de onun emriyle hicret ederek uzun müddet çektikleri ızdırabı dinderecek çok büyük nimetlere sahip olmuştur. Hem çocuklarına kavuşmuş hem de ekonomik sıkıntılarından kurtulmuşlardır.

2. 1. 8. 2. Hz. Yakûb ve Ailesinin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Yakûb tıpkı kendisi gibi peygamber olan oğlunun isteği ve daveti üzerine ailesini de yanına alarak Kenan diyarını terk etmiştir. Bu olay Hz. Yûsuf'un dilemesiyle gerçekleştirdikleri bir çıkış, ayrılış ve bir hicrettir. Yüce Allah'a ve peygamberinin emrine uyan herkes gibi Hz. Yakûb ve ailesinin bu tavrı da hem imanlarını artıran hem hayatlarını güzelleştirecek nimetlere kavuşturan, yılların özlemini dindirecek bir yol olmuştur. Artık geçmişte yaşanmış sıkıntılar ve çileler bitecek, geri kalan hayatlarında huzur, saadet ve refah hâkim olacaktır.

Hz. Yakub'un oğullarının Mısır'a gidişlerinin amacı yukarıda ele alınan âyetlerde belirtildiği gibi ekonomik sıkıntıların giderilmesidir. Orada kardeşleri Hz. Yûsuf ile karşılaştıktan sonra ikinci defa topluca gitmişlerdir. Bunun amacı ise Hz. Yûsuf'un davet etmesi, onun Mısır'da önemli bir makamda bulunması ve yaşam şartlarının Kenan'a göre daha elverişli olmasıdır.

Hz. Yakub, Yüce Allah'ın ilim, hüküm ve peygamberlik verdiği bir kimsedir. O da diğer peygamberler gibi birçok konuda imtihan edilmiştir. Kendisinden güzel bir gelecek umduğu oğluna yıllarca hasret kalmış, ekonomik zorluklar ve ailevi sıkıntılarla yüz yüze gelmiştir. Başına gelenler gözlerini kaybettirecek kadar onu yıpratmıştır. Ancak o, hiçbir zaman Yüce Allah'a şikayette bulunmamış, sabr-ı cemil göstermiştir. Bu güzel davranışları

²²⁸ Yûsuf, 12/99, 100.

sonucunda Yüce Allah onu yeniden evlatlarına kavuşturmuş, sağlığına geri döndürmüş ve maddî sorunlarını gidermiştir.²²⁹

2. 1. 9. Hz. Yûsuf'un Hicreti

Kıssaların en güzeli adıyla anlatılan Yûsuf (a.s)'ın kıssası, başından sonuna kadar imân edenlere birçok ibretler ve öğütler içermektedir. Burada Hz. Yûsuf'un Kenan'dan Mısır'a gidişi ele alınmıştır. Ancak onun hicreti çocuk yaşta iken kendi iradesi ve isteğiyle olmadığı için hicret yerine ihrâç olarak değerlendirilmiştir.

2. 1. 9. 1. Hz. Yûsuf'un Hicretinin Oluş Şekli

Hz. Yûsuf, Peygamber efendimizin “Değerli kişinin oğlu, değerli kişinin oğlu değerli kişi” diye nitelendirdiği, soyu Hz. İbrâhîm'e dayanan Hz. Yakûb'un oniki oğlundan biridir. Hz. Yûsuf çocukluğundan beri güzelliği ve ahlâkıyla babasının sevgisini kazanmış, kardeşlerinin ise kıskançlığına ve kinine maruz kalmıştır.²³⁰ Çocukken rüyasında onbir yıldızın, güneşin ve ayın kendisine secde ettiğini görmüş,²³¹ babası Hz. Yakûb'a bunu anlatınca o, oğlunun Allah katında seçkin birisi olacağını, ona hikmet verileceğini ve peygamber olacağını anlamıştır. Bununla birlikte kardeşlerinin Hz. Yûsuf (a.s)'a kıskançlık besleyip ona kötülük yapacaklarından korkmuştur.²³² Oğluna bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını, onların şeytana uyup tuzak kurabileceğini, ileride Yüce Allah'ın kendisine nübüvvet lutfedip olayların te'vîlini öğreteceğini söylemiştir.²³³

Zaman geçtikçe kardeşlerinin Yûsuf (a.s)'a kini artmış, babalarının onu daha çok sevdiğini, kendilerinin güçlü bir grup olduğunu düşünerek, Yûsuf'tan kurtulmak için onu öldürmeyi ya da uzak bir yere bırakmayı planlamışlardır.²³⁴ İçlerinde diğerlerine göre daha merhametli olan kardeşi, Yûsuf'u öldürmek yerine onu bir kuyuya atmanın daha mâkul olduğunu, böylece gelip geçen kervanlardan birinin ona rastlayınca uzak ülkelere götüreceğini söylemiştir ve onun fikri kabul görmüştür.²³⁵ Kurdukları plânı uygulamak için babalarına gidip, Yûsuf'u oynaması ve eğlenmesi için onlarla göndermesini istemişlerdir. Hz. Yakûb, Yûsuf'tan dolayı endişelendiğini söylemesine rağmen onlar babalarını ikna etmişler ve

²²⁹ Yalar, Mehmet, Kiraz, Celil, “Vânî Mehmed Efendiye Göre Hz. Yûsuf Kıssasından Çıkarılacak Dersler ve İncelikler”, Ulusal Vâni Mehmed Efendi Sempozyumu, Bursa, 2009, s.106.

²³⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/429.

²³¹ Yûsuf, 12/4.

²³² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III/255.

²³³ Yûsuf, 12/5, 6.

²³⁴ Yûsuf, 12/8, 9.

²³⁵ Yûsuf, 12/10.

düşündüklerini yapmışlardır.²³⁶ Hz. Yûsuf tek başına iken güçlü ve zorba kardeşlerince kuyuya atılmış, sonunu bilemeyeceği bir hayata mahkûm edilmiştir. Kardeşleri, onu hiçbir sebep yokken sadece nefislerinin kötülüğüne uyarak ailesinden ve yurdundan ihrâç etmişlerdir. Herşeyden haberdar olan Yüce Allah, ilk andan itibaren Hz. Yûsuf'a yardım etmiş, kardeşlerinin işledikleri suçu bir gün açığa çıkaracağını ilham etmiştir.²³⁷

Hz. Yûsuf kuyuda korku içindeyken *Bir yolcu-kafilesi geldi, sucularını (kuyuya su almak için) gönderdiler. O da kovasını sarkıttı. 'Hey müjde... Bu bir çocuk.'* dedi. Ve onu (kuyudan çıkarıp) *'ticaret konusu bir mal' olarak sakladılar. Oysa Allah, yapmakta olduklarını bilendi. Onu ucuz bir fiyata, sayısı belli (birkaç) dirheme sattılar. Onu pek önemsemediler.*²³⁸ âyetlerinde anlatıldığı gibi kuyudan kurtulmuştur. Artık Hz. Yûsuf'un hayatı bambaşka bir ülkede, hiç tanımadığı insanlar arasında, özgürlüğünden yoksun bir kölenin mücadelesi olmuştur.

Yüce Allah, *"Onu satın alan bir Mısır'lı (aziz), karısına: 'Onun yerini üstün tut (ona güzel bak), umulur ki bize bir yararı dokunur ya da onu evlat ediniz' dedi. Böylelikle biz, Yûsuf'u yeryüzünde (Mısır'da) yerleşik kıldık. Ona sözlerin yorumundan (olan bir bilgiyi) öğrettik. Allah, emrinde galib olandır, ancak insanların çoğu bilmezler. Erginlik çağına erişince, kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte biz, iyilik yapanları böyle ödüllendiririz."*²³⁹ âyetinde geçtiği gibi Hz. Yûsuf'a sürgün edildikten sonra Mısır'da yüksek makamda bulunan bir adamın evinde kalmayı nasip etmiştir. Ona ilim, hikmet, olayların iç yüzünü anlama kabiliyeti vermiş, bu ilim sayesinde doğruyu yanlıştan ayırmayı, sorunları çözebilmeyi ve dünyevi meseleleri halletmeyi öğretmiştir.²⁴⁰ Burada ilim ve hikmetten kastın ona nübüvvet görevi verilmesi olduğu da ifâde edilmiştir.²⁴¹

Gençliği ve her açıdan güzelliğiyle göz dolduran Hz. Yûsuf (a.s), evinde yaşadığı hanımının kötü niyetle yaklaşmasına mâruz kalmış, kadın onu elde edeceği ortamı hazırlayıp tuzak kurmuştur. Fakat Yüce Allah elçisine burhânını göndererek onu fahşâdan korumuştur.²⁴² Olaya evin reisi de şahit olunca *"Yûsuf, sen bundan yüz çevir. Sen de (kadın) günahın dolayısıyla bağışlanma dile. Doğrusu sen günahkarlardan oldun."*²⁴³ dedi. *"(Yûsuf) Dedi ki: Rabbim, zindan, bunların beni kendisine çağırdıkları şeyden bana daha sevimlidir. Kurdukları düzeni benden uzaklaştırmazsan, onlara (korkarım) eğilim gösterir, (böylece)*

²³⁶ Yûsuf, 12/11-15.

²³⁷ Yûsuf, 12/15.

²³⁸ Yûsuf, 12/19, 20.

²³⁹ Yûsuf, 12/21, 22.

²⁴⁰ Merâğî, *Tefsîru'l-Merağî*, XII/125,127.

²⁴¹ İbn Âşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XII/248.

²⁴² Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, II/451.

²⁴³ Yûsuf, 12/29.

cahillerden olurum." Böylece Rabbi, duasını kabul etti ve onların hileli düzenlerini kendisinden uzaklaştırdı. Çünkü O, işitendir, bilendir. Sonra onlar da (Yûsuf'un iffetine ilişkin) delilleri görmelerinin ardından, mutlaka onu belli bir vakte kadar zindana atmak (görüşü) ağır bastı.²⁴⁴ âyetlerinde belirtildiği gibi haksız bir çözüm bulunmuştur.

Zindanda yıllarını geçiren Hz. Yûsuf (a.s), peygamber sıfatıyla orada bulunanları yıllarca tek ve bir olan Allah'a kul olmaya, O'na ortak koşmamaya ve ahirete imâna çağırmıştır. Bu mahkûmiyet onu yıpratmak yerine daha sakın, daha bilge ve Allah'a daha bağlı hâle getirmiştir.²⁴⁵ Daha sonra tecrübe edeceği meselelerde Hz. Yûsuf'un bakış açısı ve çözüm önerileri zindan hayatının olumlu kazanımlar oluşturduğunu göstermektedir.

Hz. Yûsuf (a.s)'ın mahpus olduğu dönemlerde zamanın hükümdarı ilahî işaret içeren bir rüya gördüğünü söyler, ancak sarayın kâhinleri ve rüya tabircileri yorum yapamazlar. Saraydaki görevlilerden biri Hz. Yûsuf (a.s)'u zindandayken tanımış, onun rüya yorumunda olduğu şekilde hapisten kurtulmuştur. Kralın rüyasını ancak onun yorumlayacağını düşünmüştür.²⁴⁶ Saraydan izin alıp Hz. Yûsuf'a olan biteni anlatmış, rüyanın iç yüzüyle ilgili tabiri öğrenmiştir.²⁴⁷ Meseleyi bildirince *Hükümdar dedi ki: "Onu bana getirin, onu kendime bağlı kılayım." Onunla konuştuğunda da (şöyle) dedi: "Sen bugün bizim yanımızda (artık) önemli bir yer sahibisin, güvenilir (bir danışman-yönetici)sin. (Yûsuf) Dedi ki: "Beni (bu yerin (ülkenin) hazineleri üzerinde (bir yönetici) kıl. Çünkü ben, (bunları iyi) bir koruyucuyum, (yönetim işlerini de) bilenim.' İşte böylece biz yeryüzünde Yûsuf'a güç ve imkan (iktidar) verdik. Öyle ki, orada (Mısır'da) dilediği yerde konakladı. Biz kime dilersek rahmetimizi nasib ederiz ve iyilik yapanların ecrini kayba uğratmayız."*²⁴⁸

Kardeşlerinin Hz. Yûsuf (a.s)'u Kenan diyarından ihrâç edip, kervanların onu Mısır'a götürmeleri hayatında dönüm noktası olmuştur. Henüz çocukken yaşadığı sürgün, Yüce Allah'ın yardımıyla yıllar sonra Mısır ülkesinde en yüksek makama gelmesiyle sonuçlanmıştır. Yüce Allah ona ilim, nübüvvet, olayların iç yüzünü kavrama yeteneği vermiş, dürüstlüğü sayesinde geçmişte gördüğü rüyayı hakikate çevirmiş, olgunluk çağında da devlet yetkilisi olmasını sağlamıştır. Yüce Allah zulmedenleri aşağılanmaya mahkûm ederken, ona kesin ve açık bir üstünlük bahşederek katındaki derecesini yükseltmiştir.

²⁴⁴ Yûsuf, 12/33-35.

²⁴⁵ Kutub, *Fî Zilâl'il-Kur'ân* (çev), Dünya yay, İstanbul 1991, VI/207.

²⁴⁶ Yûsuf, 12/43-45.

²⁴⁷ Yûsuf, 12/46-49.

²⁴⁸ Yûsuf, 12/54-56.

2. 1. 9. 2. Hz. Yûsuf'un Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Yûsuf, konunun girişinde ele alındığı gibi kendi ülkesinden isteyerek gitmemiş, aksine kardeşlerinin tuzağından dolayı tanımadığı insanların arasında yaşamak zorunda kalmıştır. Kendisine hile yapılmasının nedeni ise kardeşlerinin kıskançlığıdır. Çocukluk çağında yaşadığı bu olay yetişkinlik çağına kadar birçok sıkıntıya maruz kalmasına sebep olmuştur.

Hz. Yakub'un oğulları, kardeşleri Yûsuf'a olan kin ve kıskançlıklarını bitirememiş, onu babalarından uzaklaştırma yolunu aramışlardır. Birbirlerine danışarak *Dediler ki: Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!*²⁴⁹ âyetinde geçtiği gibi ondan kurtulmak için plân kurmuşlardır. Onların tek amacı kardeşleri Yûsuf'un sıkıntıya düşmesi, hatta yok olması, böylece babalarının sevgi ve ilgisinin sadece kendilerine dönük olmasıdır.

Hz. Yûsuf'un kuyuya atılmasıyla hayatının en zorlu günleri başlamıştır. Köle olarak satılmış, iffetli olduğu hâlde zina iftirası atılarak yıllarca hapiste kalmış, ailesinden uzakta sürgün hayatı yaşamıştır. Yüce Allah kendisine yapılan haksızlıklar karşısında peygamberlik vererek onu ilim ve hikmet sahibi yapmış, olayların esasını anlama kabiliyeti ihsân etmiştir. Suçsuz iken zindana atılmasının ardından Yüce Allah onu kralın danışmanı olacak kadar yüceltmıştır. Yıllar sonra anne-babasına ve kardeşlerine kavuşturmuş, böylece tüm sıkıntılarını gidermiştir.²⁵⁰

Yüce Allah'ın “kıssaların en güzeli” diye adlandırdığı Hz. Yûsuf'un hayatı, baştan sona sıkıntı ve mücadelelerle geçmiştir. Ancak Yüce Allah'ın yardımıyla Hz. Yûsuf, bütün olumsuzluklar karşısında sabırlı, cesur, kararlı, adaletli, merhametli ve takvalı davranmıştır. Neticede bu güzel davranışlarıyla her zorluğun üstesinden gelerek en üstün makamlara ulaşmıştır. Böylece Hz. Yûsuf, haksız yere yurtlarından çıkarılan, sürgüne zorlanan kimselere, takvalı oldukları sürece Yüce Allah'ın yardım ve desteğinin daima onlarla olacağını hayatındaki tecrübelerle göstermiştir.

2. 1. 10. Hz. Şuayb'ın Hicreti

Hicaz ile Akabe Körfezi arasında Akdeniz'e yakın bölgeye Medyen ismi verilmiştir. Bu ad, kavmin ataları Medyen b. İbrahim (a.s)'den gelmekte, soyları da Hz. İbrahim'e

²⁴⁹ Yûsuf, 12/9.

²⁵⁰ Yalar, Kiraz, “Vânî Mehmed Efendiye Göre Hz. Yûsuf Kıssasından Çıkarılacak Dersler ve İncelikler”, s. 106.

dayanmaktadır.²⁵¹ Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb, toplumunu ilk olarak Yüce Allah’a kulluk etmeye, onun dışında ilâh kabul edilenlerden uzak durmaya davet etmiş, ikinci olarak da kendisinin Allah’ın elçisi olduğunu söylemiştir. Bunu ispatlamak için de mucize göstermiş, bu durum Kur’ân’da “beyyine” diye adlandırılmış ve detaylı anlatılmamıştır.²⁵² Âyette ifadesini bulan şey, hakkı ortaya koyan kevnî, burhanî ve aklî delil, bir olağanüstülüktür.²⁵³

Hz. Şuayb (a.s)’a resûllerin en iyi hatîbi ünvanı verilmiştir, çünkü toplumunu en güzel şekilde defalarca Allah’ın emirlerine uymaya davet etmiştir. O beldenin insanları ticaretlerinde birbirlerini aldatmakta, başkalarından mal alırken değerini düşürüp, ölçü ve tartıda hile yapmaktaydılar. Ülkelerinde bozgunculuk yapıp, insanlara değer vermemektedirler.²⁵⁴ Bu durum âyette “*Medyen (toplumuna da) kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. (Şuayb) Onlara dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir belge (mucize) gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam tutun, insanların (hakları olan mallarını) eşyasını değerinden düşürüp-eksiltmeyin ve düzene (ıslaha) konulmasından sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesad) çıkarmayın. Bu sizin için daha hayırlıdır, eğer inanıyorsanız."*²⁵⁵ şeklinde anlatılır.

2. 1. 10. 1. Hz. Şuayb’ın Hicretinin Oluş Şekli

Medyen halkının bir diğer kötü özelliği ise peygambere imân edenleri Allah yolundan alıkoymak için tehdit edip, hak hukuk tanımamalarıydı. Hz. Şuayb (a.s) ise onlara: “*O’na iman edenleri tehdit ederek, Allah’ın yolundan alıkoymak için ve onda çarpıklık arayarak (böyle) her yolun (başını) kesip-oturmayın. Hatırlayın ki siz azınlıkta (ve güçsüz) iken O, sizi çoğalttı. Bozgunculuk çıkaranların nasıl bir sona uğradıklarına bir bakın.*”²⁵⁶ diyerek Yüce Allah’ın azâbıyla uyarmaktaydı.

Peygamberin samimiyetle yaptığı çağırışı duymazlıktan gelip onunla alay etmişlerdir. “*Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!*”²⁵⁷ sözleriyle onu küçük düşürmeye çalışmışlardır. Allah’ın elçisinin namazını vesvese kaynağı olarak gören kimseler, peygamberin putlara karşı gelişini ve ticarete adâleti

²⁵¹ İbn Âşur, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, VIII/239, 240.

²⁵² er-Razî, *et-Tefsîru 'l-Kebîr*, XIV/180; İbn Âşur, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, VIII/241.

²⁵³ Merâğî, *Tefsîru 'l-Merâğî*, VIII/209.

²⁵⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/472.

²⁵⁵ el-A’raf, 7/85.

²⁵⁶ el-A’raf, 7/86.

²⁵⁷ Hûd, 11/87.

hatırlatmasını da buna bağlamaktaydılar. Yüce Allah emrettiği için namaz kıldığını bilmelerine rağmen ibadet ettiği zamanlarda onunla alay etmişler, bu durumu eğlence konusu yapmışlardır.²⁵⁸

Hız. Şuayb (a.s)'ın tebliğinde ısrarlı olduğunu anlayan Medyen halkından makam ve mevki sahipleri, “Kavminin önde gelenlerinden büyüklük taslayanlar (müstekbirler) dediler ki: “Ey Şuayb, seni ve seninle birlikte iman edenleri ya ülkemizden sürüp-çıkaracağız veya mutlaka bizim dinimize geri döneceksiniz.” tehditlerini öne sürerken Şuayb “Biz istemesek de mi?” dedi.²⁵⁹ İmân ve nübüvvet davasında kararlı olan Allah'ın elçisi inanmayanlara hitâben: “Allah bizi ondan kurtardıktan sonra, bizim tekrar sizin dininize dönmemiz Allah'a karşı yalan yere iftira düzmemiz olur. Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi dışında, ona geri dönmemiz bizim için olacak iş değildir. Rabbimiz, ilim bakımından herşeyi kuşatmıştır. Biz Allah'a tevekkül ettik. ‘Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında ‘Sen hak ile hüküm ver,’ Sen ‘hüküm verenlerin’ en hayırlısıdır.”²⁶⁰ duâlarıyla Yüce Allah'a yönelmiştir.

Hız. Şuayb, tehdide mâruz kaldığında bile merhameti elden bırakmamış, Medyen halkının daha önce helâk edilen toplumlar gibi azaba uğramamaları için yanlışlarından dönmelerini istemiştir. Rahmete ulaşmak için Yüce Allah'a tevbe etmenin vazgeçilmezliğini anlatmıştır. Buna karşılık küfürde inat eden halk peygamberin dediklerini anlamadıklarını, onu zayıf ve âciz gördüklerini, kabilesinden çekindikleri için ona dokunmadıklarını yoksa öldürebileceklerini söylemiştir. Yüce Allah'ın her yaratılandan üstün ve yüce olduğunu bilen Hız. Şuayb (a.s) ise hiç çekinmeden artık yollarının tamamen ayrıldığını, kendisini ve iman edenleri her durumda koruyacağını belirtmiş, kötü sona onların uğrayacağını ifâde etmiştir.²⁶¹

Allah'ın resûlü üzerine düşen tebliğ görevini hakkıyla yerine getirmiş, putperest halkın eziyetlerine sabretmiş, onlarla açık ve anlaşılır konuşmuş, iyi niyetle defalarca davetini tekrarlamıştır. Ancak imân etmeyen müstekbirler peygamberi alaya almış, sözlerini anlaşılmaz bulmuş, ibadetini sefihlik saymış hatta ileri giderek ölümle tehdit etmişlerdir. Artık imâna gelmeyeceklerini anlayan Hız. Şuayb, diğer peygamberlerin yaptığı gibi kâfirlerden inanç ve yaşantı konusunda tamamen uzak olduğunu, Allah'ın azabının bu nankör kavme müstehak oluşunu belirtmiştir. Böylece o ve inananlar düşünce ve dünya görüşü açısından manevî hicreti gerçekleştirmiştir. Azaptan, zulümden ve zilletten kurtuluş vesilesi olan hicret, Hız. Şuayb ve müminler için de afetten korunup rahmete kavuşma yolu olmuştur. Âyette bu olay “Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber imân edenleri tarafımızdan bir rahmetle

²⁵⁸ Merağî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XII/72, 73.

²⁵⁹ el-A'raf, 7/88.

²⁶⁰ el-A'raf, 7/89.

²⁶¹ Hûd, 11/89-93.

kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”²⁶² şeklinde anlatılır. Helakten sonra “(Şuayb), onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"²⁶³ diyerek kavminden ayrıldığına pişmanlık duymadığını, haklı gerekçeyle Yüce Allah'ın istediği doğrultuda iş yaptığını belirtmiştir.

Medyen halkının acı akîbeti âyette “Sanki orada hiç refah içinde yaşamamışlar gibi. Haberiniz olsun; Semûd (halkına) nasıl bir uzaklık verildiyse Medyen (halkına da Allah'ın rahmetinden öyle) bir uzaklık (verildi).”²⁶⁴ şeklinde anlatılırken bir başka âyette “Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.”²⁶⁵ ifâdesiyle yer almaktadır.

Yüce Allah Medyenlileri helak ettikten sonra Hz. Şuayb'ı ve müminleri kurtarmıştır. Bu olayların ardından Yüce Allah Hz. Şuayb'ı Eyke toplumuna elçilikle görevlendirmiştir. Ancak onlar da Medyen halkı gibi gönderilen peygamberi yalanlamış ve onlarla benzer bir akîbete uğramışlardır. Bu durum âyette “Eyke halkı ve Tübbâ' kavmi de. Bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da tehdidim gerçekleşti”²⁶⁶ şeklinde anlatılır. Yüce Allah Hz. Şuayb'ı Eykelilerin uğradıkları helaktan da korumuş ve böylece o iki defa hicret etmiştir.²⁶⁷

2. 1. 10. 2. Hz. Şuayb'ın Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği Medyen halkı sosyal olarak birçok haksızlık ve kötülüğün hâkim olduğu yapıya sahiptir. Yukarıda geçen âyetlerde anlatıldığı gibi ekonomik, sosyal ve güvenlik açılarından çıkmaza girmiş insanlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda bu insanlar inanç yönünden de hak dinden sapmakta ve Allah'a ortak koşmaktaydılar. Hz. Şuayb'ın onlara karşı makul ve içten tavırlar sergilemesine rağmen kendisiyle alay etmişler ve getirdiği inancı yalanlamışlardır. Zamanla Hz. Şuayb'ı şehirlerinde kurdukları otoritelerini ve ekonomik düzenlerini bozacağı düşüncesiyle sürgün etmek istemişler, onu beldelerinden çıkarmakla tehdit etmişlerdir.²⁶⁸ O, bu tehditler karşısında yılmadan mücâdelesini sürdürmüş ve kavmine açıkça gerçekleri söylemiştir. Hz. Şuayb,

²⁶² Hûd, 11/94.

²⁶³ el-A'raf, 7/93.

²⁶⁴ Hûd, 11/95.

²⁶⁵ el-A'raf, 7/92.

²⁶⁶ Kâf, 50/14.

²⁶⁷ Demir, Abdulkâdir, “Kavram ve Hadise Olarak Kur'an'da Hicret”, Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara, 1999, s. 177, 178.

²⁶⁸ Aldemir, Halil, “Kur'an'a Göre İhtilaf Olgusu ve İslâmî Referansların Göç Bağlamında Kullanılması”, G. Ü. İ. F. Resmî Dergisi, Gaziantep, (2016), s. 56.

halkın bâtil uygulamalarını benimsemediğini ve sadece Yüce Allah'ın hükmüne boyun eğdiğini korkmadan dile getirmiştir.²⁶⁹

Hız. Şuayb'ın çabalarına rağmen Hız. Nûh, Hız. Hûd ve Hız. Sâlih kıssalarında olduğu gibi sadece bir grup inanan tarafından desteklenmiş, şehrin önde gelenleri ise onu dışlamış ve tehdit etmişlerdir. Allahın resûlü ise ilâhî bir emir olmadan o şehri terk etmeyi düşünmemiş, sabrederek Yüce Allah'ın hicret izni vermesini beklemiştir. Peygamberin ve müminlerin yardımsız kaldıklarını düşündükleri en zor anlarda Yüce Allah kâfirleri helak ederek, inananları koruyarak rahmete ve selâmete kavuşturmuştur. Hız. Şuayb ve ona tâbi olanlar, kötülük yapanları uyardıktan sonra onlardan uzaklaşmanın azâptan ve cezadan kurtulmaya vesile oluşunu göstermişlerdir.

2. 1. 11. Hız. Mûsâ'nın Medyen'e Hicreti

Hız. Musa'nın hicreti anlatılırken öncelikle hayatı ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Onun Medyen'e gitmesinin aslında bir kaçış olmadığı, kasıtsızca işlediğı suçtan dolayı adaletsiz hüküm verileceğinden korktuğı anlatılmıştır. Tevhid inancına sahip olmayan bir toplumda yaşayan Hız. Musa, Yüce Allah'a imanından dolayı hem gizlenerek yaşamak zorunda kalmış hem de fitneye uğramıştır. Canını korumak amacıyla hakkında bilgi sahibi olmadığı bir şehre hicret etmiştir.

2. 1. 11. 1. Hız. Mûsâ'nın Medyen'e Hicretinin Oluş Şekli

Mısır ülkesine egemen olan Firavun, halkının bir kısmına zulmedip onları emrinde çalıştırmaktaydı. İsrâîloğulları denilen bu grubun erkekleri sistematik olarak öldürülürken kadınları ise köleleştirilmekteydi. Böyle bir toplumda dünyaya gelen Hız. Mûsâ, doğduktan sonra annesi onu Firavun'un adamlarından korumak için bir sandık içinde nehre bırakmıştır. Bunu Allah tarafından vahiyle gerçekleştirmiştir. Sandığı nehirden alan görevliler, içinde bir erkek çocuğunun olduğunu görürler. Onu saraya götürünce Firavun ve karısı bu sevimli çocuğı evlat edinir. Böylece Mûsâ (a.s), Firavun'un sarayında prens gibi büyür. *“O erginlik çağına ulaşip olgunlaşınca ona bir ‘hüküm ve hikmet’ ve ilim verdik. Biz iyilikte bulunanları işte böyle ödüllendiririz.”*²⁷⁰ âyetinde belirtildiğı gibi yetişkin olunca Hız. Mûsâ'ya ilim verilmiştir. Hikmet ve ilim verilen Hız. Mûsâ, Firavun ve ehlinin dininden olmadığı için onlardan gizlenmekteydi.²⁷¹ Bu sırada yaşadığı olay âyetlerde *“Halkının haberi olmadığı bir*

²⁶⁹ Zeynelâbidîn, *Allah'a Davette Peygamberlerin Metodu*, s.415.

²⁷⁰ el-Kasas, 28/14.

²⁷¹ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XX/44.

zamanda şehre girdi orda kavga etmekte olan iki adam buldu; bu kendi taraftarlarından şu da düşmanlarından. Derken taraftarlarından olan düşmanlarından olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine ona bir yumruk attı ve işini bitiriverdi. (Sonra da): Bu şeytanın işindendir; o gerçekten açıkça saptırıcı bir düşmandır" şeklinde anlatılmaktadır.²⁷² İstmeden yaptığı kötülüğün arkasından pişmanlık içinde "Rabbim gerçekten ben kendi nefsimi zulmettim artık beni bağışla."²⁷³ diyerek Allah'a yönelmiştir. Hz. Musa, Yüce Allah'a :*"Rabbim bana verdiğin nimetler adına artık suçlu günahkarlara destekçi olmayacağım."*²⁷⁴ sözünü vermiştir.

İşlediği suçtan dolayı yakalanıp cezalandırılacağını düşünen Hz. Mûsâ tedirgin bir hâlde Firavundan kurtulmanın yolunu aramaktaydı. *"Şehirde korku içinde (çevreyi) gözetleyerek sabahladı. Derken bir de baktı ki dün kendisinden yardım isteyen (kişi bugün de) kendisine yardım için çağırıyor. Mûsâ ona dedi ki: "Sen açıkça bir azgınsın."*²⁷⁵ âyetinde belirtildiği gibi önceki gün kavga eden İsrâîlli, Hz. Mûsâ'nın kendisine yöneldiğini zannedince, yanlışlıkla öldürülen Mısırlıyı hatırlatır ve onu bozgunculuk yapmakla suçlar.²⁷⁶ Olayın devamı âyette: *"Sonunda ikisinin de düşmanı olan (adam)ı yakalamak isterken (adam ona) dedi ki: "Ey Mûsâ dün birini öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen yeryüzünde yalnızca bir zorba olmak istiyorsun ıslah edicilerden olmak istemiyorsun."*²⁷⁷ şeklinde anlatılır.

Hz. Mûsâ'nın yaptığı iş duyulunca *"Şehrin öbür yakasından bir adam koşarak gelip dedi ki: 'Ey Mûsâ önde gelenler seni öldürmek konusunda aralarında görüşmektedirler artık sen çık git; gerçekten ben sana öğüt verenlerdenim.' Böylece oradan korku içinde (çevreyi) gözetleyerek çıkıp gitti: 'Rabbim zalimler topluluğundan beni kurtar' dedi. Medyen'e doğru yöneldiğinde de: 'Umarım Rabbim beni doğru bir yola yöneltip iletir.'"*²⁷⁸ temennisiyle şehri terk etmiştir.

Hz. Musa'nın yolculuğu daha sonra tanışacağı Hz. Şuayb'ın memleketine ulaşmakla sonuçlanmıştır. Âyetlerde bu karşılaşma olmadan önce Hz. Musa'nın yaşadıkları *"Medyen suyuna vardığı zaman su almakta olan bir insan topluluğu buldu. Onların gerisinde de (hayvanları su başına götürmekten çekinen) iki kadın buldu. Dedi ki: "Bu durumunuz ne?" "Çobanlar sürülerini sulamadıkça biz sürülerimizi sulayamayız; babamız yaşı ilerlemiş bir*

²⁷² el-Kasas, 28/15.

²⁷³ el-Kasas, 28/16.

²⁷⁴ el-Kasas, 28/17.

²⁷⁵ el-Kasas, 28/18.

²⁷⁶ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 10/366.

²⁷⁷ el-Kasas, 28/19.

²⁷⁸ el-Kasas, 28/20-22.

ihtiyardır." dediler. Hemencecik onların sürülerini suladı sonra yine gölgeye çekilerek dedi ki: "Rabbim doğrusu bana indirdiğin her hayra muhtacım."²⁷⁹ şeklinde anlatılır. Yüce Allah onun samimi yönelişini karşılıksız bırakmamıştır. Kasas sûresinin "Çok geçmeden o iki (kadın)dan biri (utana utana) yürüyerek ona geldi. 'Babam bizim için sürüleri sulamana karşılık sana mükafaat vermek üzere seni davet etmektedir.' Bunun üzerine ona gelip de olup bitenleri anlatınca o: 'Korkma! Zalimler topluluğundan kurtulmuş oldun.' dedi. O (kadın)lardan biri dedi ki: "Ey babacığım onu ücretli olarak tut; çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı gerçekten o kuvvetli güvenilir (biri)dir. (Babaları) Dedi ki: "Doğrusu ben sekiz yıl bana hizmet etmene karşılık olmak üzere şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum; şayet on (yıl)a tamamlayacak olursan artık o da senden. Ben sana zorluk çıkarmak istemem; beni de inşaallah salih olanlardan bulacaksın. (Mûsâ) Dedi ki: "Bu benimle senin aranda olan (bir antlaşma)dır. Bu durumda iki süreden hangisini yerine getirirsem artık bana karşı bir haksızlık söz konusu olamaz. Allah söylediklerimize vekildir."²⁸⁰ âyetlerinde anlatıldığı gibi birçok nimetlerle karşılaşmıştır.

2. 1. 11. 2. Hz. Musa'nın Medyen'e Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Firavun ve yönetiminde bulunanların haklıyı haksızdan ayırmamaları, ülkede yaşayanları ırkları ve dinlerine göre sınıflandırmaları, Hz. Mûsâ'yı o beldeden kaçışa zorlamıştır. Oradan gitmemesi durumunda bilmeden işlediği kötülükten dolayı onu sorgusuz cezalandırmayı plânlamaktaydılar.²⁸¹ Bu yönüyle Hz. Mûsâ'nın Medyen'e gidişi, tıpkı Hz. İbrâhîm'in hicretine benzemektedir. Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya Medyen'e hicret etmesini ilham ederek orada bir nebiyle karşılaşmasını, böylece nübüvvete hazırlanmasını sağlamıştır. Oysa Hz. Mûsâ, gidişinin sonucunu bilmez hâlde sadece Yüce Allah'a olan güveniyle yola koyulmuştur.²⁸²

Hz. Musa'nın Medyen'e gidişinin asıl sebebi can güvenliğini sağlamaktır. Yukarıda ele alınan Kasas sûresinin 20. âyetinde belirtildiği gibi hem dininden dolayı hem de yanlışlıkla karıştığı bir suçtan ötürü ölümle cezalandırılacaktır. Bu yönüyle Hz. Musa'nın Medyen'e hicreti, plânlı ve bilinçli bir şekilde olmamıştır. Sadece Firavun'un zulmünden kurtulmak için Yüce Allah'a güvenerek yola koyulmuştur.

²⁷⁹ el-Kasas, 28/23,24.

²⁸⁰ el-Kasas, 28/25-28.

²⁸¹ er-Râzî, et-Tefsîru 'l-Kebîr, IV/237.

²⁸² İbn Âşur, et-Tahrîr ve 't-Tenvîr, 10/97.

Firavun'un zulmünden kaçan Hz. Mûsâ, yalnız başına ne yapacağını bilmez hâldeyken Rabbine yönelmiş, ondan bir çıkış yolu talep etmiştir. Yüce Allah, ilim ve hikmet verdiği kulunun duasını ve hicretini kabul etmiş, ona hiç ummadığı güzellikler nasip etmiştir. Allah yolunda yurdundan çıkan Hz. Mûsâ, Medyen şehrine hakkında bilgi sahibi olmadan gitmiş, orada her hayra muhtaç iken korunacağı bir aileye ve yol gösterecek bilge bir aile büyüğüne sahip olmuştur. Yüce Allah kendi yolunda hicretin bereketini ve hayır kapılarının anahtarı oluşunu Hz. Mûsâ kıssasında da müslümanlara örnek göstermiştir.

2. 1. 12. Hz. Muhammed'in Hicreti

Hz. Muhammed'in hayatı bazı kaynaklarda kıssalar kapsamına dâhil edilirken diğer kaynaklarda kıssalardan ayrı ele alınır. Burada onun hayatı kıssalardan biri şeklinde düşünülüp tefsirde siyer kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in Hz. Ebûbekir ile Mekke'den Medîne'ye hicretleri işlenmiştir.

2. 1. 12. 1. Hz. Muhammed'in Hicretinin Oluş Şekli

Hz. Muhammed peygamber olarak görevlendirildiği günden itibaren Yüce Allah'ın emrettiği buyruklar doğrultusunda insanları hak dine davet etmiş ve Mekke'de kendisine iman edenlerin sayısı günden güne artmıştır. Mekke'de iman edenlere baskı ve şiddet artınca Hz. Muhammed onlara hicret izni vermiştir.²⁸³ Müslümanlardan bazıları Habeşistan'a hicret ederken büyük çoğunluk ise Medîne'ye gitmiştir. Resûlullâh da Yüce Allah'ın hicret izni vermesini beklemektedir.

Müslümanlar Medîne'ye gidip orada İslâm'ın yayılmasını sağlamışlardır. Hz. Muhammed'in de bir gün onların yanına gitmesi Medîne'de güçlü İslâmî yapıyı oluşturabilirdi. Bu durum Medîne'yle arasındaki ticarî faaliyetler ve coğrafi yakınlıktan dolayı Mekkeli müşrikleri rahatsız etmekteydi. Hz. Muhammed'in bir an önce ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bunun için Dâru'n-Nedve'de toplanan müşrikler onu etkisiz kılmanın yollarını aradılar. Şeytan da Necidli bir ihtiyar kılığına girerek onlara katılmıştır. Hz. Muhammed'i hapsedip engelleme, onu beldelerinden uzaklaştırma ya da her kabileden seçilen gençlerin onu öldürmesi fikirlerini değerlendirmişlerdir. Her defasında Necidli ihtiyar, uygulanacak metodların sonuçlarını dile getirir. Sonunda Ebû Cehil'in her kabilden bir kişi seçip Hz. Muhammed'i bir gece öldürmeleri fikri kabul edilmiştir.

²⁸³ İbn Sâd, Muhammed b. Meni el-Hâşimî, *Kitabu Tabakâti'l-Kebîr* (çev. Musa Kazım Yılmaz), Siyer Yayınları, İstanbul 2015, I/212, 213.

Cebrâil (a.s) Hz. Muhammed'e gelerek Mekkeli müşriklerin plânını haber vermiştir. O gece yatağına yatmamasını ister. Bunun üzerine Resûlullâh, Hz. Ebûbekir'in yanına gidip Yüce Allah'ın hicret izni verdiğini söyler. Hz. Ebûbekir ona bu yolculukta eşlik etmek istediğini belirtir, Hz. Muhammed bunu kabul eder. Hz. Ebûbekir, böyle bir lûtfı erdiği için Yüce Allah'a şükredip hazırlıklara başlar.

Gece olunca Hz. Muhammed, Mekkelilerden seçilen gençlerin, evinin yanına gelip kendisini gözetlediklerini fark eder. Hz. Ali'ye cübbesini giyip yatağına yatmasını, onların kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Kureyşliler de kapıda Hz. Muhammed'i öldürmek için ilk hamleyi kimin yapacağını konuşmaktadırlar. Bu sırada Resûlullâh yerden bir avuç toprak alır ve Yâsin sûresinin “*Yâsin. Hikmet dolu Kur'ân hakkı için şüphesiz sen peygamberlerdensin.*”²⁸⁴ âyetleriyle “*Onları uyarsan da uyarman da birdir, onlar inanmazlar.*”²⁸⁵ arasındaki bölümleri okur ve elindeki toprağı tuzak kuran Kureyşlilerin başına atar. Böylece kabilenin gençleri onu görmemişler, aralarından geçerek onlardan kurtulmuştur. Sabah olduğunda yatakta yatan kişinin Hz. Ali olduğunu fark ederler ve ona Resûlullâh'ı sorduklarında yerini bilmediğini söyleyince gece vakti aralarından geçip gittiğini anlamışlardır.²⁸⁶

Allah'ın elçisi Hz. Ebûbekir'in evine gider, sonra birlikte yola koyulurlar. Yolda müşriklerin takibinden korunmak için Sevr mağarasına gizlenmişlerdir. Yüce Allah, Resûlünü ve yol arkadaşını Mekkelilerin tuzaklarından korumak için mağaranın girişine bir örümceğin ağ yapmasını, güvercinin de mağaranın ağzında durmasını emreder. Mekkeli müşriklerden onları takip eden grup mağaranın önündeki örümceği ve güvercini görünce kimsenin olmadığını söyleyerek geri dönerler. Oysaki peygambere çok yakındırlar, ancak Yüce Allah, Hz. Muhammed'i onların kötülüğünden korumuştur.²⁸⁷ Bu durum âyette şu şekilde anlatılmıştır: “*Eğer siz ona (Resûlullâh'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebûbekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten*

²⁸⁴ Yâsin, 36/1-3.

²⁸⁵ Yâsin, 36/10.

²⁸⁶ İbn Hişam, *Siret-i İbn Hişam* (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 2006, II/143-151; İbn Sâd, , *Kitâbu Tabakâti'l-Kebîr*, I/214, 215; Muhammed İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)* (çev. Mehmet Yolcu), Yarı Yayınları, İstanbul 2016, s. 668, 669.

²⁸⁷ İbn Sâd, *Tabakâti'l-Kebîr*, I/216.

yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”²⁸⁸ Hz. Ebûbekir, mağaradayken müşriklerin onları görmesinden endişe etmiştir. Korku ve üzüntüsünün asıl sebebi Hz. Muhammed’in müşrikler tarafından öldürölüp hak dinin yok olmasıdır. Hz. Muhammed, orada yalnız iki kişi olmadıklarını bilakis Yüce Allah’ın da üçüncüleri olarak yanlarında bulunduğunu Hz. Ebûbekir’e söyler. Yüce Allah onların üzerine korkularını gideren iç huzuru verir.²⁸⁹ Müşriklerin çok yakın mesafeden takibine rağmen, Resulullâh korkuya kapılmamış, Yüce Allah’ın verdiği sekinetle korunmuştur. Onu görünmeyen ordularla desteklemiş, inanmayanların tuzaklarından muhâfaza etmiştir. Hz. Muhammed ve yol arkadaşı Hz. Ebûbekir güven içinde Medîne’ye ulaşmış, hicret sayesinde İslâm inancı güçlenmiş ve zamanla tüm yarımadaya yayılmıştır.²⁹⁰

2. 1. 12. 2. Hz. Muhammed’in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Müslümanların kabul ettikleri inanç sistemi Mekke’de etkili olunca Müşrikler onları engellemenin yolunu aramışlardır. Bu sebeple onları eski dinlerine döndürmek için eziyet ve işkenceler yaparlar. Mekke’de müslümanlar baskı ve şiddete dayanamayıp Habeşistan ve Medine’ye hicret etmişlerdir. Resûlullah, Yüce Allahın kendisi için de hicret emri vermesini beklemektedir. Allah’ın elçisine karşı koymanın tek yolunun onu ortadan kaldırmak olduğuna karar verirler. Hz. Muhammed, Yüce Allah’ın uyarısıyla kurulan tuzaktan haberdar olur. Allah’ın dinini yaşatmak için öz yurdundan çıkmak zorunda kalır.²⁹¹

Hz. Muhammed, Yüce Allah’ın dinini yaşatmak adına birçok sıkıntıya katlanmış, beraberindeki müslümanlara da sabrı öğütlemiştir. Ancak zamanla müşriklerin baskı ve eziyeti artınca, Cebrail (a.s)’ın suikast haberini vermesiyle Hz. Muhammed, Mekke’den gitmenin zamanı geldiğini anlamıştır. Her mücadelede cesur ve kararlı davranan Hz. Muhammed, kendi şehrinden çıkmakla sadece canını korumaya almamıştır. Asıl amacı Medine’de onun hicretini bekleyen müslümanların başsız kalmaması ve İslâm davasının amacına ulaşmasıdır.

Tevbe suresinin 40. âyetinde Yüce Allah, savunmasız ve korumasız Resûlüne hicret esnasında yardım ettiğinden bahseder. Âyetteki ifâdesi “*Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.*”

²⁸⁸ et-Tevbe, 9/40.

²⁸⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IV/540, 541.

²⁹⁰ el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, X/121, 122.

²⁹¹ er-Râzi, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVI/65.

şeklindedir. Âyette belirtildiği gibi peşpeşe zaferlerin ve müjdelerin vesilesi olan hicretle küfür ve şirkin sonu gelecek, tevhide, üstün ahlâka ve faziletli hükümlere sahip olan İslâm dini yücelecektir. Müşriklerle uzun mücadelelerin ardından küfür egemenliğinin bitmesiyle Allahın nuru parlayacaktır.²⁹²

Hiz. Muhammed, Allah yolunda malın ve canın feda edilmesini, kişinin dini uğruna vatanından bile ayrılabilceğini bizzat yaşayarak ümmetine örnek olmuştur. Doğup büyüdüğü Mekke'den, Yüce Allah'ın dinini yaşatmak adına herşeyini bırakarak Medine'ye gitmiştir. Bu hicret Yüce Allah adına olunca ona birkaç yıl içinde çok güçlü bir İslâm devleti kurmak nasip olmuştur. Böylece Yüce Allah, Hiz. Muhammed'i, yurdundan çıkaranlara karşı üstün ve etkili bir konuma getirmiştir.²⁹³ Sadece Mekkeli müşriklerin gözünde değil, bilakis bütün Arap Yarımadasında İslâm, Resûlullâh'ın hicretiyle önemli bir güç hâline gelmiş ve tüm kabilelerle halklar akın akın İslâm'a girmeye başlamıştır.²⁹⁴

2. 2. Peygamber Olmayanların Kıssalarında Hicret

2. 2. 1. İsrâîloğullarının Hicreti

Peygamberlerin birçoğunun gönderildiği kavim olan İsrâîloğulları önemli dinî mirasa sahiptir. Kur'ân'da onlarla ilgili en çok Hiz. Mûsâ ve Hiz. Hârûn'un yaşadığı dönemdeki olaylar, ibret alınması için anlatılır. Tezin bu bölümünde İsrâîloğullarının hicreti, Firavun ve ordusundan kaçışlarını konu alan Şuarâ sûresindeki âyetler çerçevesinde işlenmiştir. Diğer sûrelerde anlatılan bölümlere değinilmemiştir.

2. 2. 1. 1. İsrâîloğullarının Hicretinin Oluş Şekli

Hiz. Musa, *"Hani senin Rabbin Mûsâ'ya seslenmişti: "Zulmetmekte olan kavme git; Firavun'un kavmine hâlâ sakınmıyorlar mı?"*²⁹⁵ emriyle elçilikle görevlendirilmiştir. Allahın resûlü: *"Rabbim gerçekten ben onların beni yalanlamalarından korkuyorum. Göğsüm sıkışıyor dilim dönmüyor; bundan dolayı Hârûn'a da (elçilik görevini bildirmesi için Cibril'i) gönder. Üstelik onların bana karşı (davasını savunacakları bir cinayet) suçu(m) var; bundan*

²⁹² el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/121.

²⁹³ el-Bûtî, Muhammed Saîd Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, (çev. Ali Nar, Orhan Aktepe), İslâmî Edebiyat Yayınları, İstanbul 2003, s. 203, 204.

²⁹⁴ Önkâl, Ahmet, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2010, s. 139, 140.

²⁹⁵ eş-Şuarâ, 26/10, 11.

dolayı beni öldürmelerinden korkuyorum."²⁹⁶ sözleriyle Yüce Allah'tan yardım istemiştir. Allah Teâla ise Hz. Musa'nın şirk ve zulüm karşısında güçlü olmasını, yalnızca kendisinden korkmasını istemekteydi. Çünkü nübüvvet görevi ağır bir sorumluluktur. Yüce Allah: "*Hayır*" dedi. "*İkiniz de âyetlerimle gidin şüphesiz sizinle birlikteyiz (ve) işitmekteyiz. Gecikmeksizin Firavun'a giderek deyin ki: Gerçekten biz alemlerin Rabbi'nin elçisiyiz, İsrâîloğullarını bizimle birlikte göndermen için (sana geldik).*"²⁹⁷ sözleriyle Hz. Musa ve kardeşine tebliğ vazifesi vermiştir.

Kıssanın devamı âyetlerde şöyle ifâde edilir: "(Gittiler ve Firavun:) Dedi ki: *"Biz seni içimizde daha çocukken yetiştirip büyütmedik mi? Sen ömrünün nice yıllarını aramızda geçirmedi mi? Ve sen yapacağın işi (cinayeti) de işledin; sen nankörlerdensin. (Mûsâ) Dedi ki: Ben onu yaptığım zaman şaşkınlardandım. Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım; sonra Rabbim bana hüküm (ve hikmet) verdi ve beni gönderilen (elçilerden) kıldı. Bana karşı lütuf-dediğin nimet de İsrâîloğullarını köle kılmandan dolaydır.*"²⁹⁸

Âyetlerde Firavun ile Hz. Musa arasındaki diyalog şöyle devam eder: "Firavun dedi ki: Alemlerin Rabbi nedir? Dedi ki: Göklerin yerin ve bu ikisi arasında olan herşeyin Rabbidir. Eğer 'kesin bilgiyle inanıyorsanız' (böyledir). Çevresindekilere dedi ki: İşitiyor musunuz? (Mûsâ): O sizin de Rabbiniz geçmişteki atalarınızın da Rabbidir. (Firavun) Dedi ki: Şüphesiz size gönderilmiş bulunan elçiniz gerçekten bir delidir. Eğer aklınızı kullanabiliyorsanız O doğunun da batının da ve bunlar arasında olan herşeyin de Rabbidir, dedi (Mûsâ). (Firavun) dedi ki: Andolsun benim dışımda bir ilâh edinecek olursan seni mutlaka hapse atacağım. (Mûsâ) Dedi ki: Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?(Firavun) Dedi ki: Eğer doğru sözlü isen onu getir. Bunun üzerine asasını bırakıverdi bir de (ne görsünler) o açıkça bir ejderha oluverdi. Elini de çekip çıkardı bir de (ne görsün) o bakanlar için 'parlayıp aydınlanıvermiş'. "(Firavun) Çevresindeki önde gelenlere: Bu, dedi doğrusu bilgin bir büyücüdür. Büyüsüyle sizi yurdunuzdan sürüp çıkarmak istiyor; ne buyurursunuz? Dediler ki: Bunu ve kardeşini oyala şehirlere de toplayıcılar gönder. Bütün uzman-bilgin büyücülerini sana getirsinler. Böylelikle büyücüler bilinen bir günün belli vaktinde bir araya getirildi. Ve insanlara da: Siz de toplanıyor musunuz? dendi. Umarız ki eğer galip gelirse biz de büyücülere uyarız. Büyücüler geldiklerinde Firavun'a: Şayet biz

²⁹⁶ eş-Şuarâ, 26/12-14.

²⁹⁷ eş-Şuarâ, 26/15-17.

²⁹⁸ eş-Şuarâ, 26/22.

galip gelirsek bize bir ücret var gerçekten değil mi? dediler. Evet, dedi. Üstelik şüphesiz siz en yakın(larım) kılınanlardan olacaksınız.”²⁹⁹

Sihirbazların iddiaları üzerine Hz. Mûsâ onlara dedi ki: “Atacağınızı atın. Onlar da iplerini ve asalarını atıverdiler ve: Firavun'un üstünlüğü adına hiç tartışmasız üstün olanlar gerçekten bizleriz, dediler. Böylelikle Mûsâ da asasını bırakıverdi bir de (ne görsünler) o uydurmakta olduklarını yutuveriyor. Anında büyüçüler secdeye kapandılar. (Ve:) Alemlerin Rabbine iman ettik dediler. Mûsâ'nın ve Hârûn'un Rabbine. (Firavun) Dedi ki: Ona ben size izin vermeden önce mi inandınız? Şüphesiz o size büyüüyü öğreten büyüğünüzdür; öyleyse yakında bileceksiniz. Şüphesiz ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve sizin hepinizi gerçekten asıp-sallandıracağım. Hiç zararı yok dediler. Çünkü biz gerçekten Rabbimize dönücüleriz. Doğrusu biz iman edenlerin ilki olduğumuzdan dolayı Rabbimizin bizim hatalarımızı bağışlayacağını umuyoruz.”³⁰⁰

Hz. Musa'nın sihirbazlara gâlip gelmesinin ardından Firavun'un hem ona hem de büyüçülere karşı öfkesi artmıştır. Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Mûsâ'ya: “Kullarımı gece yürüyüşe geçir çünkü izleneceksiniz, diye vahyettik. Bunun üzerine Firavun şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi. Gerçek şu ki bunlar azınlık olan bir topluluktur; Ve elbette bize karşı da büyük bir öfke beslemektedirler. Biz ise uyanık bir toplumuz (dedi). Böylelikle biz onları (Firavun ve kavmini) bahçelerden ve pınarlardan sürüp çıkardık; Hazine­lerden ve soylu makam(lar)dan da. İşte böyle; bunlara İsrâîloğullarını mirasçı kıldık. Böylece (Firavun ve ordusu) güneşin doğuş vakti onları izlemeye koyuldular. İki topluluk birbirini gördükleri zaman Mûsâ'nın adamları: Gerçekten yakalandık dediler.(Mûsâ): Hayır, dedi. Şüphesiz Rabbim benimle beraberdir; bana yol gösterecektir. Bunun üzerine Mûsâ'ya: Asanla denize vur, diye vahyettik. (Vurdu ve) Deniz hemencecik yarılıverdi de her parçası kocaman bir dağ gibi oldu. Ötekileri de buraya yaklaştırdık. Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtarmış olduk. Sonra ötekileri suda boğduk. Şüphesiz bunda bir âyet vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değildirler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.”³⁰¹ diye buyurmuştur.

2. 2. 1. 2. İsrâîloğullarının Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Mûsâ, Firavun'nun zulmü nedeniyle ailesinden uzak, sarayın evlatlığı olarak yetişmiştir. Gençlik çağında istemeden karıştığı cinayet olayı yüzünden korkarak Medyen

²⁹⁹ eş-Şuarâ, 26/23-41.

³⁰⁰ eş-Şuarâ, 26/43-51.

³⁰¹ eş-Şuarâ, 26/18-68.

şehrine gitmiştir. Allah Teâla, Hz. Şuayb ile Hz. Musa'nın tanışmasını sağlamış, ona vahiy ve ilim ihsan etmiştir. Uzun aradan sonra Mısır'a dönen Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn'a nübüvvet verilmiş, Yüce Allah zâlim hükümdara gidip hem ilâhî çağrıya davet hem de İsrâîloğullarının zulüm diyarından hurûcu için izin almalarını istemiştir. Uzun münakaşa ve sihir gösterilerinin ardından Hz. Mûsâ, Yüce Allah'ın izniyle mucize göstererek gâlip gelmiş, inananlar sevinmiştir. Bunun ardından Yüce Allah, elçisine bir gece yarısı kullarını o ülkeden çıkarmasını emretmiş, aksi takdirde Firavun ve ordusunun takibi ve daha büyük eziyetlerinin olacağını bildirmiştir.³⁰² Hz. Mûsâ aldığı emri beraberindekilere aktarmış, gecenin sakinliğinden yararlanarak hicret edeceklerini bildirmiştir. Çünkü Firavun ve ordusuna yakalanma endişesi duymuştur.³⁰³

Firavun köleleştirdiği az sayıdaki İsrâîloğullarının - Hz. Mûsâ'nın sihirbazları mağlup etmesinden sonra - birlikte hareket edip, hicret etmeleriyle daha güçlü olacaklarını düşünmüş, içten içe tedirgin olmuştur. Tehlikeden korunmak için şehirde genel seferberlik ilan etmiş, yandaşları olan elit tabakaya haber yollamıştır. İsrâîloğullarının arkasından güçlü orduyu kuran Firavun ve destekçileri mutlak zafer kazanacaklarına inanmış, farkında olmadan kendi sonlarına koşmuşlardır. Yüce Allah, resûlüne ve iman edenlere Kızıldeniz'i ikiye ayırıp yol açmış, peşisıra gelen Firavun ve ordusunu ise burada helak etmiştir. Böylece müminler sadece zulümden kurtulmamış, aynı zamanda zorba krallığın tüm teşkilatı yok olmuştur.³⁰⁴ Yüce Allah'ın nasip ettiği bu muhteşem zafer ancak büyük fedakârlık isteyen hicretle mümkün olmuştur. Bu durum Allah Teâla'nın hâlis niyetle yapılan işlere en güzel karşılığı verdiğinin örneği olmuştur.

2. 2. 2. Ashâb-ı Kehfin Hicreti

Ashâb-ı Kehf, rivayetlere göre Efes veya Tarsus kentinde yaşamış, Hz. İsa'nın havarilerinden biri aracılığıyla tek tanrı inancını benimsemiş kimselerdir.³⁰⁵ Bu durum “*Biz sana onların haberlerini bir gerçek (olay) olarak aktarıyoruz. Gerçekten onlar Rablerine iman etmiş gençlerdi ve biz de onların hidayetlerini arttırmıştık.*”³⁰⁶ âyetinde de belirtilmiştir.

³⁰² Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, II/223.

³⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, IV/27.

³⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, IV/28, 29.

³⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, s. 291.

³⁰⁶ el-Kehf, 18/13.

2. 2. 2. 1. Ashâb-ı Kehfin Hicretinin Oluş Şekli

Tevhîd inancına sahip genç yiğitler, putperest hükümdara karşı açık ve net bir duruş sergilemişlerdir. “(Krala karşı) Kıyam ettiklerinde: “Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbi'dir; ilâh olarak biz O'ndan başkasına kesinlikle tapmayız (eğer tersini) söyleyecek olursak andolsun gerçeğin dışına çıkarız.”³⁰⁷ sözleriyle imânlarını açık açık göstermişlerdir. “Şunlar bizim kavmimizdir; O'ndan başkasını ilâhlar edindiler onlara apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a karşı yalan uydurup iftira düzenden daha zalim kimdir?”³⁰⁸ diyerek inanç konusunda halktan ayrıldıklarını ifâde etmişlerdir.

Kral, onların imanlarını açık beyanlarından sonra tekrar kavimlerinin inancına dönmelerini ister, onlara belli bir mühlet verir. Dinlerine dönmezlerse diğer iman edenlere yaptığı eziyet ve işkenceyi onlara da yapacaktır. Onlara süre tanınması, her birinin ailesinin şehrin ileri gelenlerinden olmasındandır. Bir müddet şehir dışına çıkan Kral'ın yokluğunu fırsat bilen genç yiğitler yapmaları gerekenleri aralarında istişâre ederler.³⁰⁹ Bu durum âyette: “(İçlerinden biri demişti ki:) ‘Madem ki siz onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından kopup-ayrıldınız o hâlde (dağlara çekilip) mağaraya sığının da Rabbiniz size rahmetinden (bolca bir miktarını) yaysın ve işinizden size bir yarar kolaylaştırsın.’”³¹⁰ şeklinde anlatılır. İmân eden gençler dinleri uğruna ailelerini, toplumlarını, refah ve mutluluklarını bir kenara bırakıp Allah yolunda hicret etmişlerdir. Ve “O gençler mağaraya sığındıkları zaman demişlerdi ki: “Rabbimiz katından bize bir rahmet ver ve işimizden bize doğruyu kolaylaştır (bizi başarılı kıl).”³¹¹ diye dua etmişlerdir.

Allah Teâla, samimiyetle ve fedakârlıkla kendisine yönelen bu gençlerin dualarına icâbet eder, onları sonraki nesillere örnek gösterir. Kehf sûresindeki âyetlerde Ashâb-ı Kehfin mağaradaki hâlleri “Böylelikle mağarada yıllar yılı onların kulaklarına vurduk (derin bir uyku verdik)”.³¹² “(Onlara baktığında) Görürsün ki güneş doğduğunda mağaralarına sağ yandan yönelir battığında onları sol yandan keser-geçerdi ve onlar da onun (mağaranın) geniş boşluğundalardı. Bu Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet verirse işte hidayet bulan odur kimi saptırırsa onun için asla doğru-yolu gösterici bir veli bulamazsın. Sen onları uyanık sanırsın oysa (derin bir uykuda) uyuşmuşlardır. Biz onları sağ yana ve sol yana çeviriyorduk. Köpekleri de iki kolunu uzatmış yatıyordu. Onları görmüş olsaydın geri dönüp

³⁰⁷ el-Kehf, 18/14.

³⁰⁸ el-Kehf, 18/15.

³⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V/376, 377.

³¹⁰ el-Kehf, 18/16.

³¹¹ el-Kehf, 18/10.

³¹² el-Kehf, 18/11.

onlardan kaçardın, onlardan içini korku kaplardı."³¹³ şeklinde ifade edilir. Kral şehre döndüğünde onları cezalandırmak için her yerde arar. Mağaraya gizlendiklerini öğrenince oraya gider, ancak âyette de belirtildiği gibi iman eden gençlere Allah'tan bir lütuf olarak bakanlara korku verecek şekilde uyuduklarını görürler. Kral oradan çıkamamaları diye mağaranın ağzının kapatılmasını ister.³¹⁴

Allah Teâla imânları uğruna fedakârlık yapan gençleri hem bir mucize hem de gücünün göstergesi olarak uzun süren uykularının ardından uyandırır. Âyette *"Sonra iki gruptan hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini belirtmek için onları uyandırdık."*³¹⁵ ifadesiyle anlatılır. *"Böylece aralarında bir sorgulama yapsınlar diye onları dirilttik (uyandırdık). İçlerinden bir sözcü dedi ki: 'Ne kadar kaldınız?' Dediler ki: 'Bir gün veya günün bir (kaç saatlik) kısmı kadar kaldık.' Dediler ki: 'Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir; şimdi birinizi bu paranızla şehre gönderin de hangi yiyecek temizse baksın size ondan bir rızık getirsin; ancak oldukça nazık davransın ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.'* Çünkü onlar üzerinize çıkıp gelirlerse sizi taşla tutarlar veya dinlerine geri çevirirler; bu durumda ebedi olarak kurtuluş bulamazsınız."³¹⁶ âyetlerinde uyandıktan sonra hâlâ aynı çağda yaşadıklarını zannederek korku içinde gizlendikleri anlatılır.

Yüce Allah, imanları uğruna hicret edip mağaraya sığınan bu gençleri, kıyametin ve öldükten sonra dirilişin hak olduğunu göstermek için uzun uykularından sonra uyandırır, yani yeniden hayata döndürür. Bu durum âyette *"Böylece Allah'ın va'dinin hak olduğunu ve gerçekten kıyametin kendisinde şüphe bulunmadığını bilmeleri için (şehir halkına ve sonraki insan kuşaklarına) onları buldurmuş olduk."*³¹⁷ şeklinde belirtilir. Kehf Ashâbı hem yaşadıkları çağdaki insanlara hem de sonraki nesillere kıyametten sonra dirilişin, hesap gününün varlığının canlı bir kanıtı olmuştur.³¹⁸ Uyudukları süreyi tam olarak bilmeyen genç yiğitler, Yüce Allah'ın bu mucizesiyle zamanında Kral'a karşı kıyamlarında haklı olduklarını ve zafere ulaştıklarını görmüşlerdir.³¹⁹ İmân uğrunda hicret eden gençler, yaptıkları bu faziletli amel sayesinde adını nesilden nesile ulaştıran bir mucizeye, Kral'ın zulmünden kurtuluşa ve ona gâlip gelmeye, yaşadıkları dönemdeki insanlar arasında değer atfedilmeye nâil olurlar.

³¹³ el-Kehf, 18/17, 18.

³¹⁴ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, III/485.

³¹⁵ el-Kehf, 18/12.

³¹⁶ el-Kehf, 18/19, 20.

³¹⁷ el-Kehf, 18/21.

³¹⁸ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, VIII/199.

³¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/383.

2. 2. 2. Ashâb-ı Kehfin Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Ashâb-ı Kehf olarak adlandırılan imân etmiş gençler, tevhîd inancına sahip olmayan zalim bir yöneticinin otoritesi altında dinlerini rahatça yaşayamamışlardır. Hükümdârın yaptığı olumsuz işlere de karşılık verememişler ve dinlerinin gereğini serbestçe yapmak adına mağaraya sığınmaya karar vermişlerdir. Bu gidişleri hem Allah adına hem de hükümdârın tehditlerine karşı canlarını korumak içindir. Genç müminler şehrin önde gelenlerinin çocukları olmalarına rağmen saray hayatını Yüce Allah adına terk edip mağarada yaşamayı tercih etmişlerdir.³²⁰

Kehf Ashâbının son derece müreffeh hayatlarını, servetlerini ve çevrelerini Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için terk etmeleri sonucunda, kendilerinden önce tecrübe edilmemiş bir mucizenin örneği olmuşlardır. Yüce Allah, onları mağarada yıllarca uyutmuş, bunun ardından onlara yeniden hayat vermiş ve gençlerin yaşadıklarını tüm nesillere ibretlik bir kıssa hâline getirmiştir. Kendi çağlarında ve sonraki zamanlarda yaşayan insanlara imân uğrundaki mücadeleyi ve hicreti anlatan en güzel örneklerden biri olmuşlardır.³²¹

Günümüzde yaşayan gençler, Ashâb-ı Kehf kıssasından hareketle sahip oldukları imkânlar ve zamanın şartları ne olursa olsun imân uğrunda her türlü fedakârlığı yapabilmelidirler. Yüce Allah'ın Kehf Ashâbına nasip ettiği güzellikleri kendilerine de vereceğini unutmamalıdır. Dünya nimetlerinin geçici oluşunun, Yüce Allah katında sâlih amellerin bâkî kalacağına gençken farkına varmalıdırlar.

2. 2. 3. Hz. Meryem'in Hicreti

Hz. Zekeriyâ'nın eşinin kız kardeşi Hanne, “Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrâhîm ailesini, İmrân ailesini seçip alemlere üstün kıldı.”³²² âyetinde adı geçen İmrân'ın eşi. Hanne'nin uzun süre çocuğu olmamış, anne olma isteğiyle Allah'a yönelmiştir. Eğer çocuğu olursa onu Beytül-Makdis'e adayacağını söylemiştir.³²³ Bu durum âyette “*Hani İmrân'ın karısı: 'Rabbim, karnımda olanı, her türlü bağımlılıktan özgürlüğe kavuşturulmuş olarak Sana adadım, benden kabul et. Şüphesiz işiten bilen Sensin Sen' demişti.*”³²⁴ şeklinde geçmektedir.

Doğan çocuk kız olmasına rağmen annesi verdiği sözü tutarak belli bir yaşa geldiğinde onu mabede adamıştır. “*Fakat onu doğurduğunda -Allah onun ne doğurduğunu daha iyi*

³²⁰ Karacelil, Süleyman, “Ashâb-ı Kehf Kıssası Bağlamında Gençlik ve Değerler”, M. Ü. İ. F. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 2011, s. 211.

³²¹ Karacelil, “Ashâb-ı Kehf Kıssası”, s. 221.

³²² Âl-i İmrân, 3/33.

³²³ Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, II/39.

³²⁴ Âl-i İmrân, 3/35.

bilirken- dedi ki: 'Rabbim, doğrusu bir kız (çocuğu) doğurdum. Erkek ise, kız gibi değildir. Ona Meryem adını koydum. Ben onu ve soyunu o taşta tutulmuş (kovulmuş) şeytandan Sana sığındırırım.'³²⁵ duasına Yüce Allah karşılık vermiştir. "Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı ondan sorumlu kıldı. Zekeriya her ne zaman mihraba girdiyse, yanında bir yiyecek buldu: 'Meryem, bu sana nereden geldi?' deyince, 'Bu, Allah katındandır. Şüphesiz Allah, dilediğine hesapsız rızık verendir' dedi."³²⁶ âyetinde belirtildiği gibi Hz. Meryem, Yüce Allah'ın korumasında yetişmiştir.

2. 2. 3. 1. Hz. Meryem'in Hicretinin Oluş Şekli

Hz. Meryem, her türlü kötü huy ve davranışlardan uzaktır.³²⁷ Bundan ötürü Yüce Allah, âyette "*Hani melekler: 'Meryem, şüphesiz Allah seni seçti, seni arındırdı ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı,' demişti.*"³²⁸ sözüyle onun yüce meziyetlerinden bahseder. Ayrıca "*Meryem, Rabbine gönülden itaatte bulun, secde et ve rüku edenlerle birlikte rüku et.*"³²⁹ emriyle ondan içtenlikle kulluk etmede devamlı olması istenmiştir. Hz. Meryem de Yüce Allah'ın bu buyruğunu yerine getirmek için ailesinden uzaklaşmış, Beytü'l-Makdis'in doğu tarafına çekilmiştir. Bu durum âyette "*Kitâp'ta Meryem'i de zikret. Hani o, ailesinden kopup doğu tarafında bir yere çekilmişti.*"³³⁰ şeklinde belirtilir. Hz. Meryem ailesinden ve yakınlarından uzaklaşarak mabedde ibadete adanmış, adetâ insanlarla arasına bir örtü çekmiştir. Hayızlı olduğu zamanlarda teyzesinin evine gidip bu hâli bitince tekrar ibadet mekânına dönmüştür. Yine mabette huşu içinde olduğu bir zamanda Yüce Allah ona bir meleği insan sûretinde göstermiştir.³³¹ "*Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma).*"³³² dediği zaman "*Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi.*"³³³ Daha önce hiç ummadığı olay karşısında "*Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım hâlde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: 'Öyledir, dedi; (zira) Rabbin*

³²⁵ Âl-i İmrân, 3/36.

³²⁶ Âl-i İmrân, 3/37.

³²⁷ el-Merağî, *Tefsîru'l-Merâğî*, III/146.

³²⁸ Âl-i İmrân, 3/42.

³²⁹ Âl-i İmrân, 3/43.

³³⁰ Meryem, 19/16.

³³¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/11.

³³² Meryem, 19/18.

³³³ Meryem, 19/19.

buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi."³³⁴

Elçi meleğin Hz. Meryem'e haber vermesinin ardından onun yaşadıkları âyetlerde şöyle anlatılmıştır: *"Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. 'Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!' Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: 'Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücûda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.*"³³⁵

Yüce Allah tarafından Hz. Meryem babasız bir çocuk dünyaya getirmiş ve yeniden akrabalarına dönmüştür. Bu durum âyetlerde şu ifâdelerle yer almaktadır: *"Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: 'Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Hârûn'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. 'Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz? Çocuk şöyle dedi: 'Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitâb'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.*"³³⁶

Hz. Meryem, gençlik çağlarında annesinin mabede adadığının bilinciyle, devamlı taat ve ibâdet hâlinindedir. Hatta bu konuda o kadar hassastı ki sadece ibadet niyetiyle ailesinden uzaklaşmış adetâ hicret etmiştir. Yüce Allah hicretle hayatını bereketlendirmiş, daha önce kimseye nasip etmediği güzellikleri ona vermiştir. Yüce Allah'tan mucize olarak babasız bir çocuk dünyaya getirmiş, henüz beşikteyken konuşan bu çocuk ileride peygamber olacağını müjdelemiştir. Bu olağanüstü olayla Yüce Allah, Hz. Meryem'in iffetli, güzel ahlâklı ve hâlis niyetli olduğunu hem kendi döneminde yaşayan insanlara hem de kendisinden sonra gelenlere örnek göstermiştir.

2. 2. 3. 2. Hz. Meryem'in Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Soylu bir aileye mensup olan Hz. Meryem, yukarıda ele alınan âyetlerde anlatıldığı gibi küçük yaşta annesi tarafından mabede adanmış ve orada eğitilmiştir. Sadece Yüce

³³⁴ Meryem, 19/20, 21.

³³⁵ Meryem, 19/22-26.

³³⁶ Meryem, 19/27-33.

Allah’a daha yakın olmak ve ibadet etmek amacıyla ailesinden uzaklaşmıştır. Yüce Allah onun iyi niyetine ve içten ibadet etmesine karşılık daha önce kimseye vermediği bir mucizeyi nasip etmiştir. Babasız bir çocuk dünyaya getiren Hz. Meryem, beşikteyken konuşan ve ileride peygamber olacak bir çocuğun annesi olmakla şereflenmiştir.

İffeti ve asaletiyle bilinen Hz. Meryem, Yüce Allah’a kulluk ve itaatin en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Yüce Allah’a gönülden ibadet ve itaat edenlerin zorlu imtihanlara rağmen sonunda rahmete ve umulmadık nimetlere ulaşacaklarına delil olmuştur. Aynı zamanda Hz. Meryem hem manevî anlamda kötülüklerden ve boş işlerden yüz çevirmenin hem de mekân değişikliği olarak hicret etmenin müminlere hayır, mutluluk ve değerli ödüller getireceğinin göstergesi olmuştur.

2. 2. 4. Muhâcirûnun Hicreti

Bu bölümde muhâcirûn olarak adlandırılanlar Hz. Muhammed hayatta iken müslüman olan, müşriklerden gördükleri baskı ve işkence nedeniyle Habeşistan ve Medîne’ye hicret eden kimselerdir. Müslümanlar Hz. Muhammed’den izin alarak, ondan önce Mekke’yi terk etmişlerdir. Konu işlenirken detaylara girilmeden aslolan hicret vurgusundan uzaklaşmamaya dikkat edilmiştir. İslâm tarihi verileri ve hicretle ilgili âyetler dikkate alınmıştır.

2. 2. 4. 1. Muhâcirûnun Hicretinin Oluş Şekli

Tarih boyunca insanlara doğru yolu öğreten peygamberler, toplumlarının atalarından öğrendikleri inançlarını, sosyal, ekonomik ve siyâsî sistemlerini eleştirdikleri ve tevhîd inancını savundukları için dışlanmışlardır. Genellikle halktan az sayıda kimse onlara îmân etmiş ve desteklemiştir. Zamanla peygamber ve müminler, şehrin önde gelenleri tarafından düzenlerini bozacak kadar tehlikeli görülmüşlerdir. Bu sebeple inkârcılar, müminleri baskı ve zorbalıkla kendi dinlerine döndürmeye çalışmışlar, bunu başaramayınca da onları yurtlarından sürgün etmek istemişlerdir. Hz. Muhammed ve müminler de diğer peygamberlerin tecrübe ettiği durumlara benzer sıkıntılar yaşamışlardır. Bu sebeple müslümanlar, Habeşistan ve Medine’ye hicret etmişlerdir.³³⁷

Hz. Muhammed Mekke’de peygamber olduğunu ilan ettikten sonra her geçen gün ona inanan ve davetine icâbet edenlerin sayısı artmıştır. Hz. Muhammed müminlerin aralarındaki sevgi ve şefkat bağını sağlamlaştıracak ilkelerle onları birbirlerine kenetlemiştir. Böylece

³³⁷ Ekşi, Ahmet, “İslâm Hukuku Bakımından Gayrimüslim Ülkelere Hicret”, A. İ. B. Ü. İlahiyât Fakültesi Dergisi, Sakarya, 2019, XII/221.

müslümanlar kan bağının ötesinde inanç birliğiyle bütünleşmişlerdir. Kendilerine ve mümin kardeşlerine yapılan her türlü haksızlık ve zorbalık karşısında hep birlikte direnmişlerdir. Bu maneviyâttan ötürü hicret ederken de zorlanmamışlardır.³³⁸ Ayrıca Yüce Allah'ın “Nitekim Rableri onlara (dualarını kabul ederek) cevap verdi: ‘Şüphesiz Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden bir işte bulunanın işini boşa çıkarmam. Sizin kiminiz kiminizdendir. İşte, hicret edenlerin, yurtlarından sürülüp-çıkarılanların ve yolumda işkence görenlerin, çarpışıp öldürülenlerin, mutlaka kötülüklerini örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. (Bu,) Allah katından bir karşılık (sevap)tır. (O) Allah, karşılığın (sevabın) en güzeli O'nun katındadır.”³³⁹ ve “İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler ile (hicret edenleri) barındıranlar ve yardım edenler, işte gerçek mü'min olanlar bunlardır. Onlar için bir bağışlanma ve üstün bir rızık vardır.”³⁴⁰ müjdeleri müminleri hicret konusuna cesaretlendirmiştir.

Mekke’de müslümanlar yeni dini benimsedikleri için ailelerinden, akraba ve yakınlarından baskı ve şiddet görmüşlerdir. Hz. Muhammed, onların hapsedilip işkenceye uğradıklarını görünce Habeşistan’ı kasederek orada adil ve merhametli bir kralın bulunduğunu belirtmiştir. İçlerinde bulundukları kötü şartlar düzeline kadar orada yaşamalarını istemiştir. Bunun üzerine müslümanlar gruplar hâlinde Habeşistan’a hicret etmişlerdir. Müşrikler, müminleri oradan almak için gitmiş ancak bu hileleri de boşa çıkmıştır. Müminler, Hz. Muhammed’in belirttiği gibi Habeşistan’da huzur, güven ve dini serbestçe yaşama imkânı bulmuşlardır.³⁴¹

Müslümanların ikinci hicret yurdu Medine olmuştur. Hz. Muhammed ve müminler uzun yıllar Mekke’de inançlarından ötürü sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan birçok sıkıntıya, dışlanma ve boykota mâruz kalmışlar, bir yandan da İslâm’ı hem kendi kabilelerine hem de dışarıdan gelen kimselere anlatmışlardır. Bu davetler sonucunda Medinelilerden bazı kimseler İslâm’ı kabul etmişlerdir. İki yıl içinde sayıları artmış ve Mekkeli müslümanları şehirlerinde yaşamaya çağırmışlardır. Çünkü Mekkeli müşriklerin müminlere işkenceleri tahammül edilemez bir hâle gelmiştir. Müslümanlar Hz. Muhammed’den Medine’ye gitmek için izin isteyince o buna olumlu karşılık vermiştir. Bunun üzerine Habeşistan’dan dönen

³³⁸ Gölcük, Şerafettin, “Kur’ân’da Hicret”, Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi, İstanbul, 1986, VII/14.

³³⁹ Âl-i İmrân, 3/195.

³⁴⁰ el-Enfâl, 8/74.

³⁴¹ Köksal, Mustafa Âsım, *İslâm Tarihi*, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 1989, III/167-170.

müslümanlar, Mekke’de yaşayan yandaşlarıyla birlikte gruplar hâlinde Medine’ye hicret etmişlerdir.³⁴²

Medineli Müslümanların muhâcir kardeşlerine karşı samimi tavırları âyetle “*Daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*” şeklinde ifâde edilmiştir.³⁴³ Medineli müslümanlar âyetle belirtildiği gibi muhâcirlerle sahip oldukları her türlü malı paylaşmak istemişler, Hz. Muhammed’e bu konuyu arz etmişlerdir. O ise muhâcirlerin ekip biçmekten anlamadıklarını söylemiştir. Bunun üzerine Medineli müslümanlar hem çalışmış hem de kazançlarını muhâcirlerle paylaşmış, her konuda onlara destek olmuşlardır.³⁴⁴

Müslümanlar hem Habeşistan’da hem de Medine’de bolluk, bereket, huzur, güven ve mutluluğa sahip olmuşlardır. Yüce Allah’ın hicret edenlere vaad ettiği güzelliklerle karşılaşmışlardır. Birlik ve beraberlikleri sayesinde hem kazançları artmış hem de siyasi anlamda önemli bir güç hâline gelmişlerdir.

2. 2. 4. 2. Muhâcirûnun Hicretinin Sebepleri, Amaçları ve Sonuçları

Hz. Muhammed, Mekke’de peygamber olduğunu ilan ettikten sonra inkârda direten müşriklerin her türlü zorbalığına şahit olmuştur. Zamanla davası insanlar arasında yayılınca ona destek olan müminler de baskı ve şiddet görmüştür. İslâm inancını kabul etmeyenler, müslümanları eski dinlerine döndürmek için türlü yollara başvurmuşlar ancak müminlerin îmânda kararlılığıyla karşılaşmışlardır. İşkenceler ve eziyetler uzun süre devam edince Hz. Muhammed müminlere hicret izni vermiştir. Habeşistan ve Medine hicretlerinin asıl sebebi müslümanların dinlerini rahatça yaşamaları olsa da aynı zamanda onların can ve mal güvenliğini kaybetmeleri de etkili olmuştur.

Hz. Muhammed Yüce Allah’ın dinini yaymak için hayatı boyunca fedakârlık yapmıştır. Müşriklerin tehdit, baskı ve zorbalıklarına katlanmış, tebliğ görevini terk etmemiştir. Müminler de ona her anlamda destek olmuş, onu kendilerine tercih etmişlerdir. Birbirlerine kenetlenen müslümanlar dinlerini yaşamak ve yaşatmak adına asıl yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmıştır.

³⁴² Köksal, *İslâm Tarihi*, V/126, 127.

³⁴³ el-Haşr, 59/9.

³⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, VI/210, 211.

Müslümanlar kimseye maddî ve manevî zarar vermedikleri hâlde inançları yüzünden kendi vatanlarında haksızlığa ve zulme uğramışlardır. Canlarını, mallarını ve dinlerini kaybetme korkusu yaşamışlardır. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in yönlendirmesi ve Yüce Allah'ın hicret edenleri övmesiyle Habeşistan ve Medine'ye göç etmişlerdir. Yıllarca zulme mâruz kalan müminler hicretle birlikte bolluk, refah ve mutluluğu bulmuşlardır. Hem ekonomik kazançları artmış hem de huzura kavuşmuşlardır.

SONUÇ

Hicret, ilim ve basiret sahibi, Hulefâ-i Râşidinin ikincisi Hz. Ömer'in, İslam tarihinin ve takviminin başlangıcı yapmasına değecek kadar önemli bir olaydır. Müslümanın iman yolunda fedakârlık yaparak, Allah'ın rızasını umarak, dinini rahat yaşayacağı bir mekân edinmesidir. Dinî kaygılarla çekilen sıkıntıların son bulacağı, bambaşka bir hayatı inşa etmektir.

İnsanlığın atası Hz. Âdem'in cennetten dünyaya hubûtuyla başlayan hicret serüveni, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Şuayb ve Hz. İbrâhîm ile devam etmiş, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye gidişine kadar uzanmıştır. Adını zikrettiğimiz peygamberler kavimlerini tevhide çağırıp uzun ve meşakkatli mücadelelerinin sonucunda inkârcıların imana gelmeyeceklerini anlayınca onlardan kesin ve net bir şekilde uzaklaşmışlardır. Bu manevî hicretin neticesinde hem helak olmaktan kurtulmuş hem de ummadıkları kadar güzel nimetlere sahip olmuşlardır.

Hicret sadece iman, hayat tarzı ve kötülüğü terk şeklinde olmamış aynı zamanda ana yurdundan göçmekle meydana gelmiştir. Hz. Mûsâ'nın Medyen'e gidişi, Hz. Lût'un ve iman edenlerin bir gece şehri terk edişi, Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından Kenan'dan çıkarılışı, Hz. Meryem'in ibadet kastıyla ailesinden uzaklaşıp doğu taraflarında bir yere çekilişi, Ashâb-ı Kehfin zalim kraldan kaçarak davalarını yaşatmak uğruna mağaraya sığınması, Hz. İbrâhîm'in Yüce Allah'ın emriyle eşini ve oğlu Hz. İsmail'i çorak beldeye götürmesi, İsrâîloğullarının Hz. Mûsâ öncülüğünde Mısır'dan çıkışı hicretin örneklerini teşkil etmiştir.

Yüce Allah'ın hicret edenlere yardım ve zafer va'dinin gerçekleştiği ele alınan her kıssada müşahade edilmiştir. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medineye gidişiyle İslâm devletinin kurulup müslümanların tek vücut hâline geldiği, artık hiçbir otoritenin müminleri yenemediği, muhteşem medeniyetin inşa edildiği ve tüm bunların hicretle olduğu açıktır. Hz. Mûsâ'nın tek başına Medyen'e hicretiyle Allah'ın elçisi Hz. Şuayb ile karşılaşması, aile kurması ve kendisine vahiy verilmesi, Ashâb-ı Kehfin mağaraya sığınmasıyla Allah'tan mucize olarak yıllarca uyutulup yeniden hayata döndürülmeleri ve adlarının asırlarca yaşatılması, Hz. Meryem'in ibâdet niyetiyle ailesinden uzaklaşması sonrasında Hz. İsmâ'yı babasız dünyaya getirmesi, peygamber annesi oluşu hicretle meydana gelmiştir. Hz. İbrâhîm'in eşini ve oğlunu Yüce Allah'ın vahyiyle verimsiz ve ıssız Mekke vadisine hicret ettirmesiyle, zezemin ortaya çıkışı, Kâbenin inşa edilmesi ve nesiller boyu bu beldenin güvenli ve kutsal hâle gelmesi hicretin bereketiyle olmuştur. Hz. Mûsâ'nın, ilahî emirle

İsrâîloğullarını Firavun'dan kurtarmak için Mısır'dan çıkarması sonucu Kızıldeniz'in ikiye ayrılıp yol olmasıyla inananlar necâta ermiş, Firavun ve ordusu ise boğulmuştur. Hz. Yûsuf'un Kenan'dan Mısır'a sürgünüyle yıllarca zorlu imtihanlardan geçen nebi, köle diye satıldığı ülkeye yönetici olmuş, babası Hz. Yakûb ve kardeşleri, yurtlarını bırakıp onun beldesine hicret etmiştir.

Kıssalardan yola çıkarak diyebiliriz ki; Yüce Allah'a gönülden bağlı kul olmanın her çağda ve her coğrafyada imkânı vardır. Eğer zulüm, baskı, hak kaybı, tehdit gibi zorluklarla karşılaşılırsa ve müminin İslamî yaşantısı engellenirse, Yüce Allah'ın arzının genişliğini bilmesi ve bu uğurda tehlikeleri göze alarak, fedakârlık yaparak hicret etmesi gerekir. Çünkü bile bile zulüm, şirk ve küfür diyarında kalmak zamanla imana zarar verir. Hicret zorunluyken küfür diyarında kalanlar hem dünyada azap ve helak hem de ahirette daha korkunç cezalara uğrayacaklardır.

Günümüzde müslüman kimliğinden dolayı haksızlık ve zorbalıkla ailesinden, yakınlarından ve yurdundan çıkarılanlar, savaş mağduru olup başka beldelere hicret eden müminler, yaşadıkları zorlukların aynısını geçmişte peygamberlerin ve sâlih kimselerin de tecrübe ettiğini, Yüce Allah'ın üstün amelleri sayesinde onlara hayır ve bereket kapılarını sonuna kadar açtığını bilmesi gerekir. Müminler, Kur'ân kıssalarındaki örneklerden kendi hayatına dersler ve ibretler çıkararak Yüce Allah'ın yardımının hicret eden ve cihad edenlerle olduğuna kesinlikle iman etmelidir.

KAYNAKÇA

Abdulgâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Mektebetu Nuveydi'l-İslâm, Kum 2000

Aldemir, Halil, *Kur'ân'a Göre İhtilaf Olgusu ve İslâmî Referansların Göç Bağlamında Kullanılması*, G. Ü. İ. F Resmî Dergisi, Gaziantep 2016

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar, İstanbul 1989

Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992

el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, (çev. Ali Nar, Orhan Aktepe), İslâmî Edebiyat Yayınları, İstanbul 2003

el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlm lil Melâyîn, Beyrût 1979

el-Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitâbu't-Ta'rifat*, Mektebetu Lübnan, Beyrût 1985

Demir, Abdulkâdir, “Kavram ve Hadise Olarak Kur'ân'da Hicret”, Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara, 1999

Deniz, Gürbüz, “Gaybı Tecrübe Eden Adam Hz. İbrâhîm”, XI. Kur'ân Sempozyumu Kur'ân ve Risâlet (Samsun'da Kur'ân Günleri), Fecr Yayınları, Ankara 2009

Derveze, Muhammed İzzet, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)* (çev. Mehmet Yolcu), Yarın Yayınları, İstanbul 2016

Ece, Hüseyin, *İslâm'ın Temel Kavramları*, Beyân Yayınları, İstanbul 2013

Ekşi, Ahmet, “İslâm Hukuku Bakımından Gayrimüslim Ülkelere Hicret”, A. İ. B. Ü. İlâhiyât Fakültesi Dergisi, Sakarya 2019

el-Firuzabâdî, Muhammed b. Yakûb, *Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2005

el-Firuzabâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb, *Besairu Zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, İhyau't-Turâsi'l-İslamiyyi, Kâhire 2000

Gölcük, Şerafettin, “Kur'ân'da Hicret”, Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi, İstanbul 1986

el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf es-Semin, *Umdetu'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafi'l-Elfâz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1996

İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't- Teveniyyetu Linneşri, Tunus 1984

İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2001

İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu Makâyisi'l- Luğa*, Dâru'l-Fikr, yy, 1979

İbn Hişam, *Siret-i İbn Hişam* (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 2006

İbn Sâd, Muhammed b. Meni el-Haşimî, *Kitâbu Tabakâti'l-Kebîr* (çev. Musa Kazım Yılmaz), Siyer Yayınları, İstanbul 2015

İbnu'l-Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mukrîm, *Lisânu'l-Arab*, Müessesetü'l-A'la lil Matbuat, Beyrût 2005

el-İsfehanî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Rağib, *el- Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrût 1961

Karacelil, Süleyman, “Ashâb-ı Kehf Kıssası Bağlamında Gençlik ve Değerler”, M. Ü. İ. F. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2011

Köksal, Mustafa Âsım, *İslâm Tarihi*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1989

el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâm'il-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2006

Kutub, Seyyid, *Fî Zilâl'il-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire ya da Beyrût 2003

el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l Merâğî*, yy, 1946

Mevdûdî, Ebu'l-A'la, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 1996

en-Neccâr, Abdulvehhâb, *Kasasu'l-Enbiyâ*, Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1998

Önkal, Ahmet, *Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2010

Polat, Kemal, “Lût Kıssasına Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, Atatürk Ü. İ. F. Dergisi, Erzurum 2005

er-Razî, Fahrüddin Muhammed, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1981

es-Sa'lebi, Ebu İshak Ahmed, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Dâru İhya-i't-Turâsi'l-Arabiyyi, Beyrût 2002

Sıcak, Ahmet Sait, **Çalışkan**, Necmettin, “Kur'ân'da İhraç Kavramı Özelinde Göç Olgusu”, Kilis 7 Aralık Ü.İ.F Dergisi, 2018/2, cilt 5, sayı 9

es-Suyutî, Celaleddin, *ed-Durru'l-Mensûr fit-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Merkezu Hicri'l-Buhûsî ve'd-Dirâsâtî'l- Arabiyyeti'l-İslamiyye, Kâhire 2003

Süleymân, Ebu'l-Hasen Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2003

Şengül, İdris, “Kıssa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV yay., Ankara 2002

Şimşek, Mehmet Sait, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, Beyân Yayınları, İstanbul 1999

Şimşek, Mehmet Said, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyân Yayınları, İstanbul 2012

Tabbâra, Afif Abdulfettah (çev. Mehmet Aydın), “Hz. İbrâhîm (a.s)”, Ankara Ü. İ. F Dergisi, 17 Eylül 1990

et-Taberî, Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Merkezü'l-Buhusi ve'd-Dirâsâtî'l- Arabiyyeti'l-İslamiyye, Kâhire 2001

Ünal, Ali, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Beyân Yayınları, İstanbul 1990

Yalar, Mehmet, **Kiraz**, Celil, “Vânî Mehmed Efendiye Göre Hz. Yûsuf Kıssasından Çıkarılacak Dersler ve İncelikler”, Ulusal Vânî Mehmed Efendi Sempozyumu, Bursa 2009

Yavuz, Yusuf Şevki, “Peygamber”, *TDV*, İstanbul 2007, XXX. cilt

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Yenda Yayınevi, İstanbul 2000

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Ömer b. Ahmed, *Esâsu'l-Belâğa*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1998

ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakaiki Ğavamizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekavîl fî Vucuhi't-Te'vîl*, Mektebetu'l-Abikan, Riyâd 1998

Zeynelâbidîn, Muhammed Surûr, *Allah'a Davette Peygamberlerin Metodu*, (çev.) Ahmet İhsan Dündar, Ğuraba Yayınları, İstanbul 2015

Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, (tercüme heyeti: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), Risâle Yayınları, İstanbul 2005

Hicret Eden	Asıl Vatan	Hicret Yurdu
Hz. Âdem	Cennet	Mekke
Hz. Nûh	Kûfe (Irak)	Cudî Dağı (Şırnak)
Hz. Hûd	Yemen-Ummân	Hadramut/Ummân
Hz. Sâlih	Hicr	Hadramut
Hz. Şuayb	Medyen	Eyke
Hz. Mûsa	Mısır	Medyen
Hz. Muhammed	Mekke	Medine
Ashâb-ı Kehf	Filistin ve Eyle arası bir vadi	Aynı yerdeki mağara
Hz. Meryem	Kudüs	Süleyman Mabedinin Doğu Odaları
İsrâîloğulları	Mısır	Tih Çölü
Hz. İbrâhîm	Harran	Filistin
Hz. Lût	Harran	Hicaz ya da Ürdün
Hz. Yûsuf	Kenan	Mısır
Hz. Yakûb	Kenan	Mısır
Muhâcirûn	Mekke	Medine